

**Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta**

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Regionální a politická geografie

Bc. Radek Pileček

Efekt souseda a jeho vliv na volební chování v českých parlamentních volbách

The Friends and Neighbours Effect and Its Relevance to Voting
Behaviour in Czech Parliamentary Elections

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Tomáš Kostecký, CSc.

Praha, 2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 18. dubna 2020

.....

Radek Pileček

Poděkování:

Tímto bych chtěl velice poděkovat svému vedoucímu diplomové práce RNDr. Tomáši Kosteckému, CSc. za jeho cenné odborné rady a připomínky. Dále děkuji také svým rodičům, hlavně za vytváření příjemného rodinného zázemí, ale i materiální podporu. V neposlední řadě patří můj velký dík mé přítelkyni Ivance ... za všechno.

Abstrakt

Rozhodování voličů o tom, který politický subjekt podpoří ve volbách, je komplexně podmíněný proces. Ke klíčovým faktorům ovlivňujícím naše volební chování se řadí i vliv lokální působnosti konkrétních kandidátů. Mnohé české, ale i zahraniční studie ukazují, že kandidáti získávají výrazně vyšší volební preference v místě svého bydliště a jeho blízkém okolí, což se v rámci analyzovaných voleb do Poslanecké sněmovny ve značné míře projevuje nejen územní koncentrací preferenčních hlasů, nýbrž také na volebním zisku příslušných politických stran či hnutí, které tito kandidáti reprezentují. Tato diplomová práce zkoumá mimo jiné rozdíly v síle popisovaného efektu (odborně nazýván efektem souseda) mezi kandidáty odlišných politických uskupení a v různých regionech Česka. Kvantitativně pojatý výzkum prokázal větší lokální sílu i prostorový rozsah efektu souseda u předních kandidátů z nemetropolitních oblastí, kteří již mají zkušenosti z komunální nebo krajské politiky, například z postů starostů měst a obcí. Ve volbách do Poslanecké sněmovny konaných roku 2017 podmiňoval efekt souseda nejvíce prostorové vzorce volební podpory KDU-ČSL a STAN, na druhou stranu téměř vůbec nebyl pozorovatelný u osobností na kandidátních listinách SPD.

Klíčová slova

efekt souseda – volební chování – parlamentní volby – Česko – vícenásobná regrese – hot spot analýza

Abstract

Voter decision-making about which political party to support in the elections is a very complex process. One of the key factors influencing our voting behaviour is the effect of particular candidates in terms of their local activities. Many Czech and also foreign studies show that candidates gain significantly higher preferences in the municipality of their residence and its surroundings. Within the analyzed parliamentary elections, this is reflected not only by the territorial concentration of preferential votes, but also by higher local electoral support of the political parties or movements represented by these candidates. This diploma thesis examines, among other things, differences in the strength of the described effect (technically called the friends and neighbours effect) between candidates from different political parties and in different regions of Czechia. Quantitative research has shown greater local strength and spatial extent of friends and neighbours effect for leading candidates from non-metropolitan areas who have experiences from local or regional politics, such as mayors or regional councilors. In the 2017 parliamentary elections, the friends and neighbours effect mostly influenced the spatial patterns of electoral support of the KDU-ČSL and the STAN movement and on the other hand, it was hardly noticeable in conjunction with the SPD candidates.

Keywords

friends and neighbours effect – voting behaviour – parliamentary elections – Czechia – multiple regression – hot spot analysis

OBSAH

Seznam tabulek, grafů, obrázků a map	8
Seznam zkratek.....	10
1 Úvod.....	11
2 Teoretická část	13
2.1 Geografické faktory volebního chování	13
2.1.1 Kompozitní přístup a teorie konfliktních linií	14
2.1.2 Kontextuální přístup ve volební geografii.....	15
2.2 Efekt souseda	19
2.2.1 Definice a problematika názvosloví.....	20
2.2.2 Důvody jeho působení.....	21
2.2.3 Determinanty ovlivňující jeho sílu	22
2.2.4 Měření efektu souseda a role vzdálenosti	24
2.2.5 Rešerše vybraných studií v českém volebním prostředí.....	27
2.3 Volby do Poslanecké sněmovny 2017	33
2.3.1 Volební systém	33
2.3.2 Výsledky voleb na řádovostní úrovni krajů.....	35
3 Metodika a data	37
4 Analytická část.....	41
4.1 Individuální faktory politických orientací voličů	41
4.2 Síla efektu souseda v konkrétních obcích	48
4.2.1 Starostové na kandidátních listinách	48
4.2.2 Souvislost s populační velikostí obce.....	50
4.2.3 Diference mezi politickými subjekty	52
4.2.4 Diference mezi kraji Česka	54
4.3 Lokality pod vlivem efektu souseda	58
4.3.1 Vliv na prostorové vzorce volební podpory KDU-ČSL.....	58
4.3.2 Vliv na prostorové vzorce volební podpory STAN.....	61

4.3.3	Vliv na prostorové vzorce volební podpory dalších stran	64
4.4	Geografická analýza preferenčního hlasování.....	69
4.4.1	Rozdíly v jeho využívání.....	69
4.4.2	Role vzdálenosti od kandidátova bydliště.....	72
5	Ukotvení v rámci paradigmat humánní geografie	80
6	Závěr.....	82
7	Seznam použité literatury	84
7.1	Odborné publikace	84
7.2	Internetové zdroje.....	90

Seznam tabulek, grafů, obrázků a map

SEZNAM TABULEK:

Tab. 1 – Typy prostorových kontextových vlivů na volební chování obyvatel.....	17
Tab. 2 – Korelační analýzy vztahu demografické a socioekonomické struktury obyvatelstva obcí s volební podporou ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL.....	43
Tab. 3 – Statistická významnost regresních modelů závislosti volebního zisku ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL na složení obyvatelstva obcí Česka.....	44
Tab. 4 – Korelační analýzy vztahu demografické a socioekonomické struktury obyvatelstva obcí s volební podporou ANO, SPD, TOP 09, STAN a Pirátů.....	45
Tab. 5 – Statistická významnost regresních modelů závislosti volebního zisku ANO, SPD, TOP 09, STAN a Pirátů na složení obyvatelstva obcí Česka.....	46
Tab. 6 – Obce s kandidujícím starostou s nejvyššími relativními hodnotami regresních reziduí v jednotlivých krajích.....	54

SEZNAM GRAFŮ:

Graf 1 – Rozdíly ve výsledcích voleb do Poslanecké sněmovny 2017 mezi kraji Česka.....	36
Graf 2 – Zvýšená podpora politické strany díky kandidujícímu starostovi v závislosti na populační velikosti obce.....	51
Graf 3 – Rozdíly v síle efektu souseda u kandidujících starostů mezi politickými subjekty...53	
Graf 4 – Rozdíly v síle efektu souseda u kandidujících starostů mezi kraji Česka.....	56
Graf 5 – Využívání možnosti preferenčního hlasování voliči jednotlivých stran a hnutí.....	70
Graf 6 – Vliv efektu souseda na územní koncentraci preferenčních hlasů u krajských volebních lídrů KDU-ČSL (2017).....	76
Graf 7 – Vliv efektu souseda na územní koncentraci preferenčních hlasů u krajských volebních lídrů SPD (2017).....	79

SEZNAM OBRÁZKŮ:

Obr. 1 – Přístupy volební geografie a příklady výzkumných zaměření.....	13
Obr. 2 – Tatalovichův a Van Wingenův-Parkerův hypotetický model závislosti volebního zisku kandidáta na vzdálenosti od jeho bydliště.....	26

Obr. 3 – Metodická pomůcka pro určování potenciálního vlivu efektu souseda podle tvaru shluku obcí s pozitivními rezidui a umístění kandidátova bydliště.....68

SEZNAM MAP:

Mapa 1 – Starostové měst a obcí na kandidátních listinách ve sněmovních volbách 2017	49
Mapa 2 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory KDU-ČSL (volby do Poslanecké sněmovny 2017)	59
Mapa 3 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory STAN (volby do Poslanecké sněmovny 2017)	62
Mapa 4 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory ČSSD (volby do Poslanecké sněmovny 2017)	65
Mapa 5 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory Pirátů (volby do Poslanecké sněmovny 2017)	67
Mapa 6 – Využívání možnosti preferenčního hlasování v jednotlivých krajích Česka	71
Mapa 7 – Preferenční hlasy krajských volebních lídrů KDU-ČSL ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017	73
Mapa 8 – Preferenční hlasy krajských volebních lídrů SPD ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017	78

Seznam zkratek

ANO	ANO 2011
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSÚ	Český statistický úřad
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratické unie – Československá strana lidová
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
MVČR	Ministerstvo vnitra České republiky
ODS	Občanská demokratická strana
PČR	Parlament České republiky
Piráti	Česká pirátská strana
SLK	Starostové pro Liberecký kraj
SO POU	správní obvod obce s pověřeným obecním úřadem
SPD	Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura
STAN	Starostové a nezávislí
SZ	Strana zelených

1 Úvod

Volební geografie se již desítky let zabývá vysvětlením prostorově diferencovaného volebního chování obyvatel. Politické orientace voličů jsou částečně determinovány jejich socioekonomickým postavením, kulturními hodnotami, vzděláním nebo věkem (např. Kitschelt 1994), avšak zastánci kontextuálního přístupu zdůrazňují především skutečnost, že volič není izolovaný jedinec, nýbrž součást systému, ve kterém je jeho volební rozhodování ovlivňováno prostorovým kontextem lokality, kde žije – místně specifickými problémy, převládajícími názorovými proudy, koncentrovanou volební kampaní či konkrétními kandidáty (např. Pattie, Johnston 2000; Bernard, Kostecký 2014).

Vliv prostorové blízkosti mezi voličem a místem bydliště kandidující osobnosti bývá označován jako efekt souseda. Efektu souseda a jeho vztahu k volebnímu chování obyvatel se věnovaly již desítky českých i zahraničních studií, avšak většina z nich jej uvažuje spíše okrajově při snaze vysvětlit regionální rozdíly ve volebních výsledcích na území určitého státu. V českém volebním prostředí byla většina prací, zaměřených na působení efektu souseda, věnována jeho významu buď ve vybraném kraji, nebo na příkladu senátních voleb, kde se projevuje přímo skrze volební preferenci příslušného kandidáta z okolí voličova bydliště. Studie, která by komplexně analyzovala vliv efektu souseda v českých parlamentních volbách (používáno jako synonymum k volbám do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky) se zahrnutím všech úspěšných politických stran a hnutí, stejně jako i všech krajů Česka, dosud chyběla.

Hlavním cílem této diplomové práce je prokázat vliv efektu souseda v českých parlamentních volbách v roce 2017 na základě statistické a prostorové analýzy dat na řádovostní úrovni obcí Česka. Konkrétně byly pro tuto práci vymezeny tři výzkumné otázky, které korespondují se třemi „formami“ efektu souseda ve vztahu k volbám do Poslanecké sněmovny. V nich se může projevit jednak koncentrací preferenčních hlasů pro určitého kandidáta do okolí jeho bydliště, ale přeneseně se podpora nejsilnějších regionálních kandidátů transformuje i ve vyšší podporu politických stran či hnutí, jež reprezentují. Zkoumat lze sílu efektu v jednotlivých obcích, ale také jeho prostorový rozsah a přesah do sousedních obcí, či dokonce do celého kraje.

Dílčí výzkumné otázky, související s výše popsanými podobami efektu souseda při parlamentních volbách, tak byly definovány následovně:

- 1. V jakých lokalitách státu a u kterých konkrétních kandidátů bylo působení efektu souseda nejvýraznější, a přeneslo se tak i ve zvýšenou podporu příslušné politické strany či hnutí?*
- 2. Existují rozdíly v síle efektu souseda mezi jednotlivými politickými subjekty a mezi kraji Česka (na příkladu kandidujících starostů měst a obcí)?*
- 3. Jakou podobu mají prostorové vzorce preferenčního hlasování a jakou roli hraje vzdálenost od místa bydliště (na příkladu krajských volebních lídrů)?*

Předností této studie by mělo být zejména její komplexní pojetí a snaha o popis a vysvětlení relevance a významu velmi silných lokálních a regionálních osobností na kandidátních listinách ve volbách do Poslanecké sněmovny. Malcová (2012) v rámci svého článku, orientovaného na lokální aspekt volební podpory kandidátů do Senátu, dokumentuje skutečnost, že se síla vlivu efektu souseda v českém volebním prostředí v čase zvyšuje a naše volební rozhodování je například ve srovnání s koncem 90. let 20. století mnohem více ovlivňováno konkrétními nabízenými kandidáty z blízkého okolí našeho bydliště. Výstupy této diplomové práce by proto měly přispět primárně k prohloubení odborných znalostí v interpretacích regionálních, ale i lokálních rozdílů ve volebních výsledcích s důrazem na rozvoj kontextuálního přístupu (podrobněji viz kapitola 2.1.2) na poli volební geografie.

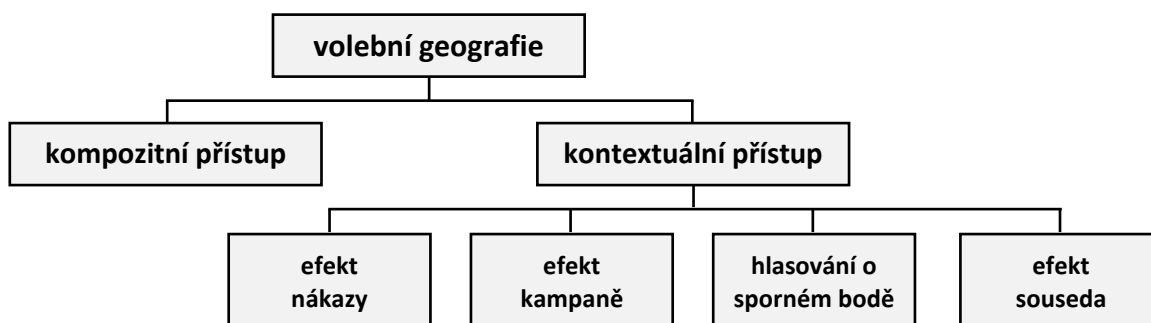
2 Teoretická část

Různá kartografická vyjádření volebních výsledků zachycují téměř vždy značnou míru prostorové diferenciací volební podpory jednotlivých politických subjektů. Při snaze vysvětlit tyto územní nerovnoměrnosti bychom měli brát v potaz mnoho typů faktorů, které hrají svou roli. Jelikož je systém, ve kterém se odehrává rozhodování voličů, velice komplexní, bude se zpravidla jednat o kombinaci většího počtu vlivů rozličné povahy, jež působí souběžně a různou měrou se podílejí na formování politických orientací obyvatel a ovlivňování jejich volebního chování.

2.1 Geografické faktory volebního chování

Bernard a Kostecký (2014) ve své studii vlivu lokálního a regionálního prostředí na rozhodování voličů uvádějí, že podpora politických stran na území Česka rozhodně není v prostoru homogenní, což je jasně patrné z pohledu na prostorové rozložení volebních výsledků. Příčiny těchto regionálních diferenciací lze vysvětlovat dvěma různými způsoby, respektive přístupy, které se vzájemně nevylučují, ale naopak spíše vhodně doplňují (Mrklas, Sokol 2000; Kostecký, Čermák 2004). Tyto dva základní přístupy tak představují dva pilíře celého oboru volební geografie, jejíž náplní je právě snaha o analýzu, interpretaci a zejména vysvětlení prostorových vzorců volebního chování při využití vhodných statistických i jiných výzkumných metod.

Obr. 1 - Přístupy volební geografie a příklady výzkumných zaměření

Zdroj: autor; vytvořeno podle Taylor, Johnston (1979) a Mrklas, Sokol (2000)

Jedná se o přístup kompozitní, který považuje v otázce formování politických orientací voličů za primární individuální charakteristiky obyvatel, a na druhé straně přístup kontextuální, jenž klade důraz na vliv prostředí (odborně bývá označováno jako prostorový kontext), v němž žijeme a které se podílí na utváření našich názorů. Výzkumy využívající kontextuální přístup lze ještě dále kategorizovat do čtyř skupin (Taylor, Johnston 1979) podle toho, jaký z kontextuálních efektů analyzují (Obr. 1). Mohou se blíže zaměřovat na efekt nákazy/sousedství, efekt kampaně, problematiku hlasování o sporném bodě nebo na efekt souseda – podrobněji viz kapitoly 2.1.2 a 2.2.

2.1.1 Kompozitní přístup a teorie konfliktních linií

Většina odborné literatury na poli české volební geografie zkoumá prostorové vzorce volebního chování v parlamentních i jiných volbách převážně kompozitním přístupem (Bernard, Kostecký, Šimon 2014), což znamená, že se snaží o propojení teritoriálně diferencovaných volebních zisků jednotlivých politických stran a hnutí s prostorově variabilní strukturou obyvatelstva. Pro kompozitní přístup je tudíž klíčová znalost strukturálních charakteristik sledovaných jednotek. Na úrovni jedince se jedná o jeho individuální vlastnosti, hodnoty či sociální postavení, konkrétněji jde například o věk, vzdělání, pohlaví, náboženské vyznání, národnost a etnicitu, typ zaměstnání, životní úroveň apod. Kombinace těchto charakteristik pak částečně předurčuje naše přiřazení ke specifické politicky orientované skupině (viz např. Kitschelt 1994).

Na řádovostní úrovni obcí či regionů různé velikosti je v tomto smyslu určující složení obyvatelstva příslušné geografické jednotky. Odlišnosti v socioekonomické a demografické struktuře mezi analyzovanými prostorovými jednotkami zapříčiňují též výsledné lokální a regionální rozdíly ve volebních preferencích. Na tomto základu byla již v 60. letech 20. století ukotvena teorie konfliktních linií (Lipset, Rokkan 1967), jež výrazně přispěla k pochopení tehdejšího formování stranických systémů ve státech západní Evropy.

Teorie konfliktních linií (tzv. cleavages) byla založená na myšlence, že je prostor státu rozdělený virtuálními rozhraními, které oddělují odlišné skupiny obyvatelstva. Ty se zároveň různí svou politickou orientací, přičemž jednotlivé strany mobilizovaly vždy větší měrou pouze určité skupiny voličů. Například se mohlo jednat o majoritně

zemědělský venkov, který býval vždy spíše konzervativně smýšlející a naproti tomu stojící mnohem liberálněji orientovaní obyvatelé obchodních přístavních měst na pobřeží. Primárním východiskem teorie konfliktních linií je tedy předpoklad, že jedinci náležící do stejné sociální (socioprostorové) skupiny se chovají stejně nebo alespoň podobně ve volbách.

Po pádu komunistických režimů v zemích bývalého východního bloku v období let 1989 až 1991 a návratu svobodných demokratických voleb se nabídla možnost pro aplikaci teorie konfliktních linií na volby ve státech střední a východní Evropy. Ukázalo se však, že pouhé přejímání Lipsetova a Rokkanova schématu velmi často nepřináší dostačující vysvětlení regionálních diferencí ve volebních výsledcích v těchto státech a ani zdaleka nevede k hlubšímu porozumění vývoje národních stranických systémů v průběhu 90. let. Například při aplikaci kompozitního přístupu (vycházejícího právě z teorie konfliktních linií) na aktuální volby v Česku je proto velmi vhodné až nezbytné pracovat s jinou maticí proměnných, než tomu bylo v dřívějších studiích anglosaské odborné literatury na poli volební geografie, a pouze nepřebírat postupy západních autorů, které nejsou ani zdaleka univerzální ve smyslu jejich časoprostorového použití (Hloušek 2002).

2.1.2 Kontextuální přístup ve volební geografii

V předchozí kapitole popsaný kompozitní přístup by měl být v ideálním případě vždy nějakým způsobem doplněn o přístup kontextuální, zejména vzhledem ke skutečnosti, že se politické orientace jedince nevytvářejí izolovaně od okolního prostředí, které nás obklopuje a jehož působení ovlivňuje naše rozhodování (Kostecký, Čermák 2004). Pokud se snažíme interpretovat územní heterogenitu a diferenciaci volebních zisků politických stran a hnutí, neměli bychom v otázce volebního chování obyvatel nahlížet na voliče jako na izolovaného jedince, nýbrž jako na součást systému, ve kterém je jeho volební rozhodování spoluutvářeno prostorovým kontextem lokality, kde žije.

Kontextové vlivy mohou působit na různých subnacionálních úrovních, různou silou a zejména mohou nabývat velmi různorodých podob. O existenci odlišných forem prostorového kontextu a jejich vlivu na volební chování informuje například článek Bernarda a Kosteckého (2014). I když se může na první pohled jevit souvislost mezi

fyzickogeografickým prostředím a politickými orientacemi voličů jako nesmyslná či minimálně velice vzdálená, autoři na několika příkladech ukazují, že i ve sféře volební geografie lze nacházet tyto fyzickogeografické podmíněnosti. Charakter přírodního prostředí odjakživa ovlivňuje chování obyvatel a v určitých případech se může jednat i o jejich volební rozhodování – např. lidé žijící v chladných horských oblastech mají vyšší náklady na vytápění, a tudíž budou méně podporovat investice do obnovitelných zdrojů energie na úkor zvyšování cen elektřiny na trhu. V těchto oblastech bude také zpravidla více sněhových srážek a lidé budou více podporovat myšlenku a politické strany, které prosazují, aby bylo odklizení sněhu z místních komunikací hrazeno ze státního rozpočtu.

Výše uvedené příklady nebudou v praxi nikdy zcela naplněny, jelikož vycházejí z nutného předpokladu ekonomicky racionálního chování obyvatel, kteří se pokoušejí usilovat o maximalizaci svého zisku (v tomto případě minimalizaci nákladů) a jsou též v neposlední řadě plně informováni o všech svých možnostech, znají volební programy všech politických stran a jsou schopni vybrat nejlepší možnou variantu s ohledem na jejich užitek. Rozhodovací proces se ale neřídí vždy logikou ekonomicky racionálního chování, což bychom si měli při výzkumu vlivů prostorového kontextu uvědomovat (Wolpert 1964), pokud se snažíme vnímat volební geografii jako prostorovou vědu.

Mnohem frekventovaněji než vlivy přírodních podmínek jsou jak v českých, tak i v zahraničních studiích zkoumané vlivy sociogeografického prostředí. Svou roli hraje sociální skladba obyvatel – ve smyslu interakcí mezi osobně nebo prostorově blízkými jedinci a převládajícího názorového proudu v jejich okolí – či aktivity politické strany vůči regionu, čímž rozumíme jejich nerovnoměrně lokalizovanou místní působnost a předvolební kampaň. Do poslední jmenované kategorie bychom zařadili také faktor toho, jací konkrétní kandidáti politickou stranu v dané lokalitě reprezentují (Bernard, Kostecký 2014).

Jeden z předních světových sociálních a politických geografů Ron Johnston ve svém příspěvku *Local Effects in Voting at a Local Election* napsal, že volební geografie získala doslova novou dimenzi v souvislosti s uvedením hypotéz o vztahu volebního chování k prostorovému kontextu (Johnston 1974). Na přelomu 60. a 70. let výrazně rostl zájem o výzkum vlivu vzdálenosti a prostoru na lidské chování, přičemž na půdu

volebních studií tento fenomén jako jeden z prvních přivedl Cox (1969) svým článkem *The Voting Decision in a Spatial Context* v odborném periodiku *Progress in Geography*. Snahu různorodé studie prostorových kontextových vlivů na volební chování obyvatel tematicky kategorizovat projevila v knize *Geography of Elections* dvojice autorů Taylor a Johnston (1979), kteří definovali jejich čtyři základní typy (Tab. 1).

Tab. 1 – Typy prostorových kontextových vlivů na volební chování obyvatel

<i>originální název</i>	friends and neighbours effect	campaign effect	neighbourhood/ contagion effect	issue voting
<i>český překlad</i>	efekt souseda	efekt kampaně	efekt sousedství/ nákazy	hlasování o sporném bodě
<i>krátké vysvětlení jeho podstaty</i>	vliv konkrétního kandidáta, který získává výrazně vyšší volební podporu v místě svého bydliště; může se projevit i na volebním zisku celé strany	vliv prostorově diferencované intenzity volební kampaně, kdy se její koncentrace do určité lokality projeví i vyšším volebním ziskem v daném regionu	vliv osobních interakcí mezi lidmi, přičemž volební chování obyvatel je ovlivňováno názory a postoji lidí v jejich okolí	vliv skutečnosti, jak se politické strany a jejich představitelé staví k určitému místně specifickému problému (např. regionální nacionalismus)

Zdroj: autor; na základě Taylor, Johnston (1979)

Efekt souseda představuje ústřední téma této diplomové práce, tudíž mu bude i v její teoretické části věnována samostatná kapitola (2.2). O působení efektu souseda ve volbách nepochybuje asi žádný autor odborných publikací v oblasti volebních studií v Česku ani v zahraničí. Mnohem diskutabilnější je z tohoto hlediska druhý jmenovaný prostorový kontextový vliv – *efekt kampaně*. Výzkumu jeho relevance byl věnován značný prostor zejména na poli britské politické geografie, kde v 90. letech 20. století probíhal mezi předními autory spor nad otázkou, zda vůbec má diferencovaná lokální koncentrace finančních prostředků v předvolební kampani vliv na volební zisk daného politického subjektu v upřednostněné lokalitě.

Pattie, Fieldsouse a Johnston (1995) byli na základě svých statistických zjištění přesvědčeni o existenci efektu kampaně v britském volebním prostředí, avšak i přes jejich pozitivní empirické závěry nacházeli řadu odpůrců, kteří jejich využití metody

kritizovali a s přítomností vlivu efektu kampaně nesouhlasili (např. Crewe 1996). Již na počátku 70. let zkoumali jeho působení na příkladu voleb do britského parlamentu (jeho dolní komory) Denver a Hands (1974). Stejní autoři zopakovali obdobně svůj výzkum také o dvě desetiletí později, přičemž v obou případech byly jejich výzkumné hypotézy potvrzeny (Denver, Hands 1993). Zajímavým zjištěním byla mimo jiné nejen prokazatelně vyšší volební podpora politické strany v regionech, kam strana více cílila svou volební kampaň, ale také zjevná mobilizace voličů, která se projevila též celkově vyšší volební účastí v těchto lokalitách. V případě efektu kampaně se tak příliš nejedná o konverzi voličů jiných stran, nýbrž více o mobilizaci podporovatelů dané politické strany, kteří by však bez vlivu předvolební kampaně k volbám často vůbec nepřišli. Ke stejným výsledkům dospěli také například Johnston a Pattie (1997) při velmi detailní prostorové analýze volební podpory konzervativců a labouristů ve volbách roku 1992.

Efekt nákazy (někdy též používáno označení efekt sousedství) vystihuje věta „people who talk together, vote together“, kterou ve vztahu k volební geografii poprvé pronesl Miller (1977, s. 65) a třeba dvojice autorů Pattie a Johnston (2000) ji dokonce využila v názvu svého odborného článku o kontextových efektech ve volbách. Pomocí údajů z velkého dotazníkového šetření u příležitosti parlamentních voleb ve Velké Británii roku 1992 autoři zkoumali, jak jsou voliči ovlivňováni politickými orientacemi lidí ve svém okolí. Ukázalo se, že lidé s větší pravděpodobností změni svůj volební hlas určitým směrem, pokud ti, s nimiž o politických tématech nejvíce diskutují, tento směr také podporují, a to zejména jedná-li se přímo o členy rodiny nebo jiné velmi blízké osoby, kterým opravdu důvěřují. V rámci kontextuálního přístupu volební geografie je ve výsledku možné efekt nákazy interpretovat jako zesílení významu individuálních charakteristik voličů v případě jejich souhlasného názoru s okolím, či zeslabení jejich působení v situaci, kdy je volič nejvíce v kontaktu s lidmi jiného sociálního postavení a politických názorů (Pattie, Johnston 2000; MacAllister a kol. 2001).

Vliv hlasování o sporném bodě je v politické geografii nejčastěji diskutován ve spojitosti s ohnisky regionálního nacionalismu a separatistickými tendencemi, které jsou v určitém regionu reprezentovány i formou politických stran a hnutí. Lidé, kteří podporují myšlenku separatismu, tak vyjádří tuto podporu též skrze hlas ve volbách pro příslušný politický subjekt (Mrklas, Sokol 2000).

2.2 Efekt souseda

Efektu souseda a jeho vlivu na volební chování se věnují desítky českých i zahraničních studií. Zatímco například výzkum efektu kampaně je často limitován problematickou dostupností potřebných dat – nedostatečnou mírou transparentnosti toků finančních prostředků v předvolebních kampaních (Johnston, Pattie 1997), pro účely zkoumání efektu souseda postačuje znalost obce bydliště analyzovaného kandidáta, doplněná o volební data na požadované řádovostní úrovni a případně data o sociální struktuře obyvatelstva za stejné územní celky.

Vůbec prvním autorem, který o efektu souseda hovořil, byl americký politolog V. O. Key (1949), jenž ve své knize *Southern politics in state and nation* poprvé použil termín „friends and neighbours voting“ při analýze voleb v pěti amerických státech na jihovýchodě země (Alabama, Florida, Jižní Karolína, Georgia a Mississippi). Velká řada autorů jej ve svých odborných publikacích cituje, ale někteří uvádějí, že o vlivu efektu souseda přemýšlel Key velice omezeně a narážejí také na skutečnost, že zůstával pouze v teoretické rovině a nepokoušel se příliš o jeho empirické ověření (např. Van Wingen, Parker 1979). Až o 13 let později vyšla studie Stokese a Millera (1962), jež na příkladu voleb do amerického kongresu podrobněji analyzovala vztah mezi lokalitou bydliště kandidáta a jeho prostorově diferencovanou volební podporou.

V průběhu 70. let 20. století se začaly objevovat studie zameřené na statistické měření působení efektu souseda (např. Tatalovich 1975; Van Wingen, Parker 1979), modelující pokles jeho intenzity s rostoucí vzdáleností od kandidátova bydliště. Ve své podstatě tyto autoři dokumentují, že i ve sféře volebních studií má svou relevanci tzv. první zákon geografie, jak bývá některými označována věta „Everything is related to everything, but near things are more related than distant things“ (Tobler 1970, s. 236), kterou bychom mohli do češtiny volně přeložit slovy, že všechno souvisí se vším, ale blízké věci spolu souvisejí více než ty vzdálené.

Nejen ve volební geografii, ale též v jiných disciplínách přírodních a sociálních věd bylo klíčové zavedení moderních analytických metod geoinformačních systémů, které výrazně urychlily proces zpracování prostorových dat (Gimpel a kol. 2008). Ze studií efektu souseda vydaných v posledním desetiletí již bude jednoznačně majoritní část těch, které nástrojů geoinformačních systémů využívají.

2.2.1 Definice a problematika názvosloví

Slovník humánní geografie definuje efekt souseda (friends and neighbours effect) jako formu kontextuálního efektu identifikovaného ve volební geografii, při jehož působení voliči upřednostňují místní kandidáty (z okolí jejich bydliště), i přes možný odklon od svých tradičních stranických preferencí (Johnston 2009). Důvodem může být podle Johnstona (2009) skutečnost, že lidé daného kandidáta osobně znají, nebo věří, že jeho zvolením podpoří lokální zájmy, které bude na svém získaném postu prosazovat.

V posledních letech byla na českých univerzitách obhájena řada diplomových prací, které se efektem souseda zabývají. Zaběhlý termín „efekt souseda“ však výlučně nevyužívá žádná z nich. Častěji se přiklání k alternativním pojmenováním jako efekt kandidáta (např. Cach 2011; Misař 2014; Bidmonová 2018) nebo susedský efekt (např. Tengler 2014; Král 2015). Krátkou diskuzi o problematice názvosloví výše definovaného kontextového vlivu na volební chování obyvatel ve své diplomové práci prezentoval Frič (2018). Ten sice i v samotném názvu své práce používá efekt souseda, ale navrhuje, že by bylo vhodnější užívat pojem „efekt kandidáta“, aby nedocházelo k jeho záměně s „efektem susedství“ (neighbourhood effect).

Osobně si dovoluji s navrhovaným pojmem efekt kandidáta nesouhlasit, jelikož mi mnohem více než originální definici efektu souseda evokuje situaci, kdy například i voliči v Jihočeském kraji dají svůj hlas ve volbách politickému hnutí SPD kvůli osobě silného lídra Tomia Okamury bez ohledu na skutečnost, že tento kandidát vůbec není na kandidátní listině daného kraje, tudíž jde o zcela jiný vliv na volební chování, který v sobě postrádá jakoukoliv prostorovou dimenzi. S možností záměny efektu souseda za efekt susedství lze souhlasit, nicméně již v anglickém originálním pojmenování existuje alternativní varianta názvu – „efekt nákazy“ (contagious effect), jejíž užívání by eliminovalo terminologickou podobnost efektu souseda a susedství.

Pojem efekt souseda však na druhou stranu může méně zasvěceným čtenářům připomínat spíše situaci, kdy je naše volební rozhodování ovlivňováno tím, co si myslí o politickém dění sousedé od nás z ulice, což mnohem blíže odpovídá definici efektu nákazy. Na základě všech výše uvedených argumentů by bylo nejvhodnější využívat následující názvosloví: „efekt nákazy“ pro přebírání vzorců volebního chování od lidí v našem okolí a „efekt lokálního kandidáta“ pro situaci, kdy je rozhodování obyvatel

ve volbách ovlivněno prostorovou blízkostí kandidáta – jeho místem bydliště a lokální působností. Primárně z důvodu tematického zařazení této práce mezi další odborné studie z oblasti volební geografie jsem se však rozhodl zůstat u používání pojmu efekt souseda, který v českém překladu lépe odpovídá svému anglickému originálu.

2.2.2 Důvody jeho působení

Efekt souseda bychom z pohledu kandidáta označili jako výhodu domácího prostředí. Domácí prostředí kandidátovi nabízí možnost získávat tzv. osobní hlasy („personal votes“), o které nemusí v podstatě vůbec bojovat například v průběhu předvolebních kampaní. Tato výhoda pramení dominantně z kandidátovy místní dobré pověsti, důvěryhodnosti, ale často i z pouhého známého jména pro místní občany. Někdy stačí voličům dokonce jen vidět obec jejich bydliště u někoho na kandidátní listině, aby se rozhodli mu udělit svůj hlas ve volbách. Jako primární důvod existence efektu souseda lze označit vztah mezi důvěrou a vzdáleností, kdy lidé více důvěřují někomu, kdo je jim blízký, a to nejen ve smyslu přátelsky a citově blízký, ale také geograficky. S rostoucí vzdáleností mezi lidmi důvěra klesá (Gimpel a kol. 2008).

Lewis-Beck a Rice (1983) zdůvodňují působení efektu souseda jako vyjádření určité psychologické satisfakce a identifikace s kandidátem, kterého považují za svého souseda a přítele a doufají, že si v případě zvolení vzpomene na to, odkud pochází, až bude moci spolurozhodovat v otázkách distribuce národních či regionálních zdrojů (podle typu voleb). Skutečnost, že by kandidát při svém úspěchu ve volbách a získání určité politické funkce následně více hleděl na blaho svého domácího regionu a svých domácích voličů, bývá označována jako předpoklad lokální loajality (např. Bernard, Kostecký 2014). Nejedná se tedy pouze o lokální patriotismus voličů, ale i o vlastní ekonomické kalkulace (Gimpel a kol. 2008).

Z hlediska zkoumání vlivu efektu souseda je důležité neuvažovat jako „domácí město“ to, ve kterém se daný kandidát narodil, nýbrž to, kde má své bydliště v době analyzovaných voleb a se kterým je jeho osobnost v současnosti spojována. Otázkou zůstává, do jaké vzdálenosti od domova považují voliči stále některého z kandidátů ve volbách za svého souseda a jak rozlehlé je tudíž kandidátovo domácí prostředí. Lze

očekávat, že bude velmi variabilní jak síla efektu souseda v obci kandidátova bydliště, tak právě i jeho prostorový rozsah a přesah do okolních obcí.

2.2.3 Determinanty ovlivňující jeho sílu

Síla efektu kandidáta může být vnímána dvěma různými způsoby – buď jako lokální koncentrace kandidátovy volební podpory do blízkého okolí jeho bydliště (např. Voda, Pink 2009), nebo jako absolutní difference mezi skutečným volebním ziskem daného kandidáta či politické strany, kterou reprezentuje, a ziskem očekávaným, vypočteným pomocí různorodých typů statistických modelů, které pracují zejména se strukturou obyvatelstva zkoumaných prostorových jednotek (např. Bernard, Kostecký, Šimon 2014) nebo se znalostí lokálních a celostátních výsledků v analyzovaných i v několika předcházejících volbách (např. Lewis-Beck, Rice 1983).

S velice odvážným tvrzením přišli Roy a Alcantara (2015) ve svém článku *The Candidate Effect: Does the Local Candidate Matter?*, v němž uvádějí, že je efekt souseda přítomný v podstatě vždy a to bez ohledu na kvalitu kandidáta, který za něj zodpovídá. Magnituda vlivu lokálního kandidáta může být podle výše zmíněných autorů až 40 % (o 40 procentních bodů vyšší volební podpora určité politické strany v parlamentních volbách v dané lokalitě), avšak tato hodnota je závislá na mnoha odlišných faktorech.

Většina autorů se shoduje, že vůbec nejdůležitějším determinantem intenzity efektu souseda je populační velikost obce či regionu, ke kterému se jeho působení díky místnímu kandidátovi vztahuje (Gimpel a kol. 2008; Malcová 2012). Výhoda domácího prostředí závisí primárně na počtu obyvatel územního celku například v amerických prezidentských volbách, při kterých se efekt souseda projeví mnohem výrazněji, když některý ze dvou hlavních kandidátů pochází z malého státu. Občané takového státu se se svým domácím kandidátem více identifikují a také si více váží příležitosti podpořit svého „sousedu“, jelikož se nestává tak často, že by někdo s bydlištěm v jejich malém státu kandidoval (Lewis-Beck, Rice 1983).

Malcová (2012) jako další premisu vztahu mezi silou efektu souseda a velikostí dané obce nebo regionu uvádí skutečnost, že s rostoucí populační velikostí obce roste i pravděpodobnost kandidatury více než jedné domácí osobnosti. Efekt souseda se tak projeví silněji, nedochází-li k teritoriální konkurenci mezi větším počtem kandidátů,

kteří by vzájemně soupeřili o tzv. osobní hlasy, udělené v souvislosti s přítomností lokálního kandidáta (Tatalovich 1975).

Jednodušší pozici mají z hlediska potenciální místní rivality zpravidla kandidáti z periferních oblastí státu. Pro americké volební prostředí je typické, že stále existují lokality, jejichž obyvatelé nikdy nezažili situaci, aby mohli ve volbách podpořit svého domácího kandidáta (Gimpel a kol. 2008). České volební prostředí je v tomto ohledu velmi odlišné, jelikož jsou i třeba v rámci voleb do Poslanecké sněmovny pravidelně na kandidátních listinách osobnosti ze všech koutů našeho státu (Kyloušek 2007).

K dalším proměnným, které mají vliv na sílu efektu souseda, by patřil tzv. faktor držitele úřadu. Kandidátům, kteří svůj mandát obhájí, se v minulých letech dostávalo mnohem většího mediálního zájmu a publicity a jsou tudíž lidem všeobecně známější (Johnston 1974). V minulých volbách zvolení poslanci mají sice i nadále vyšší volební zisk v místě svého bydliště, ale jejich podpora již není tak lokálně koncentrovaná jako dříve (Gimpel a kol. 2008). Větší význam efektu souseda u kandidátů, kteří teprve začínají svou politickou kariéru nebo dosud působili jen v nižších politických sférách, empiricky potvrdil také Tatalovich (1975). Nesporný vliv má i postavení na kandidátní listině, kdy voliči upřednostňují kandidáty z čelních pozic, kteří mají větší potenciál být zvoleni (v Česku i vzhledem k našemu volebnímu systému – viz kapitola 2.3.1).

Síla efektu souseda je také různá v odlišných typech voleb. Nejvíce se jeho vliv ukazuje ve většinových volebních systémech – např. senátní volby, ve kterých přímo volíme konkrétní kandidáty. Svou roli má však efekt souseda i ve volbách krajských či parlamentních, kde se projevuje jak zvýšenou volební podporou kandidáta v lokalitě jeho bydliště prostřednictvím možnosti preferenčního hlasování, tak i vyšší podporou celé politické strany v daném regionu (Bernard, Kostecký, Šimon 2014; Frič 2018). Tatalovich (1975) pracoval v americkém volebním prostředí s výzkumnou hypotézou, že se efekt souseda projeví silněji spíše ve volbách do méně důležitých orgánů veřejné správy, avšak tato hypotéza se nepotvrdila.

Teoreticky by se v souladu s výše popsanými determinanty měl efekt souseda projevit nejintenzivněji u silné lokální osobnosti na čele kandidátní listiny, která má dosud zkušenosti pouze s lokální či regionální politikou (například na pozici starosty nebo krajského radního), s bydlištěm v populačně malé obci ležící v periferní oblasti

státu či volebního obvodu, kde nedochází k místní konkurenci s jinými kandidáty. Ve skutečnosti ale nelze sílu efektu souseda jednoznačně určit pouze na základě znalosti těchto proměnných, jelikož záleží mimo jiné na kvalitě a popularitě daného kandidáta. Kvalitu kandidáta lze ovšem jen velmi těžko operacionalizovat a měřit. Jeho popularitu sice kvantifikovat můžeme, ale v praxi by byla podobná procedura velice nákladná.

2.2.4 Měření efektu souseda a role vzdálenosti

Pro měření síly vlivu efektu souseda lze využít různé statistické metody. Na příkladu prezidentských voleb v USA představili svou metodiku Lewis-Beck a Rice (1983). Ve své studii analyzovali volby mezi lety 1884 a 1980, což znamená, že celkem ověřovali přítomnost efektu souseda u 42 kandidátů Demokratické a Republikánské strany. Ve svém domovském státě však zvítězilo pouze 23 z nich, což samo o sobě ani zdaleka nepotvrzuje hypotézu, že by kandidáti měli výrazně nadprůměrnou volební podporu vždy ve státě, kde mají své bydliště a se kterým je úzce spjata jejich lokální působnost. Tato skutečnost však neznamená, že se efekt souseda v amerických prezidentských volbách nevyskytuje. Je totiž zcela nesmyslné využívat jako kritérium jen absolutní vítězství v daném státě, jelikož tím opomíjíme tradiční prostorové vzorce volebního chování amerických voličů, zejména příslušnost kandidáta k politické straně.

Při měření efektu souseda bychom proto měli porovnávat volební zisk daného kandidáta v určitém státě s hodnotou zisku, jakou bychom zde očekávali (Lewis-Beck, Rice 1983). Vzhledem ke dlouhodobé kontinuitě voličských vzorců v USA je nezbytné zohlednit dominantně konfliktní linii mezi podporou demokratů a republikánů. Pro výpočet výhody domácího státu (home state advantage) aplikovali autoři následující vzorec: $H = (S_a - S_e) - (N_a - N_e)$, kde S_a je volební zisk analyzovaného kandidáta v jeho domovském státě, S_e je průměrný volební zisk prezidentského kandidáta příslušné strany v tomto státě v několika předchozích volbách a N_a i N_e reprezentují obdobným způsobem celostátní hodnoty. Tento vzorec již umožňoval identifikovat vliv efektu souseda a dokonce i měřit jeho sílu, která byla v rámci analyzovaného období největší v Georgii roku 1976, kde byla vypočtená diference ve volebním zisku Jimmyho Cartera +18,4 % (Lewis-Beck, Rice 1983).

Totožný vzorec jako výše uvedený lze použít i na výpočet změny volební účasti, přičemž jejich následné propojení umožňuje aproximovat poměr mezi podílem voličů, kteří jindy k volbám vůbec nechodí a byli lokálním kandidátem zmobilizováni a těch, jenž tzv. konvertovali – změnili své stranické preference (Rice, Macht 1987). Pokud by byla hodnota H pro změnu volební účasti blízká nule a zjištěná diference ve volebním zisku relativně vysoká, značilo by to převahu konverze nad mobilizací, naopak vysoká hodnota obou indexů by indikovala silný mobilizační efekt souseda.

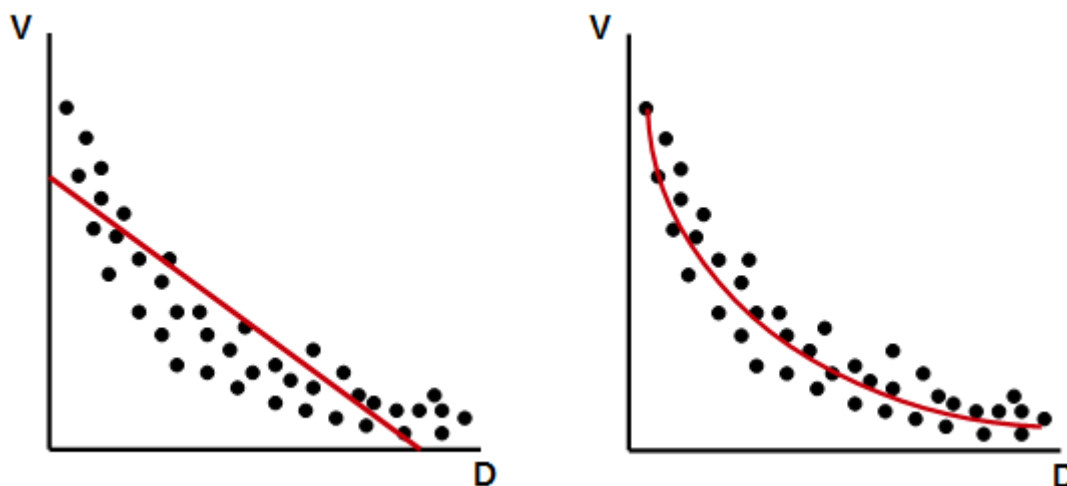
Jinou metodou, jak statisticky měřit efekt souseda jako rozdíl mezi očekávanou a pozorovanou hodnotou volební podpory, je zohlednění prostorově diferencované socioekonomické a demografické struktury obyvatelstva územních jednotek předem stanovené řádovostní úrovně. Očekávaný volební zisk tak lze vypočítat například za využití regresních analýz nad dílčími volebními daty a daty o složení obyvatelstva. Již Van Wingen a Parker (1979) ve své studii vlivu efektu souseda v primárních volbách Demokratické strany v USA uvažují za jednotlivé sledované okresy průměrný příjem či vzdělanost místních občanů, podíl městského obyvatelstva, podíl černochů a mnoho dalších proměnných. Postup zahrnující očištění volební podpory politických stran od vlivu heterogenní struktury obyvatelstva využili při analýze efektu souseda v českých parlamentních volbách například Bernard, Kostecký, Šimon (2014).

Často nechceme měřit význam efektu souseda pouze v jedné konkrétní obci či regionu, nýbrž zkoumáme jeho prostorový rozsah a pokles volební podpory s rostoucí vzdáleností od kandidátova bydliště. Jedním z prvních, kdo tuto závislost statisticky měřil, byl Tatalovich (1975) na příkladu voleb v americkém státě Mississippi mezi lety 1943 a 1973. Jeho metodika však byla pozdějšími autory značně kritizována, zejména z toho důvodu, že chápal vztah mezi volebním ziskem kandidáta a vzdáleností od jeho bydliště lineárně. Na Tataloviche (1975) a jeho statistické metody měření působení efektu souseda navazovali Van Wingen a Parker (1979), kteří na hypotetických datech prezentovali svůj model, jenž neukazoval analyzovanou závislost jako lineární, ale již naznačoval, že volební podpora klesá s rostoucí vzdáleností mnohem rychleji, než by odpovídalo lineárnímu modelu (Obr. 2).

Pomocí moderních metod v prostředí geoinformačních systémů potvrdili tato tvrzení například Gimpel a kol. (2008) či Malcová (2012). Výrazně vyšší volební zisk

některého z kandidátů (popřípadě politické strany, kterou reprezentují) registrujeme zpravidla jen v obci jeho bydliště a jejím blízkém okolí. Inovací článku Gimpela a kol. (2008) je zahrnutí konceptu periferních oblastí, kdy zjistili, že s rostoucí vzdáleností od místa bydliště sice podpora kandidáta, pocházejícího z centrální části volebního obvodu, nejprve velmi rychle klesá, ale v oblastech největší vzdálenosti (tj. periferních částech regionu) opět mírně povyroste, jelikož místní občané nemají mezi nabízenými kandidáty žádného svého „sousedá“, nevstupuje zde do hry faktor konkurence, nelze uvažovat předpoklad lokální loajality kandidátů a celkově zde voliči dlouhodobě příliš nehledí na místa bydliště jednotlivých kandidátů. Tento princip byl však na reálných datech zkoumán dosud pouze v americkém volebním prostředí, které se od českého v mnoha aspektech značně odlišuje.

Obr. 2 - Tatalovichův a Van Wingenův-Parkerův hypotetický model závislosti volebního zisku kandidáta na vzdálenosti od jeho bydliště

Zdroj: Van Wingen, Parker (1979, s. 371); upraveno autorem

Poznámka: Hypotetická data jsou vynesena do obou grafů shodně. V levém grafu jsou body proloženy křivkou lineární závislosti podle Tataloviche (1975). Pravý graf (Van Wingen, Parker 1979) prezentuje závislost jako nelineární. Osy grafů jsou označeny písmeny V (volební zisk) a D (vzdálenost od lokality bydliště kandidáta).

Výše vyobrazená závislost existuje v odlišných typech voleb různé řádovostní úrovně. Typicky je zkoumána v rámci volebních obvodů velikosti krajů nebo na úrovni

celostátní, avšak svůj vliv může mít i ve volbách komunálních (Johnston 1973; 1974). V komunálních volbách v malé obci efekt souseda nebude hrát příliš velkou roli, ale ve větším městě již mohou obyvatelé určité městské části upřednostňovat kandidáty ze svého „sousedství“. Na příkladu voleb do městské rady v novozélandském městě Christchurch tuto závislost zkoumal Johnston (1973). Role vzdálenosti se v kontextu působení efektu souseda projevovala u různých kandidátů v různých částech města ve velmi odlišné míře, přičemž tyto difference vysvětloval primárně rozdílnou intenzitou sociálních vazeb a pospolitosti místních komunit.

Metodický problém, s nímž se Johnston (1973; 1974) potýkal, byla skutečnost, že občané mohli odevzdat svůj hlas v jakékoliv volební místnosti ve městě. Pro účely svých studií tak musel pracovat s předpokladem, že voliči využívali volební místnosti, které mají vždy nejbližší svému domovu. Podobný metodický problém již několik let doprovází i výzkumy prováděné v českém volebním prostředí. Občané Česka nemají povinnost hlasovat v obci svého bydliště, ale mohou uplatnit možnost hlasování na voličský průkaz, který je opravňuje k účasti ve volbách v kterékoliv volební místnosti. Této alternativy v Česku využívá nemalá část voličů, avšak počet vydaných voličských průkazů není součástí zápisu o průběhu a výsledku hlasování v příslušném volebním okrsku, a proto není nijak dohledatelný (Cáповá 2017). Vysoký podíl takových voličů způsobuje odchylky od prostorových vzorců volebního chování zejména v turisticky atraktivních lokalitách jako jsou Krkonoše či Šumava, kde tradičně odevzdá své hlasy mnoho rekreujících se turistů z Prahy a jejího okolí nebo jiných větších měst (Bernard, Kostecký, Šimon 2014).

2.2.5 Rešerše vybraných studií v českém volebním prostředí

Počátky většího zájmu českých geografů o výzkum volebních výsledků z prostorového hlediska bychom datovali do 90. let minulého století, primárně v souvislosti s rokem 1989, po kterém došlo k znovuzavedení svobodných a kompetitivních parlamentních voleb (Kostecký 2009). V této kapitole bych rád představil klíčová zjištění a užívané metody vybraných studií českých autorů na poli volební geografie, které jsou svým zaměřením relevantní ve vztahu ke zkoumání vlivu efektu souseda v českých volbách

a jejichž metodiky a výzkumné závěry byly v některých případech i částečnou inspirací pro analytickou část této diplomové práce.

Prvními odbornými publikacemi, které z geografického úhlu pohledu hodnotily výsledky parlamentních voleb na území Česka roku 1990, byly studie Jehličky a Sýkory (1991) a Blažka a Kosteleckého (1991). Přestože ani jedna z nich explicitně nezmiňuje efekt souseda a neuvažuje jeho potenciální vliv na volební výsledky, jejich metodické postupy lze při jeho zkoumání do jisté míry využít. Návaznost na kompozitní přístup Lipseta a Rokkana (1967) s důrazem na individuální charakteristiky voličů a územně diferencovanou strukturu obyvatelstva je více patrná u Blažka a Kosteleckého (1991), kteří se pokoušejí regionální rozdíly ve volební podpoře jednotlivých politických stran vysvětlit skrze difference v demografickém a socioekonomickém složení obyvatelstva českých okresů. Uvažují například podíl vysokoškolsky vzdělaných, podíl ekonomicky aktivních v priméru, podíl dělníků, podíl obyvatel v důchodovém věku, průměrnou mzdu v daném okrese, podíl obyvatel bydlících v rodinných domech nebo třeba také intenzitu sociopatologických jevů jako je kriminalita, vyjádřená počtem trestných činů na 1 000 obyvatel, či míra rozvodovosti.

Vliv individuálních charakteristik voličů se značnou měrou promítá například do výrazně teritoriálně diferencovaného volebního zisku Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové (KDU-ČSL). Na základě logistické regrese stanovil Voda (2010) 26krát větší pravděpodobnost, že bude KDU-ČSL volit osoba, která chodí alespoň jednou za měsíc do kostela, ve srovnání s těmi, kdo nikoliv. Také byla zjištěna signifikantně vyšší šance k volební podpoře této strany u starších žen oproti mladším mužům. Voda (2010) shrnul výsledky své studie závěrem, že je volební zisk KDU-ČSL výrazně závislý na katolickém prostředí a venkovském charakteru území.

Regionální rozdíly ve výsledcích parlamentních voleb v Česku v období let 1996 až 2006 analyzoval metodou vícenásobné regresní analýzy Kostelecký (2009). Hledal souvislost mezi strukturálními charakteristikami okresů a volebním ziskem čtveřice dlouhodobě úspěšných politických stran: Občanské demokratické strany (ODS), České strany sociálně demokratické (ČSSD), KDU-ČSL a Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM). Oproti studii Blažka a Kosteleckého (1991) uvažoval i jiné proměnné, které se ukázaly jako naprosto zásadní. K vysvětlení meziokresní variability volebního zisku

ODS nejvíce přispěl ukazatel podíl soukromých podnikatelů. Celkově byly regionální rozdíly vysvětleny aplikovaným regresním modelem přibližně z 80 %. Podobně tomu bylo u KDU-ČSL, kde se opět jako primární projevil podíl římských katolíků. Jen kolem 50 % celkové variability vysvětlil model u ČSSD a KSČM, jejichž volební zisk pozitivně ovlivňovala míra nezaměstnanosti, naopak negativně například podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel v daném okrese (Kostelecký 2009).

I když se mohou výše představené studie jevit jako zdánlivě zcela nesouvisející s výzkumem vlivu efektu souseda v českých parlamentních volbách, nemusí tomu tak být. Při využití regresních analýz nad volebními daty a daty o struktuře obyvatelstva na určité řádovostní úrovni totiž získáme i tzv. regresní rezidua, která indikují rozdíly mezi očekávaným volebním ziskem, vypočteným na základě příslušného regresního modelu, a ziskem skutečným. Mohou nám proto ukázat na oblasti, ve kterých volební chování obyvatel ovlivňuje i jiný faktor, než jen individuální charakteristiky místních voličů, což přináší nutnost aplikace kontextuálního přístupu volební geografie. Jinými slovy vysoká regresní rezidua identifikují lokality, kde se voliči rozhodují jinak, než by se očekávalo, a při prostorovém shlukování kladných či záporných reziduí v určitých regionech lze hovořit o spolupůsobení některého z prostorových kontextových vlivů (Bernard, Kostelecký, Šimon 2014).

Může se jednat buď o historické vlivy a dlouhodobé místně specifické postoje, nebo právě o studovaný efekt souseda. Bernard, Kostelecký a Šimon (2014) využili pro nalezení prostorových shluků podobných reziduálních hodnot metodu lokální hot spot analýzy. Shluky obcí s výrazně kladnými rezidui mohou velmi často korespondovat s působením efektu souseda. Při zkoumání voleb do Poslanecké sněmovny roku 2010 byl jednoznačně evidovatelný efekt souseda například na zvýšené podpoře ODS na Vsetínsku díky kandidatuře volebního lídra ODS Petra Nečase, který měl v době voleb své trvalé bydliště ve zdejší Rožnově pod Radhoštěm. Ještě silněji se efekt souseda projevil u osoby Stanislava Juránka, který jako populární hejtman Jihomoravského kraje přispěl k výraznému nárůstu volebního zisku KDU-ČSL, za níž v parlamentních volbách kandidoval, téměř na celém území kraje.

Pokud chceme vliv efektu souseda sledovat pomocí diskontinuit v prostorových voličských vzorcích, lze využít koncept tzv. území volební podpory, který představili

Jehlička a Sýkora (1991). Princip vymezování území volební podpory spočívá v tom, že u konkrétní politické strany seřadíme její procentuální volební výsledky na určité řádovostní úrovni (například okresů) od největšího po nejmenší a postupně je sčítáme, dokud nezískáme nadpoloviční většinu součtu hodnot za všechny územní jednotky. Ty, které se dostaly do výběru, můžeme vynést do mapy a vývojově tak sledovat proměny území volební podpory určitého politického subjektu v čase.

Metodiku Jehličky a Sýkory (1991) přebírá mnoho rozličných studií, zejména z důvodu její jednoduchosti a snadné interpretovatelnosti vytvořených map. Stabilitu volební podpory KDU-ČSL a její dlouhodobý vývoj zkoumá tímto způsobem například Voda (2010). Několik autorů aplikuje koncept území volební podpory při vývojovém zkoumání kontinuity voličských vzorců ve vybraném kraji – například pro analýzu stability volební podpory Komunistické strany Československa (KSČ) a pozdější KSČM v prostoru dnešního Olomouckého kraje jej využívá Balík (2006), který ukazuje, že na úrovni obcí zde v podstatě žádná kontinuita neexistuje, avšak na vyšších měřítkových úrovních již ano. S těmito závěry ale nesouhlasí Maškarinec (2011), který na příkladu volební podpory několika politických stran v Libereckém kraji dokumentuje určitou stabilitu i na řádovostní úrovni obcí.

Navrátil (2010) analyzuje území volební podpory jednotlivých politických stran a hnutí v parlamentních volbách v letech 2006 a 2010. Ve volbách roku 2010 byla území volební podpory zjištěna následovně: u ČSSD se jednalo o většinu moravských okresů a oblast severozápadních Čech; pro ODS vycházel téměř přesný opak – tj. Praha, celé území Středočeského a Jihočeského kraje a většina okresů Plzeňského, Libereckého či Královéhradeckého kraje. Velmi se tato oblast překrývala s územím volební podpory TOP 09, které bylo ve srovnání s ODS ještě více koncentrované do největších měst a přilehlých okresů. U KSČM zahrnovalo území volební podpory severozápadní Čechy, Plzeňský kraj a většinu okresů Jihomoravského a Olomouckého kraje. KDU-ČSL měla největší volební zisky v okresech Zlínského a Jihomoravského kraje, ale také v části Moravskoslezského kraje a ve východní polovině Pardubického kraje a Vysočiny. Při komparaci let 2006 a 2010 zaznamenal Navrátil (2010) významné proměny získaných map, které však v některých případech pouze označil jako obtížně vysvětlitelné, aniž by uvážil možné působení vlivu efektu souseda, jenž mohl sehrát svou roli.

Velmi komplexní studii přímo zaměřenou na výzkum působení efektu souseda v českých senátních volbách publikovala Malcová (2012). Analyzovány byly všechny volby do Senátu Parlamentu České republiky (PČR) mezi lety 1996 a 2010. Vliv efektu souseda se na základě výsledků této studie v českých senátních volbách více projevuje v menších obcích, což odpovídá teoretickým předpokladům z kapitoly 2.2.3. V obcích bydliště kandidátů v senátních volbách byla jejich volební podpora v průměru 2,3krát vyšší než ve zbytku senátního obvodu. Taktéž byl zjišťován poměr hlasů v obcích do určité vzdálenosti od kandidátova bydliště oproti volebnímu zisku kandidáta v celém volebním obvodu, kdy se ukázalo, že s rostoucí vzdáleností od místa bydliště podpora kandidáta velmi rychle klesá a nadprůměrných hodnot dosahuje zpravidla jen do cca 10 až 14 km.

Vlivu efektu souseda v senátních volbách se věnovala také většina obhájených diplomových prací s touto tematikou. V senátních volbách je totiž měření síly efektu souseda metodicky jednodušší, jelikož jsou tyto volby přímo spojeny s rozhodováním voličů o výběru konkrétních kandidátů (Tengler 2014). Parlamentním volbám se podrobněji věnuje například Cach (2011), avšak pouze na omezeném vzorku dvojice vybraných krajů – Pardubického a Královéhradeckého. Frič (2018) komparoval vliv efektu souseda v senátních, krajských a sněmovních volbách, ale opět jen na příkladu jednoho vybraného kraje. Také se práce odlišují z hlediska zkoumaných politických stran a hnutí. Například Bidmonová (2018) zkoumá efekt souseda pouze u kandidátů, kteří reprezentují menší strany, jež nejsou zastoupeny v Poslanecké sněmovně PČR. Častěji ovšem studenti pracují s politickými stranami a hnutími, které v analyzovaných volbách naopak uspěly. Lze však konstatovat, že dosud zcela chyběla studie, která by se věnovala vlivu efektu souseda na výsledky českých parlamentních voleb napříč celým územím státu a zároveň analyzovala všechny hlavní politické subjekty.

Primární soutěž v parlamentních volbách probíhá mezi stranami, sekundární mezi dílčími kandidáty skrze preferenční hlasování. Prostorové vzorce preferenčního hlasování v sobě také velmi často zahrnují působení efektu souseda, které se projevuje lokální koncentrací preferenčních hlasů pro daného kandidáta do oblasti jeho bydliště a blízkého okolí (Voda, Pink 2009). Jednoduchou metodou, jak hodnotit efekt souseda v případě preferenčního hlasování, je vytvoření kartogramů, které znázorňují podíl

preferenčních hlasů pro některého kandidáta v jednotlivých obcích, a jejich následná interpretace.

Deskriptivní analýzou preferenčního hlasování ve vztahu k efektu souseda se zabývali Voda a Pink (2009) na příkladu voleb do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2006. Do své studie zahrnuli všech pět tehdy úspěšných politických stran: ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a Stranu zelených (SZ). Nejvíce možnosti preferenčního hlasování využívali voliči KDU-ČSL (z 26,21 %), u ostatních stran se podíl udělených „kroužků“ vůči jejich maximálnímu možnému počtu pohyboval mezi 16 a 21 %. Dále se již autoři zaměřili na územní koncentraci preferenčních hlasů předních kandidátů, respektive krajských volebních lídrů. Význam efektu souseda se u jednotlivých kandidátů a stran značně odlišoval, avšak pozorovatelné bylo jeho působení u všech subjektů.

Na příkladu kandidátů ČSSD se ukazoval vliv efektu souseda u silných, lokálně spjatých osobností (Milana Urbana z Čáslavi či Radko Martínka z Moravské Třebové). Na druhou stranu ale byla v některých krajích patrná též logika tzv. importovaného kandidáta. Pokud nemá kandidát své bydliště v kraji, kde kandiduje, bývá jeho volební podpora s náhodnými odchylkami relativně homogenní ve všech obcích kraje (Voda, Pink 2009). Kyloušek (2007) uvádí, že právě u ČSSD často nebývalo nijak neobvyklé, aby krajský volební lídr v parlamentních volbách neměl své bydliště v příslušném kraji.

Běžněji se však s importovanými kandidáty setkáváme u menších politických subjektů, zejména z důvodu jejich malé členské základny a neschopnosti nalákat ke kandidatuře významnější lokální osobnosti. Nejvíce se politické strany a hnutí s tímto problémem dlouhodobě potýkají v Jihočeském kraji a na Vysočině, naopak nejmenší obtíže sestavit kandidátní listinu z místních kandidátů vykazují v Ústeckém kraji nebo v Praze (Kyloušek 2007). Častými nositeli efektu souseda jsou podle Kylaška (2007) starostové a další přední představitelé lokální a krajské politiky. Na základě rozsáhlé analýzy kandidátních listin, kterou Kylašek realizoval, se roku 2006 o post poslance ucházelo ve sněmovních volbách celkem 297 starostů měst a obcí. Jak silně se u nich projevoval efekt souseda ovšem autor nezjišťoval.

2.3 Volby do Poslanecké sněmovny 2017

Tato diplomová práce se zejména ve své analytické části podrobněji věnuje volbám do Poslanecké sněmovny PČR, které proběhly ve dnech 20. 10. – 21. 10. 2017. Jednalo se o řádné volby konané po čtyřech letech od minulých sněmovních voleb 2013. Nejvíce mandátů obhajovala politická strana ČSSD, avšak četné předvolební průzkumy (např. Červenka 2017) predikovaly suverénní vítězství politického hnutí ANO 2011 (ANO). Tato kapitola se věnuje stručnému představení volebního systému sněmovních voleb v podobě, v jaké byl aplikovaný v rámci analyzovaných voleb roku 2017, a také jejich výsledkům v jednotlivých krajích, jelikož již rozdíly ve volebních preferencích na této úrovni mohou indikovat působení odlišných faktorů determinujících volební chování obyvatel, včetně potenciálního vlivu efektu souseda.

2.3.1 Volební systém

V Poslanecké sněmovně PČR zasedá celkem 200 poslanců, kteří jsou voleni na dobu čtyř let. Kandidovat mohou politické strany nebo hnutí, které sestaví kandidátní listinu alespoň v jednom ze čtrnácti krajů. Kraje jako administrativně-správní celky jsou pro účely voleb stěžejní z hlediska utváření krajských „kandidátek“. Pro každý volební kraj je stanoven maximální počet kandidátů na kandidátní listině, který se pohybuje od 14 v Karlovarském kraji do 36 v Moravskoslezském kraji a v Praze (MVČR 2019). České sněmovní volby jsou charakterizovány poměrným volebním systémem.

Velmi důležitým prvkem volebního systému je tzv. volební klauzule. Jedná se o procentuální hodnotu, která stanovuje podíl hlasů, jakého musí kandidující politický subjekt dosáhnout, aby měl nárok na získání poslanceckých mandátů. V českém volebním prostředí je tato hodnota pro samostatně kandidující politickou stranu či hnutí 5 %. Pokud se více stran rozhodne pro společnou kandidaturu, zvyšuje se podíl potřebných hlasů pro získání mandátů na 10 % u dvoučlenných koalic, 15 % u tříčlenných nebo 20 % u koalic čtyř a více politických stran a hnutí (Severa 2019). Kandidující subjekty, které nepřesáhly svým celostátním volebním ziskem požadovanou hranici, nezískají žádný poslancecký mandát.

Mandáty jsou mezi všechny úspěšné politické subjekty rozdělovány na základě tzv. republikového mandátového čísla. Celkový počet odevzdaných platných hlasů ve volbách se vydělí počtem rozdělovaných mandátů, čímž získáme počet volebních hlasů odpovídající jednomu mandátu. Takto se rozpočte 200 mandátů mezi jednotlivé kraje a dále se pracuje s volebními výsledky v dílčích krajích odděleně. Získané hlasy jsou na mandáty přepočteny pomocí d'Hondtovy metody, jejímž principem je postupné dělení počtu hlasů pro každou stranu čísly 1,2,3,4,... a následné seřazení vypočtených hodnot od nejvyšší po nejmenší. Podle počtu rozdělovaných mandátů v příslušném kraji se tak určí hranice, kolikátá hodnota v pořadí ještě mandát získává, čímž se dojde k finálnímu rozdělení všech mandátů mezi jednotlivé kandidující subjekty.

Problém tohoto metodického postupu spatřuje Lebeda (2001) zejména v malé velikosti některých volebních krajů (např. v Karlovarském kraji je rozdělováno jen pět mandátů), což může mít za následek vysokou disproporcionalitu mezi volebními zisky stran a hnutí v daném kraji a jejich procentuálními podíly na počtu přerozdělovaných mandátů. Lebeda (2001) proto tento systém označuje jako disproporční, fungující ve prospěch větších/úspěšnějších politických subjektů. Kubát (2013) však identifikuje naopak i jeho nespornou výhodu, kterou shledává v usnadňování procesu sestavování vládních koalic.

Výsledky voleb ve smyslu konkrétních zvolených poslanců ovlivňuje i možnost preferenčního hlasování. Platný hlas ve volbách má podobu odevzdaného hlasovacího lístku příslušné kandidující strany, na kterém může volič zakroužkovat pořadové číslo před jménem až u čtyř kandidátů a udělit jim tak své přednostní hlasy. Pokud kandidát získá více než 5 % z celkového počtu platných odevzdaných hlasů pro daný politický subjekt v rámci volebního kraje, případně poslanecký mandát přednostně jemu. Při větším počtu takto preferovaných kandidátů rozhoduje o rozdělení mandátů množství získaných preferenčních hlasů bez ohledu na postavení na kandidátní listině (Severa 2019). Novelou volebního zákona z roku 2006 byl zvýšen počet možných udělených preferenčních hlasů ze dvou na čtyři a také byla snížena hranice pro posun kandidáta ze 7 % na 5 %. Obě tyto změny přispěly ke skutečnosti, že mohou voliči do větší míry rozhodovat o tom, kteří kandidáti budou zvoleni (Voda, Pink 2009).

2.3.2 Výsledky voleb na řádovostní úrovni krajů

Celkem bylo ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR roku 2017 odevzdáno více než pět milionů platných hlasů při volební účasti 60,84 %. Celkovým vítězem voleb se ve všech krajích Česka, a dokonce i ve všech jednotlivých okresech, stalo politické hnutí ANO s celostátním ziskem 29,64 %. Se značným odstupem následovala ODS (11,32 %), Česká pirátská strana (Piráti; 10,79 %) a hnutí Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD; 10,64 %). Pětiprocentní hranici pro získání poslaneckých mandátů překročilo dohromady devět politických subjektů. Kromě výše jmenovaných to byly také strany ČSSD a KSČM s volební podporou kolem 7,5 %. Politické strany KDU-ČSL, TOP 09 a hnutí Starostové a nezávislí (STAN) se dostaly do Poslanecké sněmovny jen velmi těsně při volebním zisku mezi 5 a 6 % (ČSÚ 2017).

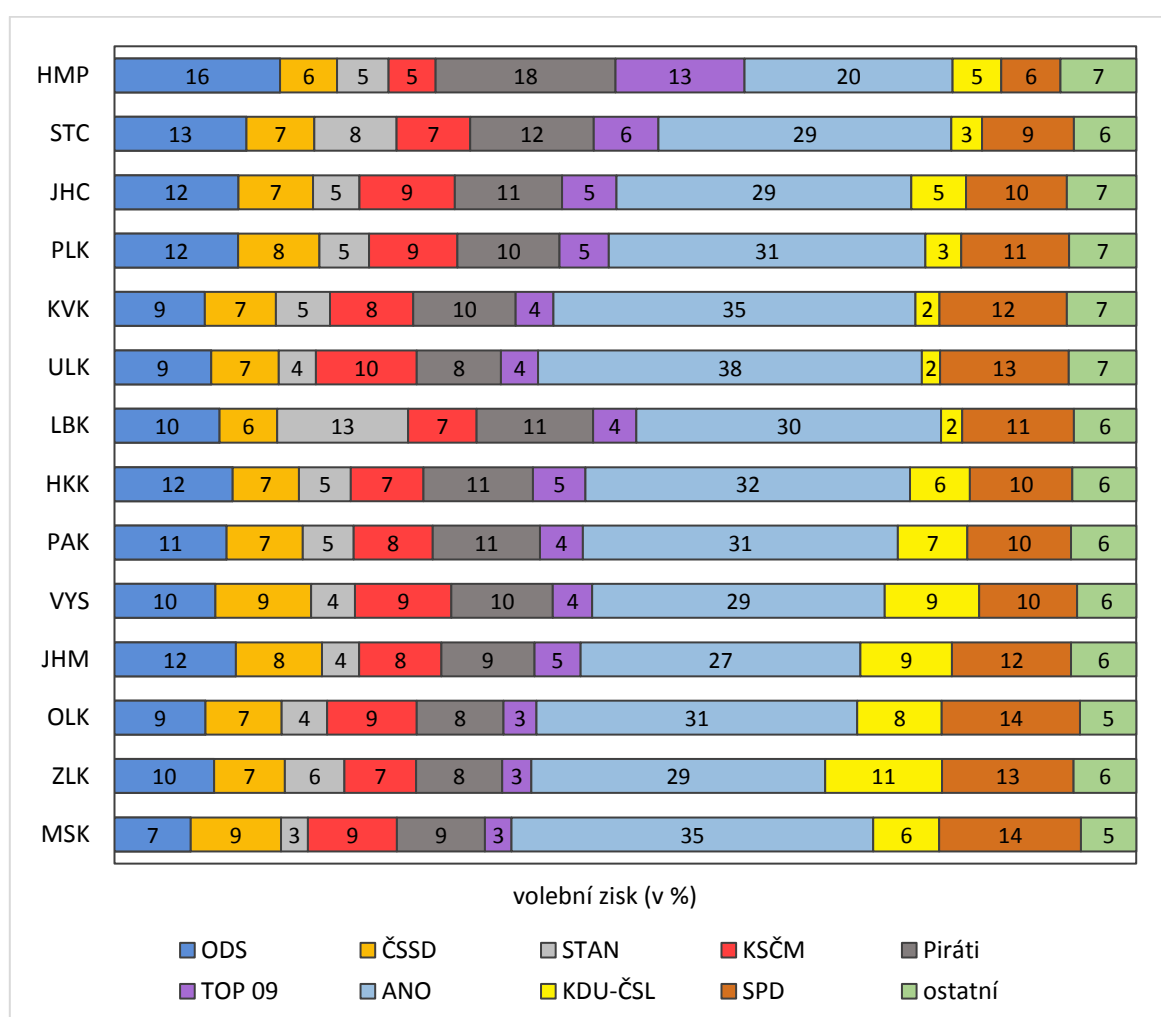
Z pohledu geografa je důležité sledovat výsledky voleb na nižších řádovostních úrovních nežli pouze v měřítku celého státu. Již z rozdílů mezi kraji lze totiž usuzovat na existující geografické faktory ovlivňující prostorově diferencované volební chování obyvatel v českých parlamentních volbách. Volební podporu všech úspěšných stran či hnutí v jednotlivých krajích Česka prezentuje Graf 1, ze kterého jsou na první pohled patrné například velmi odlišné politické orientace obyvatel hlavního města Prahy. Ve srovnání s ostatními kraji zde evidujeme vyšší podporu liberálně orientovaných stran jako jsou ODS, TOP 09 nebo Piráti a naopak výrazně nižší volební zisk populistických a levicově orientovaných subjektů (SPD, ANO, ČSSD a KSČM).

Politické strany ODS, TOP 09 a Piráti měly kromě Prahy svůj nadprůměrný zisk také ve Středočeském, Jihočeském či Královéhradeckém kraji, zatímco v Olomouckém, Ústeckém nebo Moravskoslezském kraji byla jejich podpora výrazně nižší. ČSSD měla svou volební podporu napříč všemi oblastmi relativně rovnoměrnou. Nejvyššího zisku dosáhla tato strana v Moravskoslezském kraji a na Vysočině. Naproti tomu preference KDU-ČSL jsou v mezikrajském srovnání znatelně heterogenní, kdy například na území krajů Zlínského, Jihomoravského a Vysočiny se její volební zisk pohybuje kolem 10 %, zatímco v severozápadních Čechách činí pouhá 2 % (Graf 1).

V Grafu 1 je v neposlední řadě zaznamenána 13% volební podpora politického hnutí STAN v Libereckém kraji, přičemž ve většině ostatních krajů se pohybuje okolo 5 %. Tato asi nejvýraznější odchylka z předpokládaných prostorových vzorců volební

podpory jednotlivých politických stran a hnutí ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017 dobře ukazuje právě působení efektu souseda, respektive vliv silné regionální osobnosti na kandidátní listině, čemuž se podrobněji věnuje analytická část této práce (kapitola 4). Ta si také klade za cíl vysvětlení územních rozdílů ve volebních výsledcích nejen mezi dílčími kraji, ale zejména na řádovostní úrovni obcí, na které jsme schopni identifikovat i lokální prostorové kontextové vlivy či aproximovat závislost volebního chování na individuálních charakteristikách voličů.

Graf 1 – Rozdíly ve výsledcích voleb do Poslanecké sněmovny 2017 mezi kraji Česka

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017)

Poznámka: Pro označení krajů byly využity oficiální zkratky používané Českým statistickým úřadem.

3 Metodika a data

Analytická část této diplomové práce se skládá ze čtyř vzájemně propojených kapitol, avšak každá využívá odlišné metodické postupy. Pro zjištění významu efektu souseda v českých parlamentních volbách byla nejprve kompozitním přístupem analyzována závislost volebního zisku jednotlivých stran a hnutí na prostorově diferencovaném demografickém a socioekonomickém složení obyvatelstva obcí Česka. K tomuto účelu byla využita vícenásobná regresní analýza. Ta také posloužila k získání reziduálních hodnot, představujících diference mezi skutečnou volební podporou, které politický subjekt dosáhl v jednotlivých obcích ve volbách, a podporou odhadovanou regresním modelem, jenž zohledňuje územně heterogenní strukturu obyvatelstva (procentuální zastoupení vysokoškolsky vzdělaných, katolíků, podnikatelů apod.).

Studie pracuje s otevřenými daty výsledků voleb do Poslanecké sněmovny PČR 2017, dostupnými na internetových stránkách www.volby.cz, které jsou spravovány Českým statistickým úřadem (ČSÚ 2017). Nejedná se však o volební data za obce, ale za dílčí volební okrsky, tudíž byla nezbytná jejich agregace na vyšší řádovostní úroveň. Na úrovni volebních okrsků totiž neexistují údaje o složení jejich obyvatelstva. Ta jsou ve velmi detailní podobě k dispozici za všechny obce státu díky pravidelnému sčítání lidu, domů a bytů, které naposledy proběhlo roku 2011 (ČSÚ 2011). Vhodnější by bylo, kdybychom měli obdobná data i pro rok, kdy se konaly analyzované volby, jelikož se mohlo složení obyvatelstva některých obcí mezi lety 2011 a 2017 částečně změnit, což by ovlivnilo relevanci získaných výsledků. Na druhou stranu šest let není z hlediska sociodemografických proměn tak dlouhá doba a k dynamickým populačním změnám dochází jen v některých specifických lokalitách, například v suburbánních oblastech v zázemí velkých měst (Novák, Netrdová 2011). Posledním využitým zdrojem pak byla data o lidech v exekuci a jejich podílu v jednotlivých obcích Česka (Hábl 2017).

Zpracováním dat z těchto zdrojů byla vytvořena vstupní databáze, zahrnující kromě unikátních kódů, potřebných pro analytickou práci s daty v programu ArcGIS, celkem 21 relativních hodnot pro každou obec Česka. Devět z nich představují zisky úspěšných politických stran a hnutí ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017. Zbylé údaje pak vypovídají o procentuálních podílech určitých skupin obyvatelstva, které též slouží jako vysvětlující proměnné regresních modelů odhadujících závislost

volebních preferencí na sociální struktuře obyvatel českých obcí. Konkrétně se jedná o těchto 12 ukazatelů, které jsou podle své povahy vztažené buď k populaci obce ve věku nad 18 let¹, nebo k počtu zaměstnaných² či ekonomicky aktivních³:

- *podíl mužů¹*
- *podíl obyvatel ve věku 18–34 let¹*
- *podíl obyvatel ve věku nad 65 let¹*
- *podíl obyvatel s dokončeným vysokoškolským vzděláním¹*
- *podíl obyvatel uvádějících moravskou národnost*
- *podíl obyvatel hlásících se k římskokatolické církvi*
- *podíl nezaměstnaných³*
- *podíl nepracujících důchodců¹*
- *podíl osob pracujících na vlastní účet (soukromých podnikatelů)²*
- *podíl osob zaměstnaných v priméru (v zemědělství, lesnictví a rybářství)²*
- *podíl osob zaměstnaných v sekundéru (v průmyslu a stavebnictví)²*
- *podíl obyvatel v exekuci¹*

Inspirací pro výběr dílčích demografických a socioekonomických faktorů, jako vysvětlujících proměnných volebního chování obyvatel, byly rozličné studie českých (Řeháková 1999; Kouba 2007; Kostecký 2009; Lepič 2017) i zahraničních (Kitschelt 1994; Kowalski 1999) autorů, kteří je aplikovali pro objasnění odlišných politických orientací různých skupin voličů a také regionálních rozdílů ve volebních výsledcích.

Vedlejším produktem zkoumané závislosti (například v programu ArcGIS nebo SPSS) jsou i regresní rezidua, která u každé obce ukazují na to, jak by vypadal volební zisk jednotlivých stran a hnutí po očištění od vlivu sociální skladby obyvatelstva. Když vychází hodnota rezidua kladná, znamená to, že politický subjekt měl v dané obci vyšší volební podporu, než by se očekávalo. Svou roli může hrát velmi často právě sledovaný efekt souseda či jiné kontextové faktory volebního chování.

Získaná regresní rezidua byla následně využita dvěma způsoby: 1. k měření síly efektu souseda v obcích, jejichž starosta se ucházel o mandát poslance na kandidátní listině některého z devíti analyzovaných subjektů; 2. k určení prostorového rozsahu lokálního či regionálního působení nejsilnějších kandidátů. První bod analýzy byl také doplněn o hledání souvislostí mezi silou efektu souseda a velikostí obce, k níž se jeho

působení vztahuje. Při znalosti tohoto vztahu lze relativně dobře pozorovat odlišnosti v magnitudě efektu mezi jednotlivými politickými stranami/hnutími a též mezi kraji Česka. K tomu posloužil jednoduchý bodový graf s vynesemím α -usekнутých průměrů¹ počtu obyvatel obce s kandidujícím starostou na osu x a reziduí volebního zisku na osu y. S α -usekнутými průměry při $\alpha = 5\%$ bylo pracováno z důvodu eliminace možného výrazného ovlivnění výsledků extrémními hodnotami.

Prostorový rozsah vlivu lokálních kandidátů byl pro všechny politické strany či hnutí vykreslen do mapových výstupů pomocí lokální hot spot analýzy². Tento nástroj v programu ArcGIS umožňuje identifikovat prostorové shluky územních jednotek, jež mají podobné hodnoty sledovaného ukazatele. V našem případě se jednalo o shluky obcí s výrazně pozitivními nebo naopak negativními regresními rezidui. Při zjišťování vlivu efektu souseda jsou relevantní pouze shluky pozitivních reziduí. Situace, aby se v určité lokalitě projevil efekt souseda negativně ve smyslu signifikantně nižší volební podpory domácího kandidáta, není v českém volebním prostředí dosud příliš známá, avšak ani takové případy nelze zcela vyloučit. Lokální hot spot analýzu pro zachycení různých typů prostorových kontextových vlivů na volební rozhodování při volbách do Poslanecké sněmovny již dříve použili například Bernard, Kostecký a Šimon (2014). Ti mimo jiné konstatují, že výzkum na co nejnižší řádovostní úrovni umožňuje odhalit i prostorově málo rozsáhlá specifika volebního chování. Právě z tohoto důvodu byly v rámci této diplomové práce zvoleny obce jako základní jednotky všech analýz.

Poslední část studie se věnuje geografické analýze preferenčního hlasování na příkladu krajských volebních lídrů KDU-ČSL, což je politická strana, jejíž voliči nejvíce využívají možnosti udělení přednostních hlasů, a hnutí SPD, jehož podporovatelé jsou naopak nejméně aktivní při „kroužkování“ nabízených kandidátů (podrobněji v rámci kapitoly 4.4). Metodickou inspirací zde byla studie Vody a Pinka (2009), kteří nejprve vytvořili kartogramy podílů preferenčních hlasů pro krajské volební lídry a následně

---

¹ α -usekнутý průměr představuje statistickou veličinu, při jejímž výpočtu je ze základního souboru dat nejprve odděleno $\alpha\%$ nejmenších i největších hodnot a ze zbylých $(100 - 2\alpha)\%$ prostředních hodnot je vypočten aritmetický průměr (podrobněji viz Hendl 2006).

² Při výpočtu prostorových vah byla využita metoda konstantní mezní vzdálenosti nastavené na 10 km. Tato vzdálenost byla zvolena proto, jelikož s ní i jiní autoři (např. Bernard, Kostecký, Šimon 2014) obvykle pracují a při celostátních analýzách se užívá zejména kvůli tomu, aby měla každá obec v analýze alespoň jednu sousední jednotku (největší vzdálenost obce od své nejbližší sousední obce je 9,4 km).

je interpretováni s přihlédnutím k potenciálnímu vlivu efektu souseda. Kartografické výstupy byly zpracovány na podkladu digitální vektorové geografické databáze ArcČR 500, verze 3.2 (Arcdata Praha 2016) při využití Albersova kuželového plochojevného zobrazení, jehož výhodou je orientace horního okraje mapy k severu, na rozdíl třeba od častěji užívaného Křovákova zobrazení (Bláha 2012).

Metodika Vody a Pinka (2009) je v této práci doplněna o statistickou analýzu souvislosti mezi podílem přednostních hlasů daného kandidáta a vzdáleností od místa jeho bydliště. Obdobně zkoumala tuto souvislost například Malcová (2012), avšak ta se zaměřovala na senátní volby. Konkrétně byly v prostředí programu ArcGIS vybrány vždy všechny obce v určitém rozmezí vzdálenosti od bydliště kandidáta a vypočtena hodnota podílu preferenčních hlasů, které zde dosáhl. Výsledkem je tudíž graf, který můžeme porovnat s teoretickým modelem Van Wingena a Parkera (1979) a zjistit, zda jejich hypotetické předpoklady reálně fungují i v otázce preferenčního hlasování a jeho územní diferenciaci v českém volebním prostředí.

Problematickým bodem prostorové analýzy preferenčního hlasování v rámci voleb do Poslanecké sněmovny 2017 byly zejména velmi četné nepřesnosti v počtech preferenčních hlasů u předních kandidátů. Jak bylo zjištěno při prvotním průzkumu datových souborů, mnohé volební komise se dopouštěly závažného pochybení, když nesprávně přiřazovaly tzv. přednostní hlasy prvním čtyřem osobám na kandidátních listinách i v situacích, kdy nebyli zakroužkováni. V zájmu co nejpřesnějších výsledků práce bylo potřeba všechny takto chybné okrskové volební komise odhalit a vyřadit z analýz.

Podrobným prozkoumáním volebních dat bylo nalezeno více než 40 takových okrsků, ve kterých bylo čelním kandidátům napříč všemi politickými subjekty uděleno neprávem přibližně 50 tisíc přednostních hlasů. V případě, že se jednalo o obec s více volebními okrsky, byla data z příslušného chybného okrsku zcela vymazána. Pokud však obec nebyla pro účely voleb rozdělena do více okrsků, bylo vždy potřeba hodnotu podílu preferenčních hlasů pro konkrétního kandidáta v obci dopočítat, k čemuž byla v programu ArcGIS využita interpolační metoda nejbližšího souseda. Jediná „prázdná“ místa mapových výstupů tak představovala pětice území vojenských újezdů: Boletice, Brdy, Březina, Hradiště a Libavá.

4 Analytická část

Analytická část této diplomové práce obsahově navazuje na teoreticko-metodologická východiska z předchozích dvou kapitol a snaží se zejména s využitím metod statistické a prostorové analýzy dat nalézt odpovědi na výzkumné otázky definované v úvodu (tj. v kapitole 1). Je rozdělena do čtyř samostatně stojících částí, které jsou však vzájemně propojeny, logicky na sebe navazují, myšlenkově se doplňují a dohromady představují velmi komplexní studii vlivu efektu souseda, respektive silných lokálních osobností na rozhodování voličů v českých parlamentních volbách roku 2017 s důrazem na rozvoj kontextuálního přístupu volební geografie.

4.1 Individuální faktory politických orientací voličů

Základním přístupem k vysvětlení územních rozdílů ve volebních výsledcích je hledání souvislostí mezi politickými orientacemi voličů, vyjádřenými skrze volební zisky stran (volebních subjektů) v územně-správních jednotkách předem definované řádovostní úrovně, a prostorově diferencovanou strukturou obyvatelstva těchto jednotek. Takto popsaná závislost byla zjišťována pomocí vícenásobné regresní analýzy nad daty za obce Česka. Ukázalo se, že vyšší (nebo naopak nižší) procentuální zastoupení obyvatel obce v některé demografické či socioekonomické skupině vede často též k vyšší/nižší volební podpoře vybraného politického subjektu – např. tvrzení, že vyšší podíl občanů konkrétní obce hlasících se k římskokatolické církvi vede k signifikantně vyšší volební podpoře KDU-ČSL v této obci.

Tímto přístupem lze také s určitou přesností aproximovat individuální faktory ovlivňující volební chování obyvatel – např. tvrzení, že katolíci výrazně nadprůměrně podporují KDU-ČSL. U takového tvrzení se však jedná pouze o domněnku, jelikož při práci s agregovanými daty bychom neměli formulovat závěry pro skupiny jednotlivců, nýbrž pro řádovostní úroveň, s níž při analýzách operujeme. Bez individuálních dat totiž nejsme schopni s jistotou konstatovat, že jsou to právě katolíci, kdo volební hlasy pro KDU-ČSL odevzdají. Odborně bývá tento problém označován termínem ekologická chyba a pro jeho řešení bývá doporučovaná práce s co nejmenšími dílčími územními jednotkami (Spurná 2008), což aplikovaná úroveň obcí splňuje.

Pomocí korelačních analýz, konkrétně Pearsonova korelačního koeficientu, byl určován směr a síla vztahu mezi jednotlivými ukazateli o obyvatelstvu obcí a dílčími volebními zisky politických subjektů. Pro následné vícenásobné regresní analýzy ale bylo z 12 vysvětlujících proměnných (viz kapitola 3) použito pouze 11, jelikož nastával problém s multikolinearitou mezi nezávislými proměnnými „podíl obyvatel ve věku nad 65 let“ a „podíl nepracujících důchodců“. Většina regresních modelů indikovala vyšší vysvětlující schopnost u druhé jmenované proměnné, která byla právě z tohoto důvodu zachována. Výstižnost celých regresních modelů pak dokumentuje koeficient determinace, který poskytuje informaci o tom, jakou část variability volební podpory dané politické strany/hnutí lze vysvětlit skrze vybrané ukazatele charakterizující rozdíly ve složení obyvatelstva více než 6 250 obcí Česka.

Výsledky korelačních a regresních analýz byly rozděleny do čtyř souhrnných tabulek. V první tabulce (Tab. 2) jsou zastoupeny „tradiční“ politické strany, které na domácí politické scéně působily již v době vzniku samostatného českého státu: ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL. Zkoumané determinanty ovlivňující volební zisky těchto čtyř politických stran lze komparovat s dřívějšími studii (např. Kostecký 2009) a tím ukázat, zda dochází k proměnám politických orientací různých skupin voličů, nebo zda je naopak patrná stabilita vzorců volebního chování v čase.

Ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017 evidujeme výrazně nadprůměrnou volební podporu ODS v obcích s vysokým podílem vysokoškolsky vzdělaných občanů ($r = 0,408$) a soukromých podnikatelů ($r = 0,303$). Hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu v rozmezí 0,3 až 0,5 lze podle De Vause (2002) interpretovat jako středně silné, avšak vzhledem k velmi vysokému počtu analyzovaných jednotek se můžeme přiklonit i k označení závislosti jako podstatné nebo silné. Na druhou stranu znatelně nižší volební zisk měla tato strana v obcích s vyšší mírou nezaměstnanosti či s vyšším zastoupením obyvatel katolického vyznání (Tab. 2).

Závislost volebního zisku ČSSD na demografickém a socioekonomickém složení obyvatelstva obcí byla téměř přesně opačného charakteru oproti ODS. Větší podpoře se ČSSD těšila například v obcích s vyšším podílem nepracujících důchodců, katolíků či zaměstnaných v priméru. Kombinace těchto tří ukazatelů je typická pro venkovské prostředí, kde dosahovalo politické uskupení ČSSD mnohem vyšší podpory ve volbách

než ve městech (roku 2017). Hodnoty korelačních koeficientů jsou ve většině případů nižší než u ODS, což naznačuje slabou celkovou závislost prostorově diferencovaného volebního zisku ČSSD na námi sledovaných individuálních charakteristikách voličů.

Tab. 2 – Korelační analýzy vztahu demografické a socioekonomické struktury obyvatelstva obcí s volební podporou ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL

vysvětlující proměnné (relativní hodnoty)	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL
muži	-0,013	-0,028	0,079*	-0,056*
ve věku 18–34 let	0,002	-0,088*	-0,091*	0,063*
vysokoškolsky vzdělaní	0,408*	-0,124*	-0,351*	0,038*
moravské národnosti	-0,181*	0,109*	0,047*	0,478*
katolíci	-0,201*	0,146*	-0,098*	0,798*
nezaměstnaní	-0,270*	0,038*	0,282*	0,000
nepracující důchodci	-0,225*	0,202*	0,224*	0,119*
podnikatelé	0,303*	-0,099*	-0,172*	-0,049*
zaměstnaní v priméru	-0,127*	0,151*	0,129*	0,156*
zaměstnaní v sekundéru	-0,289*	0,116*	0,106*	0,220*
v exekuci	-0,071*	-0,042*	0,194*	-0,297*

* $p < 0,01$ (signifikantní na 1% hladině významnosti)

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); vlastní výpočty

Poznámka: Síla a směr vztahu mezi příslušnou vysvětlující proměnnou a volebním ziskem politického subjektu je vyjadřována pomocí hodnot Pearsonova korelačního koeficientu (r).

Prostorové vzorce volební podpory KSČM jsou ve vztahu k zastoupení různých skupin obyvatelstva v obcích Česka velmi podobné výše charakterizované ČSSD, ale pozorované závislosti jsou silnější – např. u podílu nezaměstnaných ($r = 0,282$) nebo nepracujících důchodců ($r = 0,224$). Relativně výrazná pozitivní souvislost existuje též u podílu obyvatel v exekuci ($r = 0,194$), což v kombinaci s vlivem nezaměstnanosti na volební zisk KSČM ukazuje na vyšší volební preference strany v lokalitách s celkově nízkou hodnotou lidského kapitálu. Tuto skutečnost dokládá také značný negativní vliv vyššího zastoupení vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva ($r = -0,351$).

Poslední analyzovanou „tradiční“ politickou stranou byla KDU-ČSL. Její volební preference v jednotlivých obcích jsou velmi silně korelovány s podílem osob hlasících se k římskokatolické církvi ($r = 0,798$). Vysoká hodnota korelačního koeficientu byla naměřena také u zastoupení obyvatel moravské národnosti, avšak ta zdatelně souvisí s vyšším podílem katolíků v moravské části státu a je možná až trochu překvapivé, že nebyl při vícenásobné regresní analýze zaznamenán problém s multikolinearitou mezi těmito proměnnými. Tab. 3 následně ukazuje vysokou celkovou vysvětlující schopnost aplikovaného regresního modelu u KDU-ČSL, kdy prostá znalost územních odlišností ve struktuře obyvatelstva obcí postačí k objasnění 64,5 % variability volební podpory příslušné politické strany. Kontrastem může být pouhých 7,9 % v případě ČSSD.

Tab. 3 – Statistická významnost regresních modelů závislosti volebního zisku ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL na složení obyvatelstva obcí Česka

politická strana	df	R ²	F	sig.
ODS	11	0,298	240,477	<0,001
ČSSD	11	0,079	48,540	<0,001
KSČM	11	0,225	164,786	<0,001
KDU-ČSL	11	0,645	1028,104	<0,001

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); vlastní výpočty

Poznámka: Sílu jednotlivých regresních modelů ukazují primárně hodnoty koeficientu determinace (R²) provedených vícenásobných regresních analýz se zahrnutím všech 11 vysvětlujících proměnných (viz Tab. 2) souběžně.

Při srovnání výsledků z Tab. 2 se studii podobného charakteru o dřívějších volbách (např. Kostelecký 2009 pro parlamentní volby mezi lety 1996 až 2006) je na jednu stranu zjevná relativní kontinuita politických orientací odlišných skupin voličů, ale na druhou stranu dochází i k mírným proměnám. Jako příklad lze uvést závislost volební podpory ODS na podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, která nebyla v rámci jmenovaných voleb na přelomu tisíciletí statisticky signifikantní (měřeno na řádovostní úrovni okresů), zatímco ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017 byla síla tohoto vztahu na úrovni obcí velmi podstatná, avšak hraje zde svou klíčovou roli právě zvolené měřítko analýzy (na úrovni okresů sice signifikantní, ale slabá).

Další souhrnná tabulka (Tab. 4) prezentuje determinanty volebních preferencí politických subjektů, které vznikly až v průběhu tohoto století a kterým byla v dosud publikovaných odborných studiích na poli české volební geografie věnována relativně menší pozornost: ANO, SPD, TOP 09, STAN a Piráti. V případě tří politických uskupení, kterými jsou TOP 09, STAN a Piráti, lze pozorovat v podstatě totožné směry závislosti na individuálních charakteristikách voličů jako u ODS, pouze s odlišnou silou, kterou je podpora jednotlivých subjektů prostorově diferencovaným složením obyvatelstva determinována. Volební zisky těchto politických subjektů jsou pozitivně ovlivňovány zastoupením obyvatel s dokončeným vysokoškolským vzděláním a stejně tak podílem soukromých podnikatelů, naopak negativně je ovlivňuje vyšší podíl nezaměstnaných, katolíků, nepracujících důchodců či zaměstnaných v sekundéru (Tab. 4).

Tab. 4 - Korelační analýzy vztahu demografické a socioekonomické struktury obyvatelstva obcí s volební podporou ANO, SPD, TOP 09, STAN a Pirátů

vysvětlující proměnné (relativní hodnoty)	ANO	SPD	TOP 09	STAN	Piráti
muži	0,009	0,006	-0,021	-0,013	0,004
ve věku 18–34 let	-0,023	0,054*	0,019	-0,019	0,045*
vysokoškolsky vzdělaní	-0,246*	-0,200*	0,430*	0,057*	0,293*
moravské národnosti	-0,137*	0,144*	-0,191*	-0,193*	-0,224*
katolíci	-0,240*	-0,063*	-0,158*	-0,158*	-0,182*
nezaměstnaní	0,111*	0,234*	-0,207*	-0,099*	-0,244*
nepracující důchodci	0,060*	-0,020	-0,227*	-0,044*	-0,201*
podnikatelé	-0,216*	-0,055*	0,243*	0,105*	0,181*
zaměstnaní v priméru	-0,052*	-0,090*	-0,090*	-0,011	-0,084*
zaměstnaní v sekundéru	0,086*	0,119*	-0,310*	-0,067*	-0,205*
v exekuci	0,166*	0,189*	-0,063*	-0,032	-0,104*

* $p < 0,01$ (signifikantní na 1% hladině významnosti)

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); vlastní výpočty

Poznámka: Síla a směr vztahu mezi příslušnou vysvětlující proměnnou a volebním ziskem politického subjektu je vyjadřována pomocí hodnot Pearsonova korelačního koeficientu (r).

Výše uvedené závislosti předurčují největší měrou volební preference u TOP 09 při celkové síle regresního modelu 0,271, zatímco u politického hnutí STAN vysvětluje identický model se zahrnutím 11 nezávislých proměnných jen 5,9 % variability jeho prostorově heterogenní volební podpory (Tab. 5). Tyto hodnoty naznačují, že právě u hnutí STAN je potřeba hledat jiná vysvětlení a faktory, které mají vliv na diferenciaci jeho volebního zisku v jednotlivých obcích Česka (viz efekt souseda v kapitole 4.3).

Tab. 5 – Statistická významnost regresních modelů závislosti volebního zisku ANO, SPD, TOP 09, STAN a Pirátů na složení obyvatelstva obcí Česka

politický subjekt	df	R ²	F	sig.
ANO	11	0,160	107,859	<0,001
SPD	11	0,137	90,163	<0,001
TOP 09	11	0,271	211,174	<0,001
STAN	11	0,059	35,424	<0,001
Piráti	11	0,184	127,935	<0,001

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); vlastní výpočty

Poznámka: Sílu jednotlivých regresních modelů ukazují primárně hodnoty koeficientu determinace (R²) provedených vícenásobných regresních analýz se zahrnutím všech 11 vysvětlujících proměnných (viz Tab. 4) souběžně.

Blízko středu elektorátu se nacházejí také politická hnutí ANO a SPD, která by se dala zařadit mezi tzv. populistická uskupení (Cortés 2019). Voličská základna těchto politických hnutí není příliš vyhraněná a též volební hlasy získávají velmi rovnoměrně napříč všemi regiony státu, avšak i přesto lze nalézt souvislosti mezi jejich volebními preferencemi a složením obyvatelstva jednotlivých obcí. Politické hnutí ANO získalo ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2017 více hlasů například v obcích s vyšším podílem nezaměstnaných ($r = 0,111$) nebo obyvatel v exekuci ($r = 0,166$). Negativně souvisel jeho volební zisk se zastoupením vysokoškolsky vzdělaných, podnikatelů či katolíků (r v rozmezí $-0,216$ až $-0,246$).

Velmi podobně vycházely výsledky pro hnutí SPD, které taktéž evidovalo vyšší volební podporu v obcích s vyšší mírou nezaměstnanosti ($r = 0,234$) i podílem občanů v exekuci ($r = 0,189$). Pozitivní souvislost na rozdíl od hnutí ANO byla ovšem patrná

také u zastoupení obyvatel moravské národnosti, což bychom mohli částečně vysvětlit skrze předvolební spojení sil SPD s politickou stranou Moravané (Moravané 2017). Za nejvíce negativní činitel volební podpory SPD lze na základě výsledků regresní analýzy jmenovat podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, což je ukazatel, který se celkově (v rámci regresních modelů všech devíti politických stran a hnutí) ukázal jako jeden z nejzásadnějších a nejvíce diferencujících ze všech 11 využitých.

Proměnnou s naopak nejmenší vysvětlující schopností se podle očekávání ukázal být demografický ukazatel pohlaví, jelikož zastoupení žen a mužů je ve většině obcí vyrovnané s hodnotami blízkými 50 % (ČSÚ 2011). Tato proměnná by jistě měla své opodstatnění spíše při práci s individuálními daty (na úrovni jedinců), ale při agregaci na úrovni obcí se její význam smazává. Podobné tomu bylo také u hodnoty zastoupení obyvatel obce ve věku 18–34 let, u níž sice již v prostoru určité rozdíly pozorovatelné jsou, avšak při provedených regresních analýzách nehrají tak významnou roli. Ukazují ale například to, že v obcích s větším podílem mladých lidí v této věkové kategorii je statisticky signifikantně vyšší volební podpora Pirátů či SPD a na druhou stranu nižší například u ČSSD a KSČM.

Provedené regresní analýzy byly pro tuto diplomovou práci zásadní především z důvodu svého vedlejšího produktu, kterým jsou regresní rezidua. Hodnoty reziduí udávají odchylku reálného volebního zisku od modelem vypočteného, což identifikuje lokality, v nichž je s velkou pravděpodobností volební chování obyvatel ovlivňováno některými kontextuálními vlivy (viz kapitola 2.1.2). Jedním z takových faktorů může být efekt souseda, jehož působení se věnují zbylé kapitoly analytické části práce.

4.2 Síla efektu souseda v konkrétních obcích

Na základě regresních reziduí, popsanych v závěru předchozí kapitoly, lze jednoduše měřit sílu efektu souseda v jednotlivých obcích. Vzhledem k celkovému počtu více než 7 500 kandidátů ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2017 (ČSÚ 2017) nebylo dobře realizovatelné analyzovat všechny obce, jejichž rezidenti se mezi kandidujícími osobnostmi vyskytovali. Proto byla vybrána pouze kategorie kandidátů, u kterých se působení efektu souseda nejvíce očekává, a to starostové měst a obcí. Konkrétně byla v příslušných obcích zjišťována síla jejich vlivu na volební zisk politického subjektu, který ve volbách reprezentovali.

4.2.1 Starostové na kandidátních listinách

Celkem bylo ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017 zastoupeno na kandidátních listinách devíti analyzovaných politických stran a hnutí 358 starostů. Největším dílem se na tomto celkovém počtu podíleli kandidáti hnutí STAN, mezi nimiž se vyskytovalo celkem 166 starostů českých měst či obcí. Z hlediska zastoupení ostatních politických uskupení usilovalo o poslanecký mandát 41 starostů mezi kandidáty za ODS, KDU-ČSL měla na svých kandidátních listinách starostů 40, ČSSD 38, ANO 27, TOP 09 24, KSČM 20, Piráti pouze 2 a SPD žádného (ČSÚ 2017).

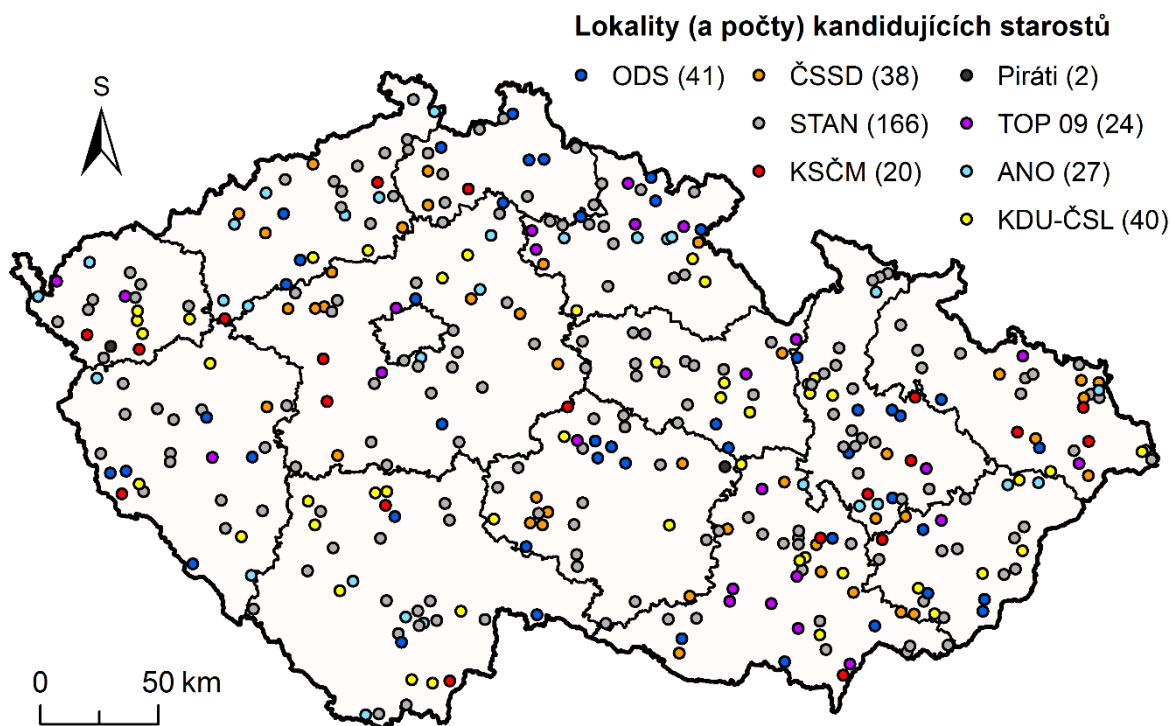
Příložená Mapa 1 ukazuje, kde se nacházejí všechny obce, jejichž starosta se ve volbách roku 2017 objevil na kandidátní listině některé ze zkoumaných stran či hnutí. Prostorové rozložení kandidujících starostů bylo relativně rovnoměrné, avšak i přesto lze na mapě pozorovat regiony, ve kterých je patrná jejich výrazně vyšší koncentrace oproti jiným oblastem, například hojně zastoupený region střední Moravy, a na druhé straně menší počet kandidujících starostů například v určitých lokalitách Jihočeského kraje nebo z obcí ve východní části Vysočiny.

Pro další analýzy je důležité, že byli v dostatečné míře zastoupeni starostové ze všech krajů Česka – nejméně 16 z Libereckého kraje. Zároveň jednotlivé strany a hnutí měly své kandidující starosty velmi prostorově rozptýlené a nelze pozorovat výrazné shlukování starostů některého z politických subjektů do specifické lokality. Příkladem strany, u jejichž kandidátů z řad starostů měst a obcí bychom mohli hovořit o určité

míře prostorového shlukování, by byla TOP 09, kdy 12 z 24 starostů na kandidátních listinách této strany evidujeme ve dvou krajích – Jihomoravském a Královéhradeckém – kde má subjekt zřejmě relativně silnější regionální působnost ve srovnání se zbytkem Česka (kromě Prahy).

Mapa 1 – Starostové měst a obcí na kandidátních listinách ve sněmovních volbách 2017

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017); podklad: ArcČR 500, verze 3.2

V těchto 358 obcích s kandidujícím starostou (Mapa 1) byl posléze analyzován potenciální vliv efektu souseda na volební podporu příslušného politického subjektu. Ve většině obcí (konkrétně ve 344, tj. 96,1 %) nabývalo vypočtené regresní reziduum kladných hodnot, což statisticky prokazuje, že se nejedná pouze o nahodilou odchylku, nýbrž o systematické ovlivnění volebního výsledku v obcích při kandidatuře místního starosty. Průměrná hodnota regresního rezidua dosahovala 6,7 %. Tento výsledek lze interpretovat tak, že pokud v některé obci kandidoval ve sněmovních volbách v roce 2017 její starosta, byl volební zisk politického uskupení, jež reprezentoval, v průměru

o 6,7 procentních bodů vyšší, než bychom očekávali na základě složení obyvatelstva dané obce.

Tato procentuální hodnota však může být značně ovlivněna tzv. extrémny, proto by bylo vhodnější pracovat například s mediánem či α -useknutým průměrem na úkor prostého průměru. Medián reziduí volebního zisku má hodnotu 4,8 % (téměř o dva procentní body nižší ve srovnání s průměrem) a α -useknutý průměr nabývá hodnoty 6,0 % při $\alpha = 5$ %. Jak se ukazuje, průměr je extrémními hodnotami navyšován, tudíž jej ovlivňují dominantně výrazně nadprůměrná pozorování. Vůbec nejvyšší reziduum volebního zisku bylo zaznamenáno ve středočeské obci Těchařovice v okrese Příbram, kde za politickou stranu ČSSD kandidovala starostka Vanda Bělinová a strana v této obci získala 73,9 % platných hlasů (reziduum +66,5 %). V absolutních číslech se však jednalo pouze o 17 hlasů z celkových 23 a na výsledek strany v širším regionu či kraji neměla tato extrémní místní podpora téměř žádný dopad.

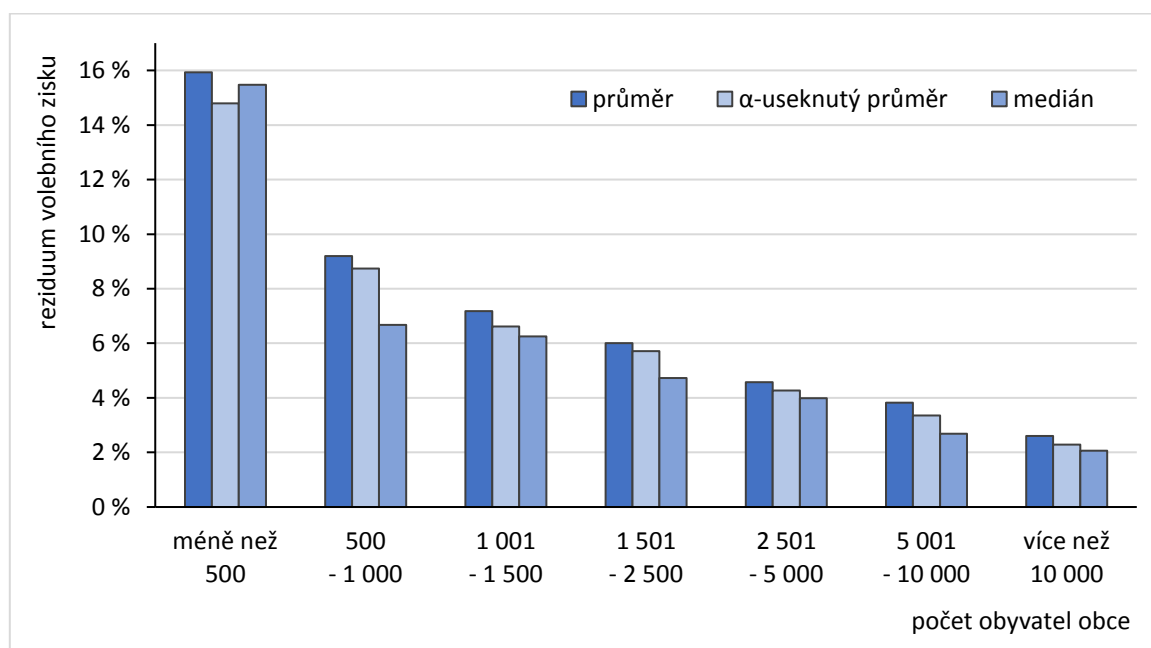
Zajímavý je také pohled na obce, ve kterých sice místní starosta kandidoval za některý z analyzovaných subjektů, avšak reziduum volebního zisku příslušné strany či hnutí bylo naopak záporné. Takových bylo celkem 14 a kromě velkých měst mezi nimi lze nalézt i relativně malé obce. Příkladem může být Staré Město pod Landštejnem, kde získala ODS nižší volební zisk, než předpovídal teoretický regresní model, přestože zde kandidovala tehdejší starostka obce Alena Šindlerová. V obci s přibližně 500 obyvateli bychom rozhodně něco podobného neočekávali, ale ukazuje se, že nemusí záležet jen na přítomnosti kandidáta, ale také na jeho kvalitě, respektive popularitě mezi místními rezidenty, což dokládá i výrazný propad ODS v této obci mezi komunálními volbami v letech 2014 a 2018 (ČSÚ 2014; 2018).

4.2.2 Souvislost s populační velikostí obce

Magnituda vlivu kandidujícího starosty na volební výsledek příslušné strany či hnutí v konkrétní obci vykazuje napříč 358 analyzovanými kandidáty značnou variabilitu. Již v rámci teoretické části práce byla zmiňována souvislost mezi silou efektu souseda a populační velikostí obce, která je jedním z jejích klíčových determinantů (viz kapitola 2.2.3). Pro účely zkoumání tohoto vztahu byly obce rozděleny do sedmi kategorií podle jejich počtu obyvatel tak, aby byly mezní hodnoty dílčích intervalů co nejpřirozeněji

zaokrouhlené a aby bylo v každé kategorii přibližně stejné zastoupení obcí. Pro obce každé velikostní kategorie byl posléze vypočten průměr, α -useknutý průměr a medián regresních reziduí, prezentujících navýšení, respektive změnu volebního zisku daného politického subjektu díky kandidujícímu starostovi.

Graf 2 – Zvýšená podpora politické strany díky kandidujícímu starostovi v závislosti na populační velikosti obce

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017) a ČSÚ (2011); vlastní výpočty

Nejvyšší průměrná magnituda efektu souseda je z Grafu 2 jednoznačně patrná v populačně nejmenších obcích s méně než 500 obyvateli. Navýšení volební podpory příslušné strany či hnutí díky osobě místního starosty na kandidátní listině dosahuje v této velikostní kategorii obcí v průměru 16 procentních bodů. S rostoucím počtem obyvatel obce magnituda efektu souseda postupně klesá, přičemž významné difference existují mezi všemi velikostními kategoriemi. Na druhou stranu i v některých velkých městech nabývá síla efektu souseda značně vysokých hodnot, což ukazuje zejména na kvalitu a popularitu tamních starostů. Příkladem může být kandidatura Víta Rakušana, starosty Kolína (reziduum +20,8 %), starosty Poličky Jaroslava Martinů (+12,5 %) či Petra Třešňáka z Mariánských Lázní (+7,9 %).

Důvodů, proč má kandidatura silných lokálních osobností, jako jsou starostové, větší dopad na změny volebních preferencí v malých obcích, je celá řada. V těch úplně nejmenších obcích lze očekávat dokonce osobní známost a vztahy mezi starostou obce a jeho voliči. Občané malé obce se se svým starostou jako kandidátem do Poslanecké sněmovny PČR více identifikují a oceňují možnost podpořit ve volbách někoho, koho velmi dobře znají (Lewis-Beck, Rice 1983). S rostoucí populační velikostí obce dochází k poklesu intenzity sociálních vazeb a sociální soudržnosti mezi jejími občany. Velmi důležitým vysvětlujícím faktorem je také rostoucí počet konkurujících osobností na kandidátních listinách různých politických stran a hnutí (Malcová 2012), následkem čehož jsou lidově řečeno rozdrobeny tzv. osobní hlasy spojené s přítomností lokálního kandidáta, kterého by voliči považovali za svého „sousedu“.

4.2.3 Diference mezi politickými subjekty

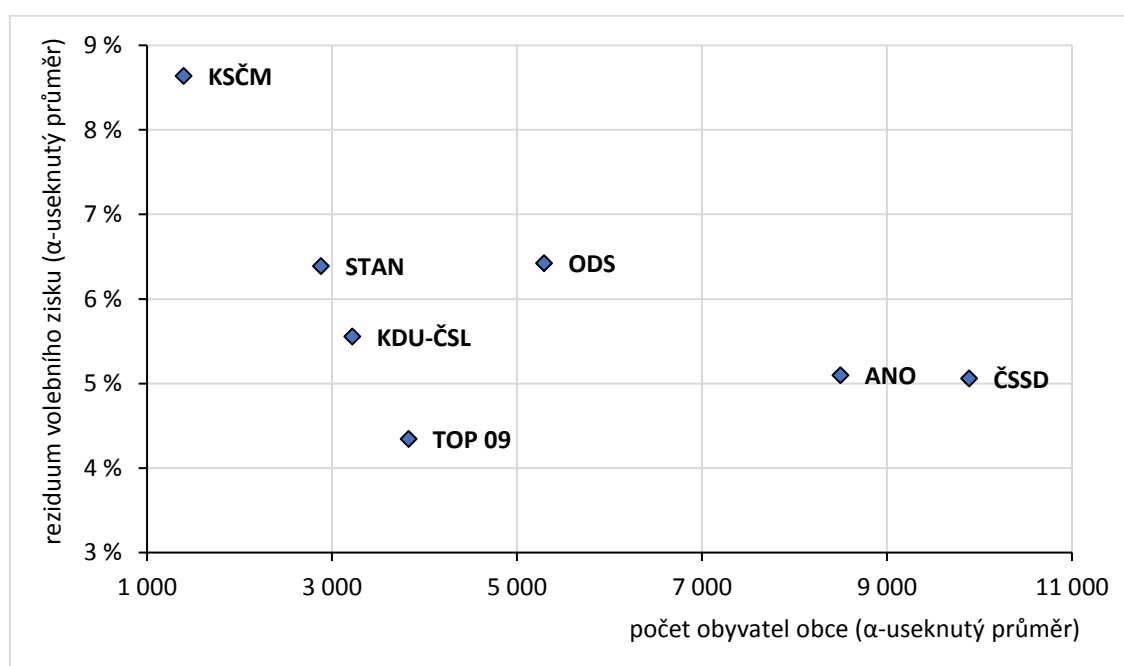
Rozdíly v síle efektu souseda lze pozorovat nejen mezi kandidáty z různě velkých obcí, nýbrž také například mezi skupinami kandidujících starostů, reprezentujících odlišné politické subjekty. Průměrné reziduum volebního zisku (α -useknutý průměr) bylo ve sněmovních volbách roku 2017 nejvyšší v obcích se starosty na kandidátních listinách KSČM (více než 8,6 %). Oproti jiným politickým stranám či hnutím byla tato hodnota o více než dva procentní body vyšší, což lze vysvětlit primárně nejmenší průměrnou populační velikostí obcí se starosty kandidujícími za KSČM (méně než 1 400 obyvatel). Závislost síly vlivu lokálního kandidáta, měřené na řádovostní úrovni obcí, a populace příslušné obce se projevila i na diferencích mezi většinou ostatních uskupení (Graf 3).

Z Grafu 3 lze identifikovat skupinu tří politických subjektů, u kterých dosahuje středních (ani výrazně vysokých ani nízkých) hodnot jak průměrné reziduum volební podpory, tak průměrná populační velikost obce – strany ODS a KDU-ČSL a hnutí STAN. V pravé části grafu se pak seskupily ČSSD a ANO, které evidují v průměru trochu nižší sílu efektu souseda u svých kandidujících starostů (kolem 5 %), avšak zejména kvůli skutečnosti, že se jedná často o starosty velkých měst s vysokým počtem obyvatel.

Jedinou politickou stranou, která se svou pozicí v grafu částečně odchyľuje od pomyslné linie negativní závislosti magnitudy efektu souseda na velikosti obce, k níž se vztahuje, je TOP 09, u které byla v rámci analyzovaných voleb průměrná hodnota

regresního rezidua ze všech sedmi politických subjektů nejnižší, avšak populace obcí, jejichž starostové za tuto stranu kandidovali, byla rovněž mírně podprůměrná. Hlavní příčinu tohoto odchýlení bychom mohli shledávat zejména ve slabší působnosti této strany v regionech ve spojitosti s výraznou koncentrací jejích aktivit i nejznámějších, respektive předních osobností do Prahy, případně Středočeského kraje. Tuto situaci dokresluje například jednoznačně nejmenší počet komunálních zastupitelů ze sedmi komparovaných subjektů po volbách do zastupitelstev obcí roku 2014 (ČSÚ 2014).

Graf 3 – Rozdíly v síle efektu souseda u kandidujících starostů mezi politickými subjekty

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017) a ČSÚ (2011); vlastní výpočty

Poznámka: Osy grafu nezačínají nulou, což by mohlo vést k jeho částečně chybné interpretaci. Hlavním důvodem pro posunutí začátků obou os je zejména přehlednější vizuální podoba grafu.

Relevantním se zdá také pohled na to, za jaké politické uskupení byli starostové na kandidátních listinách TOP 09 ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017 zvoleni ve volbách do obecních zastupitelstev roku 2014. Ukazuje se totiž, že z 24 analyzovaných starostů byla pouze polovina přímo zvolena za TOP 09 (ČSÚ 2014). Dalších deset bylo zvoleno z pozic na kandidátních listinách různých místních politických sdružení, jeden jako samostatný nezávislý kandidát a jeden dokonce za zcela odlišné politické hnutí. To může mít za následek menší propojení těchto kandidátů s politickou stranou, jež

reprezentují, v očích voličů. Místní občané se tak sice mohou významně identifikovat s příslušným kandidátem, ale nikoliv s politickým uskupením, za které kandiduje do Poslanecké sněmovny, tudíž pro ně není jeho kandidatura tak silným důvodem k volbě daného politického subjektu.

4.2.4 Diference mezi kraji Česka

Podobně jako byly v předchozí kapitole analyzovány diference v průměrné síle efektu souseda mezi jednotlivými politickými subjekty, lze sledovat též rozdíly mezi kraji. Ve všech krajích Česka se vyskytovaly obce, ve kterých bylo volební chování jejich občanů silně ovlivněno kandidaturou místního starosty (Tab. 6). Kromě již dříve zmiňované obce Těchařovice ve Středočeském kraji bylo zaznamenáno vysoké lokální reziduum volební podpory politického subjektu s kandidujícím starostou také v jihomoravských Lovčicích či v Řečanech nad Labem v Pardubickém kraji.

Tab. 6 – Obce s kandidujícím starostou s nejvyššími relativními hodnotami regresních reziduí v jednotlivých krajích

kraj	obec	kandidující starosta	politický subjekt	reziduum volebního zisku politického subjektu díky kandidujícímu starostovi
Středočeský	Těchařovice	V. Bělinová	ČSSD	+66,5 % (z 23 hlasů)
Jihomoravský	Lovčice	V. Tvrdý	ČSSD	+36,6 % (ze 495 hlasů)
Plzeňský	Kvíčovice	J. Bostl	STAN	+29,5 % (ze 182 hlasů)
Pardubický	Řečany nad Labem	M. Matoušková	STAN	+29,1 % (ze 764 hlasů)
Zlínský	Komňa	J. Křížová	ODS	+26,6 % (z 324 hlasů)
Olomoucký	Dolní Studénky	R. Sršeň	STAN	+26,0 % (ze 746 hlasů)
Vysočina	Police	K. Janoušek	STAN	+25,2 % (z 205 hlasů)
Karlovarský	Verušičky	P. Kvasnička	STAN	+23,6 % (ze 178 hlasů)
Liberecký	Hrádek nad Nisou	J. Horinka	STAN	+22,4 %* (z 3 432 hlasů)
Ústecký	Libotenice	L. Rejšková	STAN	+18,0 % (z 237 hlasů)
Jihočeský	Horní Stropnice	V. Kučera	KSČM	+18,0 % (z 694 hlasů)
Královéhradecký	Podbřezí	A. Novotný	KDU-ČSL	+17,9 % (z 306 hlasů)
Moravskoslezský	Bolatice	H. Pavera	TOP 09	+14,8 % (z 2 292 hlasů)

*Tato hodnota je velkou měrou ovlivněna kandidaturou Martina Půty, který je hejtmanem Libereckého kraje za hnutí STAN a bývalým dlouholetým starostou Hrádku nad Nisou, kde má i své trvalé bydliště.

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); vlastní výpočty

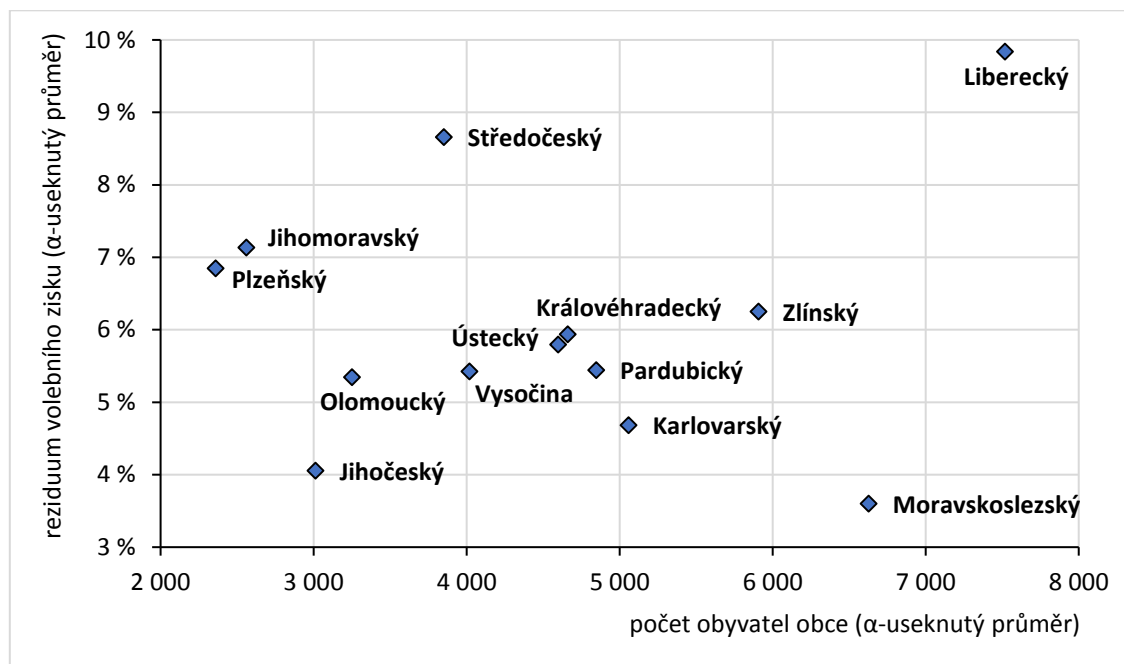
Nejvyšší relativní hodnoty regresních reziduí byly v jednotlivých krajích Česka podle očekávání v populačně malých obcích, avšak našlo se několik výjimek. Například v Moravskoslezském kraji bylo vůbec nejvyšší navýšení volebního zisku v souvislosti s osobou starosty kandidujícího do Poslanecké sněmovny PČR v obci Bolatice, a to díky jednomu z čelních představitelů politické strany TOP 09 Herbertu Paverovi (Tab. 6). V případě této, ale i některých dalších středně velkých obcí z přiložené tabulky (Dolní Studénky, Řečany nad Labem, Horní Stropnice), došlo k navýšení volebních preferencí příslušného politického subjektu, který místní starosta reprezentoval, v menší míře též v okolních obcích (ČSÚ 2017). Specifickou kombinaci vlivu většího počtu lokálních kandidátů jsme mohli ve sněmovních volbách roku 2017 pozorovat ve městě Hrádek nad Nisou v Libereckém kraji. Za tamní hodnotou regresního rezidua +22,4 % stojí jak kandidatura současného starosty Josefa Horinky, tak i bývalého dlouholetého starosty Hrádku nad Nisou a hejtmana Libereckého kraje Martina Půty.

Prezentované extrémní hodnoty ilustrují spíše potenciál efektu souseda, nikoliv skutečné rozdíly mezi jednotlivými kraji Česka, které lze vhodněji sledovat komparací hodnot průměrných. Vůbec nejvyšší hodnota α -useknutého průměru reziduí volební podpory v obcích s kandidujícím starostou byla ve sledovaných volbách v Libereckém kraji (+9,8 %). Tento průměr je však výrazně ovlivněn skutečností, že 9 z 16 starostů na kandidátních listinách tohoto kraje bylo z hnutí STAN, které se plošně těší v celém Libereckém kraji podpoře o osm procentních bodů vyšší, než odpovídá celostátnímu výsledku. Nelze tedy hovořit o tom, že by zde bylo volební rozhodování obyvatel více ovlivňováno lokálními kandidáty než v jiných krajích Česka. Pozice Libereckého kraje na vertikální ose Grafu 4 by se při vyřazení kandidátů STAN snížila přibližně o čtyři procentní body, což mimo jiné značí obtížnou interpretovatelnost získaných výsledků při snaze o vzájemnou komparaci jednotlivých krajů.

Klasický vzorec negativního vztahu mezi průměrnou populační velikostí obce a průměrným reziduem (rozdílem mezi očekávanou a skutečnou hodnotou) volebního zisku není při srovnání krajů příliš patrný. V Grafu 4 lze nalézt kraje ve všech čtyřech pomyslných kvadrantech, což ukazuje, že existují též kraje, v nichž se ani kandidátům z malých obcí nedaří větší měrou přispět k navýšení volební podpory politické strany či hnutí, jež reprezentují (např. Jihočeský kraj). Svou roli může hrát například kvalita

a popularita místních starostů, případně setrvačnost dlouhodobých vzorců volebního chování obyvatel v konkrétních obcích a lokalitách.

Graf 4 – Rozdíly v síle efektu souseda u kandidujících starostů mezi kraji Česka

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017) a ČSÚ (2011); vlastní výpočty

Poznámka: Osy grafu nezačínají nulou, což by mohlo vést k jeho částečně chybné interpretaci. Hlavním důvodem pro posunutí začátků obou os je zejména přehlednější vizuální podoba grafu.

Postavení krajů na vertikální ose Grafu 4 vypovídá o tamní průměrné síle efektu souseda. Nejnižší byla v analyzovaných volbách u starostů na kandidátních listinách v Moravskoslezském kraji (+3,6 %). To bylo způsobeno dominantně tím, že se jednalo o starosty populačně větších měst jako třeba Havířov, Karviná, Orlová, Kopřivnice či Bruntál (ČSÚ 2017). Dále lze pozorovat skupinu krajů přibližně kolem hodnot 5–6 %, mezi které se řadí kraje Olomoucký, Zlínský, Královéhradecký, Karlovarský, Ústecký, Pardubický a Vysočina.

Průměrná síla efektu souseda byla podstatně vyšší u starostů ve Středočeském kraji. V tomto případě může být opět jedním z vysvětlujících faktorů kvalita, známost a oblíbenost starostů, avšak z ryze prostorově statistického hlediska by mohla mít vliv také skutečnost nedostatečného podchycení vlivu struktury obyvatelstva na výsledky

voleb, spojeného též s působením efektu nákazy, v suburbánní oblasti v zázemí Prahy. V Plzeňském a Jihomoravském kraji je pak patrná relativně vyšší síla efektu souseda v populačně menších obcích a městech (Graf 4).

Celkem 17 z 26 starostů, kandidujících za některý z analyzovaných politických subjektů v Plzeňském kraji, bylo z obcí s méně než 2 000 obyvateli. V Jihomoravském kraji zastupovalo 15 ze 41 starostů dokonce obce s počtem obyvatel pod hranicí 1 000. Vzhledem k české sídelní struktuře (viz Hampl, Müller 1998) bychom očekávali také pozici Kraje Vysočina v rámci postavení na horizontální ose Grafu 4 blíže dvojici výše popsaných krajů, zejména z toho důvodu, že se na Vysočině nachází ze všech regionů Česka vůbec největší množství velmi malých obcí. Příčinou znatelného posunu tohoto kraje byla kandidatura starostů tří z pěti okresních měst – Havlíčkova Brodu, Žďáru nad Sázavou a Pelhřimova (ČSÚ 2017).

4.3 Lokality pod vlivem efektu souseda

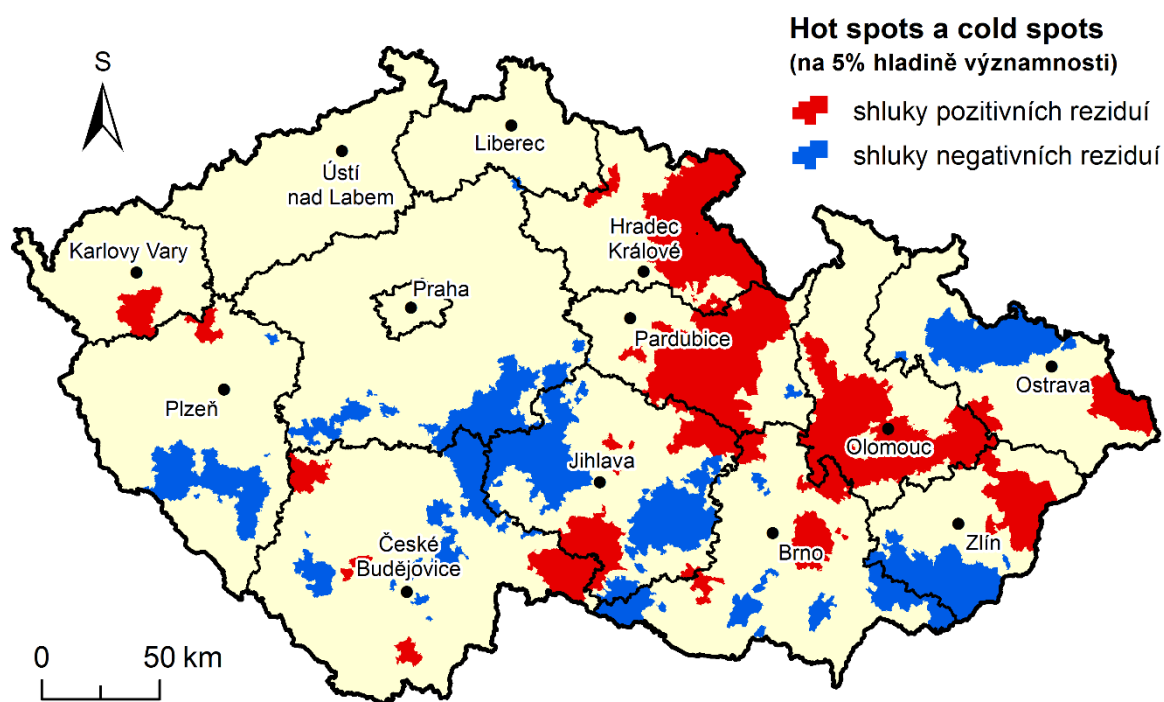
Efekt souseda neovlivňuje jen volební chování v konkrétních obcích, nýbrž i na vyšších řádovostních úrovních. Po vzoru práce Bernarda, Kosteleckého a Šimona (2014) byla analyzována působnost kontextuálních faktorů s důrazem na vliv lokálních kandidátů také prostřednictvím lokální hot spot analýzy, jež umožňuje sledovat prostorově větší lokality a regiony pod vlivem těchto činitelů. Zkoumány byly územní vzorce volební podpory všech devíti úspěšných politických stran a hnutí ve sněmovních volbách roku 2017. Efekt souseda se v různých lokalitách státu projevoval odlišnou měrou u všech subjektů, přičemž nejvíce byly patrné souvislosti mezi lokalitami bydliště nejsilnějších kandidátů a vyšším volebním ziskem příslušného politického uskupení (po očištění od vlivu sociodemografické a socioekonomické struktury obyvatelstva obcí) u politické strany KDU-ČSL a hnutí STAN.

4.3.1 Vliv na prostorové vzorce volební podpory KDU-ČSL

Velmi dobře je v rámci zkoumaných voleb efekt souseda identifikovatelný na příkladu prostorové diferenciací volební podpory KDU-ČSL. Ta má dlouhodobě svou voličskou základnu primárně v oblastech jihovýchodní Moravy či moravské části Kraje Vysočina, na čemž lze pozorovat velice těsnou pozitivní závislost jejího volebního zisku na míře religiozity, respektive podílu osob hlásících se k římskokatolické církvi (viz Tab. 2). Po očištění volební podpory KDU-ČSL od vlivu heterogenního složení obyvatelstva obcí Česka se na volební mapě vykreslí oblasti, které jsou pod vlivem jiných proměnných, přičemž konkrétně u této strany se ve většině případů jedná právě o efekt souseda.

Velkou část prostorových shluků pozitivních regresních reziduí, tedy lokalit, ve kterých získala strana KDU-ČSL výrazně vyšší volební zisk, než by se zde očekávalo na základě struktury obyvatelstva, lze vysvětlit ve spojitosti s kandidaturou velmi silných lokálních či regionálních osobností (Mapa 2). U této politické strany se k prostorově nejrozsáhlejší oblastem pod vlivem efektu souseda řadilo při parlamentních volbách roku 2017 například Náchodsko, kde má své trvalé bydliště tehdejší předseda strany a její celostátní volební lídr Pavel Bělobrádek. Jeho kandidatura přispěla ke značnému navýšení volební podpory KDU-ČSL téměř v polovině Královéhradeckého kraje.

Mapa 2 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory KDU-ČSL (volby do Poslanecké sněmovny 2017)

Zdroj: autor; na základě vlastních analýz dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); podklad: ArcČR 500, verze 3.2

Podobná situace panovala také v Olomouckém kraji, kde byla prokazatelná role silného regionálního kandidáta v osobě ministra zemědělství (uváděna povolání, která byla evidována na kandidátních listinách v analyzovaných volbách) Mariana Jurečky z Rokytnice jižně od Olomouce. Na jeho kandidatuře lze mimo jiné sledovat vývojovou proměnu podoby efektu souseda, kdy v parlamentních volbách roku 2010 kandidoval Jurečka ve věku 29 let ze druhého místa na kandidátní listině jako relativně neznámý zemědělec a jeho působnost se na vyšším volebním zisku strany projevila jen v okolí obce Rokytnice (Bernard, Kostecký, Šimon 2014), zatímco ve volbách roku 2017 již jako jedna z nejvýraznějších osobností této strany přispěl k navýšení jejich volebních preferencí téměř v polovině Olomouckého kraje (Mapa 2).

Třetí velmi rozsáhlý shluk obcí s vyšší než regresním modelem předpokládanou volební podporou KDU-ČSL se nachází v Pardubickém kraji. V tomto případě však není vysvětlením vliv silného krajského lídra Marka Výborného, jelikož u jeho jména bylo na kandidátní listině uvedené bydliště ve městě Heřmanův Městec v jihozápadní části

Pardubického kraje, ovšem shluk pozitivních reziduí do této lokality paradoxně vůbec nezasahuje (Mapa 2). Vysvětlení tohoto „hot spotu“ tak musíme hledat v historii strany a její dřívější diferencované lokální působnosti. Ve východní části Pardubického kraje měl své bydliště nejvýraznější předseda KDU-ČSL v postkomunistickém období Josef Lux, přičemž jeho vysoká popularita se v tomto regionu projevovala v 90. letech nejen počtem preferenčních hlasů, které ve sněmovních volbách získával, ale také vysokými volebními zisky politické strany KDU-ČSL, kterou ve volbách několikrát jako předseda vedl. Podle Bernarda, Kosteckého a Šimona (2014) je velmi pravděpodobné, že si zde strana v 90. letech pod jeho vedením vybudovala silné institucionální, ale i personální zázemí, které se na jejím dobrém výsledku projevuje i po více než 20 letech. Jehlička a Sýkora (1991) však na druhou stranu prezentují, že v tomto regionu měla KDU-ČSL silnou podporu již v 1. polovině 20. století.

Na Mapě 2 lze dále pozorovat několik menších shluků pozitivních reziduí, které se opět dají téměř vždy vysvětlit efektem souseda, jelikož se rozprostírají v lokalitách bydliště předních kandidátů strany, konkrétněji krajských volebních lídrů. Jedná se například o oblast Třinecka ve východní části Moravskoslezského kraje, kde měla své trvalé bydliště v době voleb poslankyně Pavla Golasowská. Podobně plošně rozsáhlý shluk signifikantně vyšší než modelem očekávané volební podpory KDU-ČSL můžeme evidovat v jižní části Kraje Vysočina v okolí města Třešť, kde měl uvedené své bydliště tamní krajský volební lídr, lékař, poslanec a krajský zastupitel Vít Kaňkovský.

Na oblast jižní Vysočiny, kde byl volební zisk KDU-ČSL v parlamentních volbách roku 2017 velice pravděpodobně navýšen v souvislosti s kandidaturou Kaňkovského, navazuje podobně velký shluk pozitivních reziduí na Dačicku v Jihočeském kraji. Zde z pozice krajského volebního lídra kandidoval místopředseda Poslanecké sněmovny PČR Jan Bartošek. I přes 12. místo na kandidátní listině Jihočeského kraje pak působil na lokální úrovni silně také starosta města Kaplice Pavel Talíř, který výrazně ovlivnil vzorce volebního chování obyvatel Kaplice i obcí v jejím zázemí ve směru ke zdatelně vyšší volební podpoře KDU-ČSL oproti modelem předpokládané.

Lokalitou, jež byla ve sněmovních volbách roku 2017 také pravděpodobně pod vlivem efektu souseda ve spojitosti s kandidaturou osobnosti z řad KDU-ČSL, byl na jihu Karlovarského kraje shluk obcí v okolí města Bečov nad Teplou. Kandidovala totiž

jeho starostka Ol'ga Haláková. Přestože se oblast Karlovarského kraje řadí dlouhodobě k těm, ve kterých se analyzovaná politická strana netěší příliš vysoké volební podpoře (např. Voda 2010), s přispěním kandidatury místní starostky zde měla strana dokonce vyšší volební zisk v porovnání s celostátním průměrem a to nejen v samotném městě Bečov nad Teplou, ale i v jeho blízkém okolí (ČSÚ 2017).

Lokální hot spot analýza identifikovala také některá další území relativně vyšší podpory politické strany KDU-ČSL, které však nelze takto propojit s lokální působností jejich konkrétních kandidátů (například ve Zlínském kraji). Vytvořené mapy je proto potřeba interpretovat velice opatrně a v ideálním případě se znalostmi dlouhodobých prostorových vzorců volební podpory jednotlivých politických subjektů. V úvahu je též potřeba brát i jiné kontextové vlivy na volební chování, nežli pouze efekt souseda, které se mohou projevit, jako je třeba význam osobních interakcí mezi lidmi a převládajících názorových proudů ve specifických lokalitách, jež vykazují značnou setrvačnost v čase (Taylor, Johnston 1979; Pattie, Johnston 2000; MacAllister a kol. 2001).

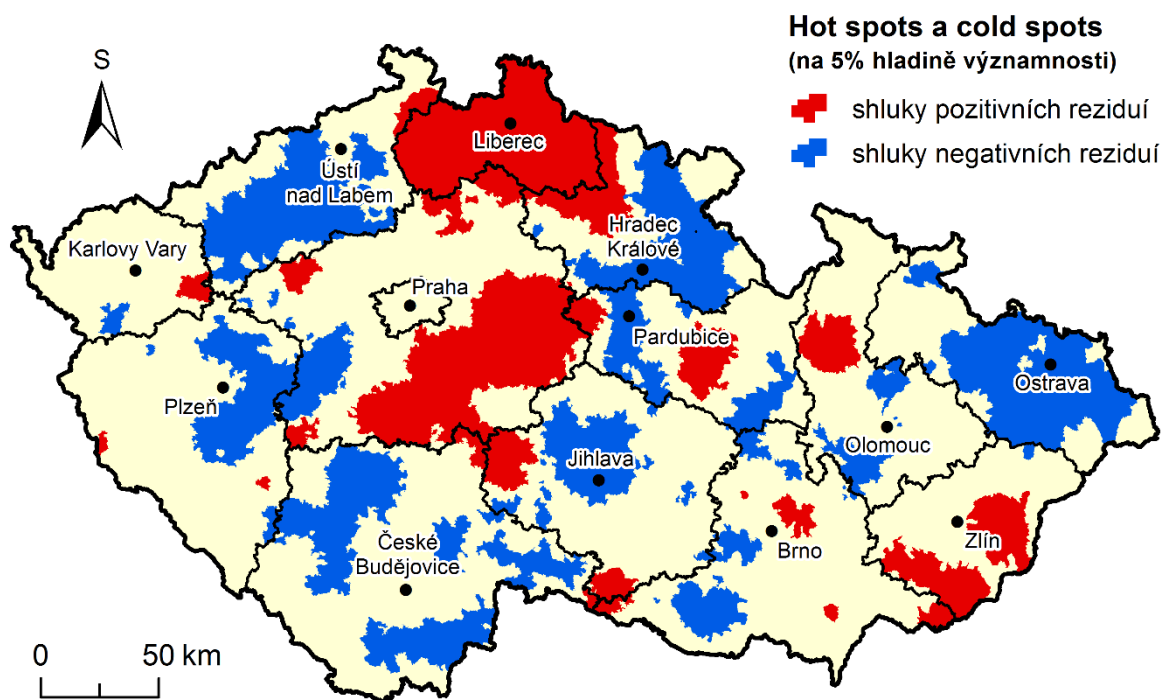
4.3.2 Vliv na prostorové vzorce volební podpory STAN

Politické hnutí STAN sdružuje mnoho osobností se zkušenostmi z komunální politiky, díky kterým se efekt souseda projevil v konkrétních obcích s příslušnými kandidáty. V některých případech nebyl vliv těchto kandidátů koncentrován jen do jedné obce či města, ale promítl se i do vyššího volebního zisku hnutí STAN v prostorově rozsáhlejší lokalitě, nebo dokonce v celém kraji. Nejvyšší podpoře se tento politický subjekt těšil ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2017 v Libereckém kraji (Graf 1). Důvodem by bylo zejména fungování silného regionálního politického uskupení Starostové pro Liberecký kraj (SLK), které opakovaně zvítězilo v krajských volbách, přičemž při těch posledních v roce 2016 se ziskem více než 32 % všech platných hlasů (ČSÚ 2016).

Velká část kandidátů zvolených krajskými zastupiteli pak byla o rok později též na kandidátní listině politického hnutí STAN v parlamentních volbách, včetně hejtmana Libereckého kraje Martina Půty. To mělo za následek plošné navýšení volebního zisku hnutí (oproti modelem předpokládanému) na celém území kraje (Mapa 3). Prostorový shluk pozitivních reziduí často dokonce překračoval krajské hranice a zasahoval také do oblastí u vnitřních hranic Královéhradeckého, Středočeského i Ústeckého kraje. Ve

smyslu role efektu souseda lze vyšší podporu hnutí spojovat primárně s kandidaturou hejtmana Martina Půty, který získal jednoznačně největší počet preferenčních hlasů (ČSÚ 2017). Kromě dalších osobností na kandidátní listině STAN v Libereckém kraji sehrála svůj význam také skutečnost, že celorepublikovým volebním lídrem hnutí byl Jan Farský, jehož jméno sice mohli na kandidátní listině nacházet pouze voliči v Praze, avšak z hlediska osobní regionální identifikace voličů s kandidátem má mnohem blíže právě k Libereckému kraji, jelikož se narodil v Turnově a své bydliště má v okresním městě Semily (ČSÚ 2017).

Mapa 3 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory STAN (volby do Poslanecké sněmovny 2017)

Zdroj: autor; na základě vlastních analýz dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); podklad: ArcČR 500, verze 3.2

Mimo území Libereckého kraje se nacházel velmi rozlehlý shluk obcí s vyšší než modelem očekávanou volební podporou hnutí STAN ve Středočeském kraji, konkrétně v jeho jihovýchodní části (Mapa 3). Velkou měrou lze tento „lokální hot spot“ vysvětlit opět působením efektu souseda u starosty Kolína a tehdejšího prvního místopředsedy hnutí Víta Rakušana. Prostorový shluk pozitivních reziduí pokrýval ve všech směrech

oblast ve vzdušné vzdálenosti od Kolína přibližně 30 km, což může ukazovat, do jaké vzdálenosti ještě voliči považovali Víta Rakušana za svého „sousedu“ a ovlivňoval tak v mnoha případech jejich volební rozhodování.

Součástí téhož prostorového shluku pozitivních reziduí je mimo jiné lokalita na východě okresu Příbram v okolí Orlické přehrady (Mapa 3). Velmi pravděpodobný je zde vliv efektu souseda díky kandidujícímu starostovi Kamýku nad Vltavou, největšího města v této oblasti, Petru Haladovi. Přestože se jedná až o 12. v pořadí na kandidátní listině, obyvatelé této výrazně periferní lokality u hranic Středočeského a Jihočeského kraje nemívají často možnost podpořit ve volbách do Poslanecké sněmovny osobnost ze svého mikroregionu, tudíž měla kandidatura Petra Halady vliv i na volební chování obyvatel téměř 20 km vzdálených obcí. Opačná situace byla zaznamenána například u Věry Kovářové z Chýně v okrese Praha-západ. I když jde o bývalou starostku obce, krajskou zastupitelku a poslankyni, která kandidovala ze druhého místa, neprojevila se její kandidatura na vyšším volebním zisku hnutí STAN v podstatě nikde jinde, nežli v obci Chýně. Tento kontrast byl patrný též u dalších kandidátů hnutí z různých lokalit Středočeského kraje a ukazuje na odlišnosti v síle efektu souseda a jeho prostorovém rozsahu mezi kandidáty z metropolitního areálu a periferního venkova.

Středně velký shluk obcí s pozitivními regresními rezidui volebního zisku hnutí STAN lze nalézt na západě Vysočiny v okolí města Pacov, což můžeme opět vysvětlit skrze vliv efektu souseda a kandidaturu místního starosty a zastupitele Kraje Vysočina Lukáše Vlčka. Obdobně je možné propojit působení lokálního kandidáta s oblastí vyšší než modelem očekávané volební podpory hnutí v okolí obce Dolní Studénky v okrese Šumperk v Olomouckém kraji, kde kandidoval tamní starosta Radim Sršeň. Totožná je pak pravděpodobná role efektu souseda u politického hnutí STAN i ve Zlínském kraji, kde se projevil u tehdejšího místopředsedy Poslanecké sněmovny PČR Petra Gazdíka, bývalého starosty obce Suchá Loz, v níž měl i v době parlamentních voleb v roce 2017 své trvalé bydliště a v jejímž okolí mělo hnutí STAN vyšší preference.

U politického hnutí založeného na silných lokálních a regionálních osobnostech z řad starostů, místostarostů, krajských radních apod. lze z Mapy 3 identifikovat také oblasti, ve kterých STAN silně a populární kandidáty roku 2017 postrádal. K takovým se řadil například Moravskoslezský či Ústecký kraj, částečně pak i kraj Plzeňský nebo

Jihočeský. Žádný kandidát STAN v těchto krajích s výjimkou táboorského starosty Jiřího Fišera nezískal vyšší než 10% podíl preferenčních hlasů vůči celkovému počtu hlasů pro politický subjekt ve svém kraji (ČSÚ 2017). Starosta jihočeského Tábora Jiří Fišer získal velice vysoký počet preferenčních hlasů, ale jeho podpora jako kandidáta se ve větší míře nepřenese ve vyšší podporu celého politického uskupení. Důvodem může být především skutečnost, že tento kandidát sice ve volbách do Poslanecké sněmovny reprezentoval hnutí STAN, avšak na post starosty města byl zvolen za lokální politické hnutí Tábor 2020 a do krajského zastupitelstva pak za hnutí Jihočeši 2012, proto u něj i v očích voličů může chybět výraznější identifikace se subjektem, za který ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2017 kandidoval.

4.3.3 Vliv na prostorové vzorce volební podpory dalších stran

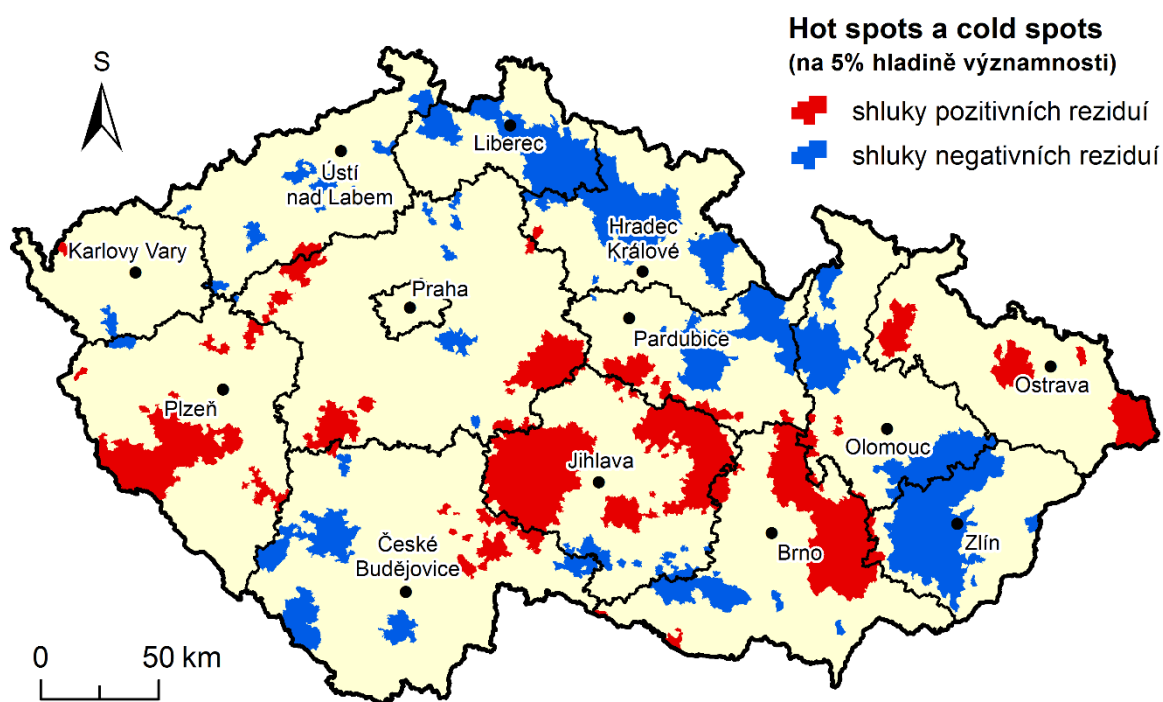
U ostatních sedmi z devíti zkoumaných politických subjektů nebyl vliv efektu souseda na prostorové vzorce jejich volební podpory ani zdaleka tak silný jako v případě STAN a KDU-ČSL. Prostorové shluky pozitivních reziduí, zaznamenávající lokality, ve kterých získávaly příslušné strany či hnutí vyšší volební preference než by se očekávalo podle regresního modelu vycházejícího z heterogenního složení obyvatelstva obcí Česka, se sice vyskytují v podobné míře i u všech ostatních subjektů, avšak ve většině případů nebylo příliš pravděpodobné jejich propojení s místem bydliště některého z předních kandidátů.

Výjimkou bylo například působení poslance a lékaře Jiřího Běhounka za ČSSD v západní části Vysočiny. Součástí shluku obcí se signifikantně vyšším než modelem předpokládaným ziskem této strany byla většina území okresu Pelhřimov (Mapa 4), ke kterému se vztahuje i Běhounkovo dřívější politické působení. Již v komunálních volbách roku 1998 získal mandát v zastupitelstvu města Pelhřimov. O šest let později byl zvolen do krajského zastupitelstva a od roku 2008 pak vykonává funkci hejtmána Kraje Vysočina. Nejen na jeho příkladu se ukazuje, že dlouhodobé zkušenosti z lokální a regionální politiky mají později vliv i na podporu daného kandidáta ve volbách do Poslanecké sněmovny, ve kterých získává výrazně vyšší volební preference nejen pro svoji osobu, ale i pro celý politický subjekt, jenž reprezentuje, v oblasti svého bydliště, přičemž staví zejména na postupně vybudovaném vztahu s místními voliči.

Vždy však záleží primárně na kvalitě a popularitě konkrétního kandidáta, což ovlivňuje jeho důvěryhodnost v očích voličů z daného regionu. Gimpel a kol. (2008) ve své studii volebního hlasování spojeného s efektem souseda konstatují, že identifikaci lokálních voličů s jejich domácím kandidátem v dostatečné míře na to, aby kvůli němu změnili své politické názory a dali svůj hlas straně, na jejíž kandidátní listině se tento kandidát nachází, můžeme pozorovat jen u opravdu velmi silných lokálních osobností. Přestože byly závěry jejich studie formulovány pro anglosaské volební prostředí, při analýze českých parlamentních voleb lze pozorovat velmi podobnou situaci.

Mapa 4 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory ČSSD (volby do Poslanecké sněmovny 2017)

Zdroj: autor; na základě vlastních analýz dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); podklad: ArcČR 500, verze 3.2

Efekt souseda byl u osoby Jiřího Běhounka a na vyšší volební podpoře ČSSD na Pelhřimovsku patrný již ve sněmovních volbách v roce 2013. Při pohledu na výsledky jednotlivých voleb můžeme sledovat, jak se odlišoval volební zisk této strany na území okresu Pelhřimov oproti celostátnímu. Roku 2010 byl sice Běhounek hejtmánem kraje, ale na kandidátní listině do Poslanecké sněmovny nefiguroval – tehdy získala ČSSD ve

volbách přibližně 22 % platných hlasů, přičemž v obcích okresu Pelhřimov to bylo cca 23 % (ČSÚ 2010). V roce 2013 se těšila ČSSD celostátní volební podpoře 20 %, avšak na Pelhřimovsku dosahoval volební zisk strany více než 26 % (ČSÚ 2013). Při těchto volbách byl již Jiří Běhounek na kandidátní listině přítomen a dokonce na pozici lídra v Kraji Vysočina. Obdobně tomu bylo v rámci analyzovaných voleb roku 2017, v nichž měla strana celostátní podporu jen lehce přes 7 %, zatímco v okrese Pelhřimov – velice pravděpodobně právě díky kandidatuře Jiřího Běhouka – necelých 12 % (ČSÚ 2017).

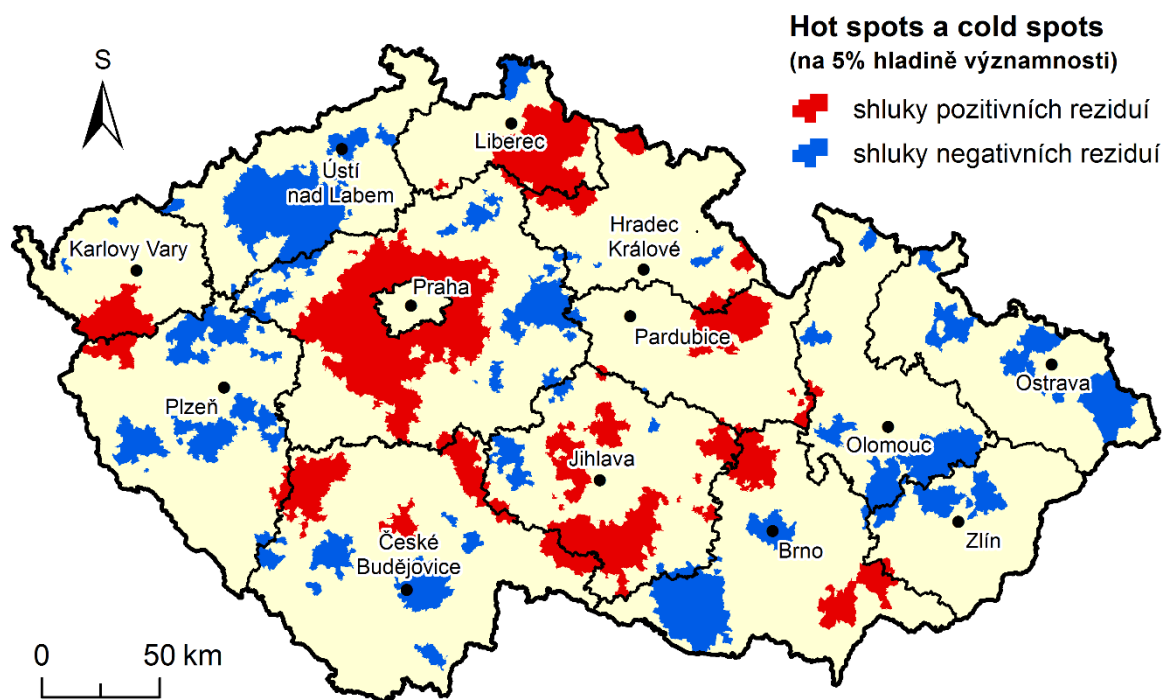
Stejně jako v případě prostorových vzorců volební podpory ČSSD očištěných od vlivu územně diferencované socioekonomické a demografické struktury obyvatelstva se projevilo působení jedné velmi silné lokální osobnosti i na volebním zisku Pirátů – konkrétně na jihu Karlovarského kraje s přesahem do severní části okresu Tachov na území kraje Plzeňského (Mapa 5). Shluk obcí se signifikantně pozitivními hodnotami reziduí se nacházel v okolí města Mariánské Lázně, kde měl v době voleb své bydliště jejich tehdejší starosta a současně lídr kandidátní listiny Pirátů v Karlovarském kraji Petr Třešňák. Na kandidátní listině bylo k nalezení také jméno místostarosty stejného města Vojtěcha Franty.

Z hlediska role prostorového kontextu na výsledky sledovaných voleb v tomto regionu lze hovořit nejen o vlivu efektu souseda u dvou výše uvedených kandidátů, ale též o celkově velice silném místním personálním zázemí strany, bez kterého by v roce 2014 nevyhrála v Mariánských Lázních komunální volby, ve kterých získala dokonce přes 21 % všech platných hlasů (ČSÚ 2014). Podobně silné personální zázemí jako na Mariánskolázeňsku mají Piráti například i v okrese Jablonec nad Nisou. To se projevuje jejich značně nadprůměrnou volební podporou v jednotlivých obcích tohoto regionu jak ve volbách do obecních zastupitelstev, krajského zastupitelstva, tak i ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2017 (Mapa 5).

Z řad starostů českých měst a obcí měli Piráti v parlamentních volbách 2017 na kandidátních listinách pouze dva zástupce (viz kapitola 4.2.1). Kromě již jmenovaného Petra Třešňáka z Mariánských Lázní to byl také starosta obce Vír ve východním okraji Kraje Vysočina Ladislav Stalmach, u něhož byl stejně jako u Třešňáka pozorovatelný efekt souseda. Jeho prostorový rozsah byl však u tohoto kandidáta výrazně menší, což souvisí zejména s tím, že se jedná o starostu populačně menší obce s méně než 1 000

obyvateli, který tudíž není tolik známý v jejím širším zázemí. I přesto ale kandidatura jeho osoby s velkou pravděpodobností zapříčinila vyšší než modelem předpokládaný volební zisk Pirátů v obci Vír i v mnoha sousedních obcích v její blízké vzdálenosti.

Mapa 5 – Prostorové shluky pozitivních a negativních reziduí volební podpory Pirátů (volby do Poslanecké sněmovny 2017)

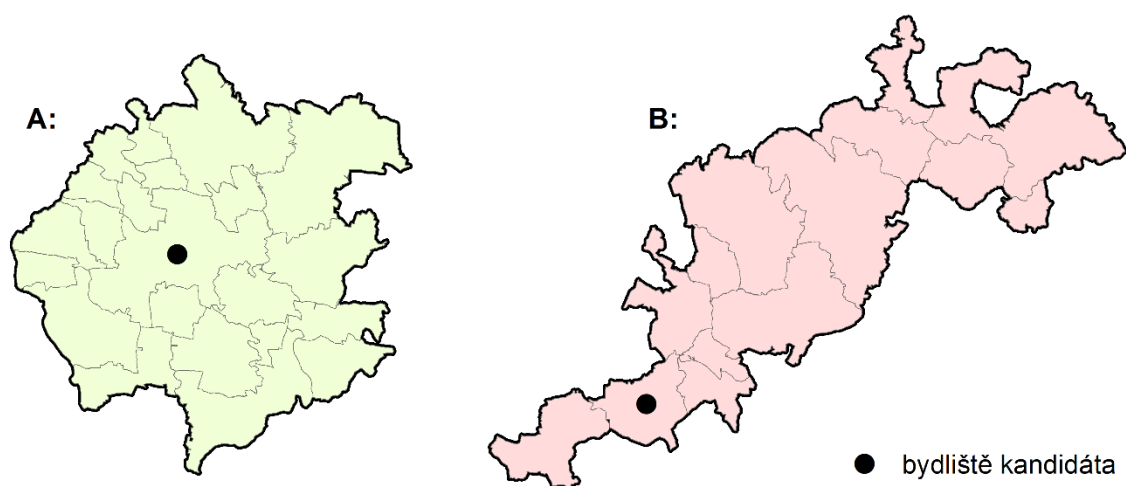
Zdroj: autor; na základě vlastních analýz dat ČSÚ (2011) a ČSÚ (2017); podklad: ArcČR 500, verze 3.2

Propojení obcí trvalého bydliště jednotlivých kandidátů s prostorovými shluky pozitivních reziduí by bylo možné i v mnoha dalších případech v rámci všech devíti zkoumaných politických subjektů, pokud bychom sledovali pouze prostorový překryv těchto dvou vrstev na mapě Česka. Tento překryv však zdaleka neodhaluje působení vlivu efektu souseda, pouze je jedním z několika předpokladů, na základě kterých lze hledaný jev s určitou přesností identifikovat. K dalším indikátorům pravděpodobného ovlivnění volebních výsledků ve specifické lokalitě efektem souseda se zpravidla řadí také celkově vysoký podíl preferenčních hlasů příslušného kandidáta. Důležitá je však i jejich územní distribuce, přičemž by měla být pozorovatelná jejich koncentrace do

obcí, jež jsou součástí daného prostorového shluku při grafickém výstupu lokální hot spot analýzy.

K případnému potvrzení či zamítnutí potenciálního vlivu efektu souseda může sloužit již samotná vizuální podoba shluku – jeho tvar a poloha kandidátova bydliště v rámci shluku. Dva odlišné příklady ukazuje přiložená metodická pomůcka (Obr. 3). Shluk A (vlevo; zelené barvy) má přibližně kruhový tvar a bydliště kandidáta leží velmi blízko jeho středu, zatímco shluk B (vpravo; červené barvy) je protáhlého tvaru a obec bydliště kandidáta, se kterým se tento shluk překrývá, je lokalizováno spíše v okrajové části shluku. Souvislost s vlivem efektu souseda je tudíž mnohem více pravděpodobná u shluku A, naopak u shluku B ji lze téměř jednoznačně vyloučit. Odlišná interpretace tvaru shluku a umístění kandidátova bydliště by byla v příhraničních oblastech (např. u Pavla Bělobrádka (KDU-ČSL) z Náchoda – viz Mapa 2).

Obr. 3 – Metodická pomůcka pro určování potenciálního vlivu efektu souseda podle tvaru shluku obcí s pozitivními rezidui a umístění kandidátova bydliště

Zdroj: autor; vytvořeno v programu ArcGIS s využitím dat ArcČR 500, verze 3.2

Poslední fází ověřování skutečnosti, zda se jedná o působení efektu souseda, či nikoliv, je historický, respektive vývojový pohled na výsledky daného typu voleb a na vývoj volební podpory příslušného politického subjektu, který kandidát reprezentuje, v dané lokalitě v komparaci s vývojem na celostátní úrovni. Tento postup byl již dříve v této kapitole popsán u kandidatury Jiřího Běhounka (ČSSD) na Pelhřimovsku.

4.4 Geografická analýza preferenčního hlasování

Předchozí dvě kapitoly analytické části práce (kap. 4.2 a 4.3) se věnovaly vlivu efektu souseda na volební podporu politických stran a hnutí, což je pro výsledky sněmovních voleb klíčové. Voliči však mohou ve volbách do Poslanecké sněmovny rozhodovat také o tom, kteří konkrétní kandidáti budou za dané politické subjekty v příslušných krajích zvoleni. K tomu slouží preferenční hlasování, díky kterému mohou i osoby ze zadních pozic na kandidátních listinách získat poslanecký mandát, pokud jim dostatečný podíl voličů dané strany či hnutí udělí svůj preferenční hlas. V souvislosti s efektem souseda lze předpokládat, že budou kandidáti získávat vyšší podíly preferenčních hlasů v místě svého bydliště a s narůstající vzdáleností bude jejich podpora postupně slábnout (Van Wingen, Parker 1979). Tato kapitola se zaměřuje primárně na propojení přednostního hlasování (synonymum pro preferenční hlasování) s konceptem efektu souseda, opět na příkladu českých parlamentních voleb konaných v roce 2017.

4.4.1 Rozdíly v jeho využívání

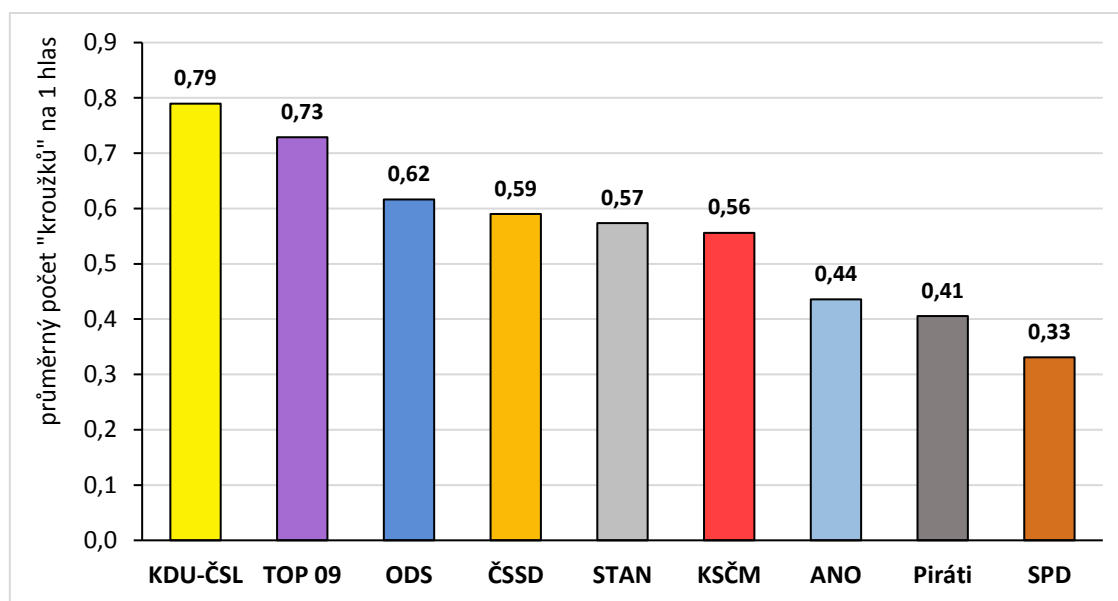
Pohled na volební data naznačuje, že existují významné rozdíly ve využívání možnosti preferenčního hlasování mezi voliči různých politických subjektů a v odlišných krajích Česka. U některých politických stran není neobvyklé, aby získávali kandidáti nejen na předních pozicích kandidátních listin více než 10% podíly preferenčních hlasů (poměr vůči celkovému počtu platných hlasů pro příslušnou politickou stranu či hnutí v kraji), zatímco u jiných uskupení jsou takové případy ojedinělými výjimkami. Diference mezi chováním voličů z rozdílných krajů státu v otázce využívání přednostních hlasů sice nejsou tak výrazné jako mezi voliči jednotlivých politických uskupení, avšak i v tomto ohledu lze sledovat určitou variabilitu.

V rámci rozdílů mezi politickými uskupeními své možnosti udělit preferovaným osobnostem na kandidátní listině přednostní hlasy vůbec nejvíce během sněmovních voleb roku 2017 využívali voliči z řad podporovatelů KDU-ČSL při průměrném počtu „kroužků“ (lidové označení pro preferenční hlasy) na jeden platný hlas 0,79, což při maximálním možném počtu čtyř „kroužků“ na jednom hlasovacím lístku znamená, že této příležitosti využili voliči KDU-ČSL celostátně z přibližně 19,7 % (Graf 5). Dalším

politickým subjektem v pořadí byla v rámci analyzovaných voleb strana TOP 09, jejíž voliči udělili v průměru 0,73 přednostních hlasů (18,2 % z teoretického maxima).

Na dalších čtyřech místech se s vyrovnanými hodnotami sledovaného ukazatele nacházejí politické strany ODS, ČSSD, KSČM a hnutí STAN. U všech těchto subjektů se podíl udělených preferenčních hlasů pohyboval kolem hranice 15 % (tzn. v průměru přibližně 0,6 zakroužkovaných kandidátů na jeden platný hlas pro stranu). Za nimi se v tomto pořadí se znatelným odstupem umístily tři relativně nová politická uskupení, u kterých byla pozorovaná hodnota lehce nad 10 % (u hnutí ANO a Pirátů) a v případě politického hnutí SPD dokonce jen 8,2 %, což odpovídá 0,33 „kroužkům“ na jeden hlas (Graf 5).

Graf 5 – Využívání možnosti preferenčního hlasování voliči jednotlivých stran a hnutí

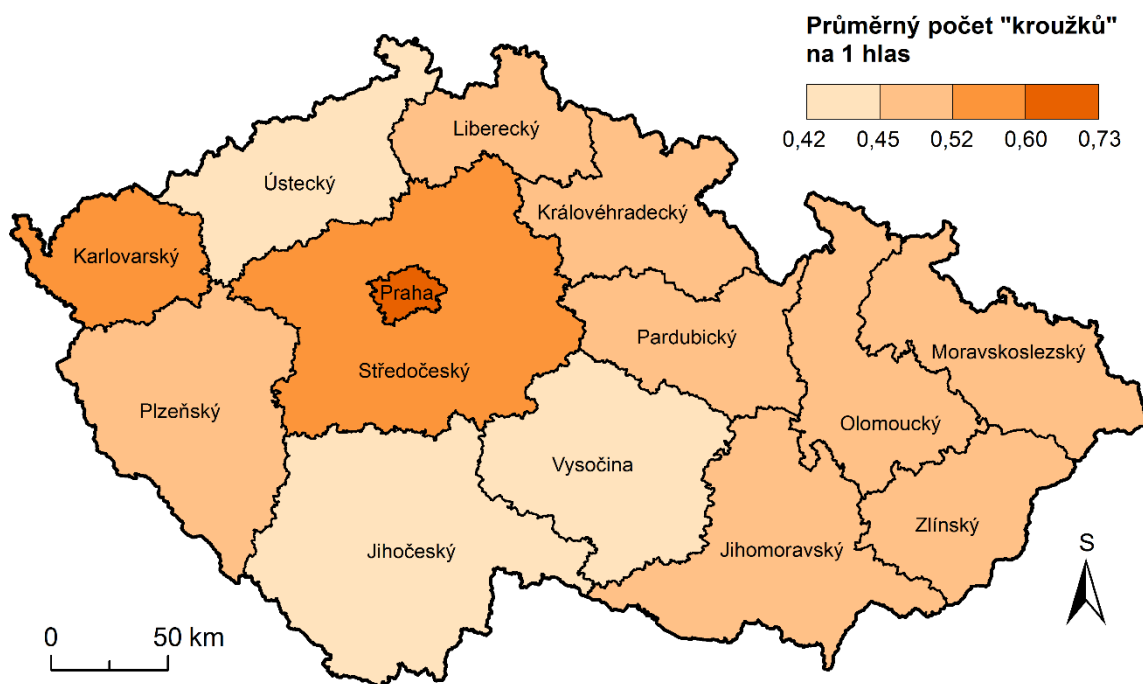

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017); vlastní výpočty

Výrazné rozdíly ve využívání preferenčního hlasování mezi voliči jednotlivých stran a hnutí by mohla způsobovat dominantně odlišná známost, kvalita či popularita kandidátů, kteří dané politické subjekty reprezentují. Menší počet přednostních hlasů získávají v této souvislosti kandidáti, kteří nemají tolik zkušeností a dosud na politické scéně působili jen velmi krátce, nebo dokonce vůbec. Sekundární vliv pak lze přisoudit odlišné míře vzdělanosti a informovanosti voličů. Specifickou roli může hrát také víra,

jelikož u voličů hlasících se k římskokatolické církvi je dlouhodobě evidovaná o něco vyšší volební účast ve srovnání s ostatními skupinami obyvatel (Linek 2007), přičemž tato skutečnost bývá prisuzována tomu, že věřící vnímají participaci ve volbách jako svou společenskou povinnost. Obdobná „zodpovědnost“ se mohla roku 2017 projevit i na vyšším podílu preferenčních hlasů, udělených kandidátům KDU-ČSL, což je strana, kterou právě věřící obyvatelé velmi často podporují (Voda 2010).

Mapa 6 – Využívání možnosti preferenčního hlasování v jednotlivých krajích Česka

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017), vlastní výpočty; podklad: ArcČR 500, verze 3.2

Oproti rozdílům ve využívání preferenčního hlasování mezi voliči jednotlivých politických stran či hnutí jsou rozdíly mezi kraji Česka relativně nevýrazné. Jediným krajem, jenž se v této souvislosti od ostatních ztelněji odchyľuje, je Praha (Mapa 6), přičemž tamní voliči roku 2017 udělovali v průměru mnohem více přednostních hlasů ve srovnání s voliči z jiných regionů státu. Příčinu lze spatřovat primárně v nejvyšším zastoupení mediálně známých kandidátů a v celkové koncentraci klíčových osobností mnoha politických subjektů na kandidátní listiny v hlavním městě. Na druhou stranu nejméně možnost zvýhodnit svými přednostními hlasy vybrané kandidáty uplatňovali

v rámci analyzovaných voleb obyvatel Vysočiny, Jihočeského a Ústeckého kraje, kde sice kandidovaly některé silné lokální či regionální osobnosti, avšak nebylo jich mnoho a též zde chyběli kandidáti z řad těch nejvíce mediálně propagovaných, kteří získávají nejvyšší absolutní počty preferenčních hlasů.

4.4.2 Role vzdálenosti od kandidátova bydliště

Pouhé rozdíly ve využívání preferenčního hlasování voliči v jednotlivých krajích státu nevyjadřují potenciální spojitost se zkoumaným efektem souseda. Přestože by se jeho působení mohlo částečně projevit i na celkově vyšším počtu udělených preferenčních hlasů v určitém regionu, nejednalo by se o celé volební kraje, nýbrž územní celky nižší řádovostní úrovně – například správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (SO POU), které pro účely voleb odpovídají přebíracím místům, a navíc pouze o konkrétní politický subjekt. Jako příklad lze uvést SO POU Hrádek nad Nisou v Libereckém kraji, kde byl ve sněmovních volbách roku 2017 podíl udělených preferenčních hlasů u hnutí STAN 26,3 % (ČSÚ 2017). Více než $\frac{3}{4}$ těchto preferenčních hlasů pak náležely dvojici kandidátů – Martinu Půtovi a Josefu Horinkovi – bývalému a současnému starostovi města Hrádek nad Nisou, u kterých byl efekt souseda prokázán již v kapitole 4.2.4.

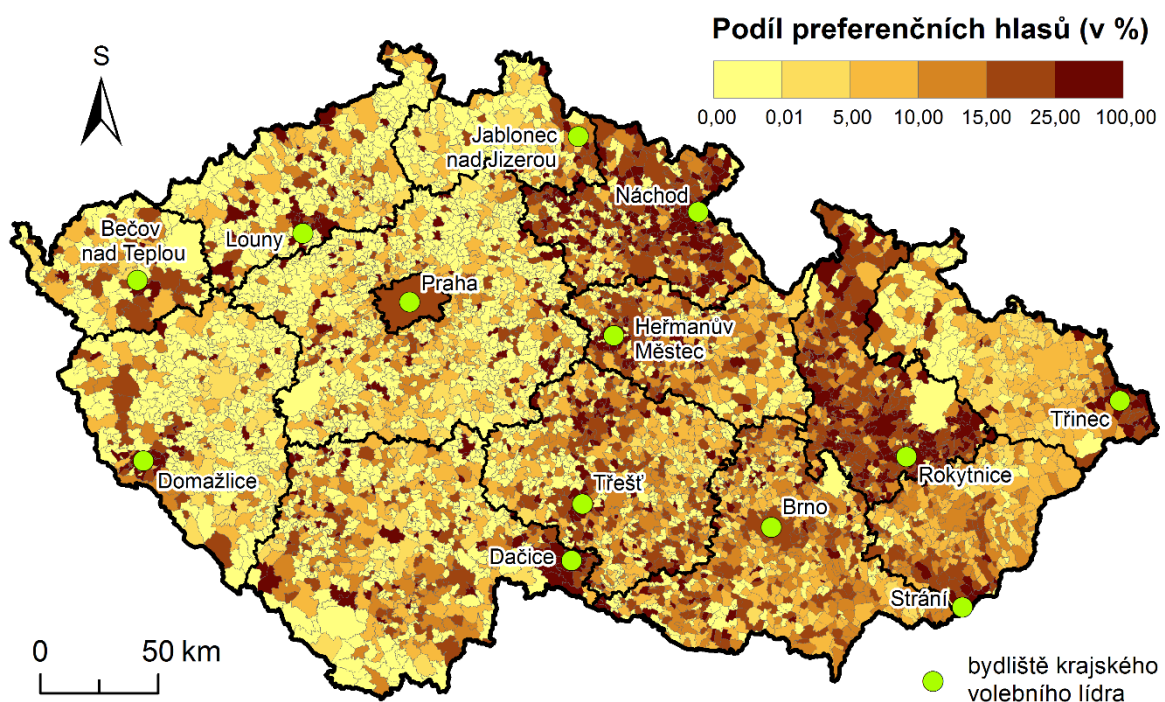
Vliv efektu souseda není pozorovatelný jen na vyšší volební podpoře příslušné politické strany v okolí bydliště některého jejího silného lokálního kandidáta, ale také na koncentraci preferenčních hlasů, udělených danému kandidátovi, do blízkosti jeho bydliště. Voda a Pink (2009) na prostorových datech z voleb do Poslanecké sněmovny roku 2006 dokumentují, že se efekt souseda v této podobě projevuje velice často a to zejména u silných osobností na kandidátních listinách, které jsou sice známé v celém kraji, avšak s lokalitou svého bydliště jsou velmi úzce spjatí a místní voliči je podporují (zejména prostřednictvím preferenčního hlasování) mnohem výrazněji, než ti z jiných částí kraje.

Z důvodu náročnosti analytického zpracování nebylo realizovatelné hodnocení role efektu souseda na koncentraci preferenčních hlasů u všech kandidátů, ale musel být proveden výběr. V návaznosti na difference ve využívání preferenčního hlasování mezi voliči jednotlivých politických subjektů byli k účelům geografické analýzy zvoleni kandidáti KDU-ČSL, což byla v parlamentních volbách roku 2017 politická strana, jež

evidovala největší podíl udělených přednostních hlasů svým kandidátům napříč všemi devíti úspěšnými politickými uskupeními (Graf 5), a z opačného důvodu pak kandidáti SPD. Zároveň se tím naskytla možnost komparovat kandidáty, kteří působí v politice již delší dobu a reprezentují tradiční českou politickou stranu, na jedné straně, a osoby na kandidátní listině relativně nového politického hnutí, které dosud příliš politických zkušeností nemají, na straně druhé. Jelikož probíhaly následné analýzy na řádovostní úrovni obcí, bylo potřeba vybrat jen kandidáty s dostatečným počtem preferenčních hlasů, což nejlépe splňovala skupina krajských volebních lídrů. Ve výsledku bylo tudíž pro studii vybráno 28 kandidátů.

Mapa 7 – Preferenční hlasy krajských volebních lídrů KDU-ČSL ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017

Zdroj: autor; vlastní výpočty na základě dat ČSÚ (2017); podklad: ArcČR 500, verze 3.2

Mapa 7 ukazuje prostorové vzorce preferenčního hlasování lídrů na krajských kandidátních listinách KDU-ČSL ve volbách do Poslanecké sněmovny konaných v říjnu roku 2017. V jednotlivých krajích Česka je v mapě vyznačena obec bydliště kandidáta a již vizuální aspekt mapy naznačuje, že většina z těchto kandidátů získávala výrazně

vyšší podíly preferenčních hlasů v obcích v blízkosti svého bydliště. Efekt souseda se tak v tomto případě projevoval na lokální koncentraci preferenčních hlasů v majoritě krajů s výjimkou Jihomoravského a Středočeského. Ve Středočeském kraji není patrná koncentrace do žádné konkrétní lokality logicky zejména proto, jelikož zdejší krajský volební lídr, sociolog a tehdejší poslanec Ivan Gabal má své bydliště v Praze, a proto není jeho osobnost prostorově spjatá z žádnou lokalitou v kraji, kde kandidoval.

Výše popsaná situace bývá označována jako tzv. importovaný kandidát. Pokud má kandidát obec svého bydliště v jiném kraji, než v jakém kandiduje v parlamentních volbách, lze u něj vyloučit potenciální vliv efektu souseda ve všech jeho podobách. To se však v českém volebním prostředí děje jen ojediněle. Průzkum kandidátních listin ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017 vypovídá o tom, že importovaní kandidáti pocházejí nejčastěji z Prahy a nalézt je můžeme ve všech krajích Česka. Obyvatel Prahy na kandidátních listinách v ostatních krajích bylo ve volbách roku 2017 v rámci devíti sledovaných politických subjektů celkem 35, přičemž 5 z nich touto strategií dokonce získalo své poslanecké mandáty – Mikuláš Ferjenčík (Piráti) v Pardubickém kraji, Dan Ťok (ANO) v Karlovarském kraji, Bohuslav Sobotka (ČSSD) v Jihomoravském kraji a ve Středočeském kraji Tomio Okamura (SPD) a Ivan Bartoš (Piráti).

Příčinou toho, proč doplňují některé politické strany či hnutí kandidátní listiny o osobnosti, které nemají své bydliště v daném kraji, by mohla být například relativně slabší kandidátská základna příslušného politického subjektu v tomto kraji, proto se rozhodli ji posílit o známého kandidáta odjinud. Mnohdy se ale jedná i o kandidáty na zadních pozicích, tudíž lze často hovořit také o pouhém doplnění jmen na kandidátní listinu. Nejvíce tuto eventualitu uplatňují Piráti (ve 13 případech), naopak ani jednou se k takovému kroku neuchýlila ODS (ČSÚ 2017).

Existují i příklady opačného charakteru, kdy se kandidáti z různých částí státu nacházejí na kandidátní listině strany nebo hnutí, jež reprezentují, v Praze. Nejčastěji lze tento fenomén pozorovat u TOP 09 (5 kandidátů, včetně dvou úspěšně zvolených – Karla Schwarzenberga ze Sýkořic a Dominika Feriho z Teplic). Tato politická strana si je zřejmě vědoma skutečnosti, že má základnu své volební podpory jednoznačně na území hlavního města a jeho zázemí, což se projevuje i na koncentraci jejich předních osobností na kandidátní listiny do Prahy a Středočeského kraje, bez ohledu na jejich

místa trvalého bydliště. Její preference v ostatních regionech nejsou tak vysoké, avšak nabízí se otázka, zda by právě tyto osobnosti nedokázaly v souvislosti s potenciálním působením efektu souseda zmobilizovat voliče TOP 09 i v jiných regionech – například zmiňovaný Dominik Feri z Teplic v Ústeckém kraji nebo Miroslav Kalousek z Bechyně v Jihočeském kraji. Vývojový pohled na volební výsledky ukazuje, že lokální loajalita voličů Miroslava Kalouska byla vždy na vysoké úrovni a získával jak jedny z nejvyšších podílů preferenčních hlasů, tak přispíval k nadprůměrné podpoře politické strany, již v daných volbách zastupoval, nejen v bechyňském mikroregionu, nýbrž v celém kraji.

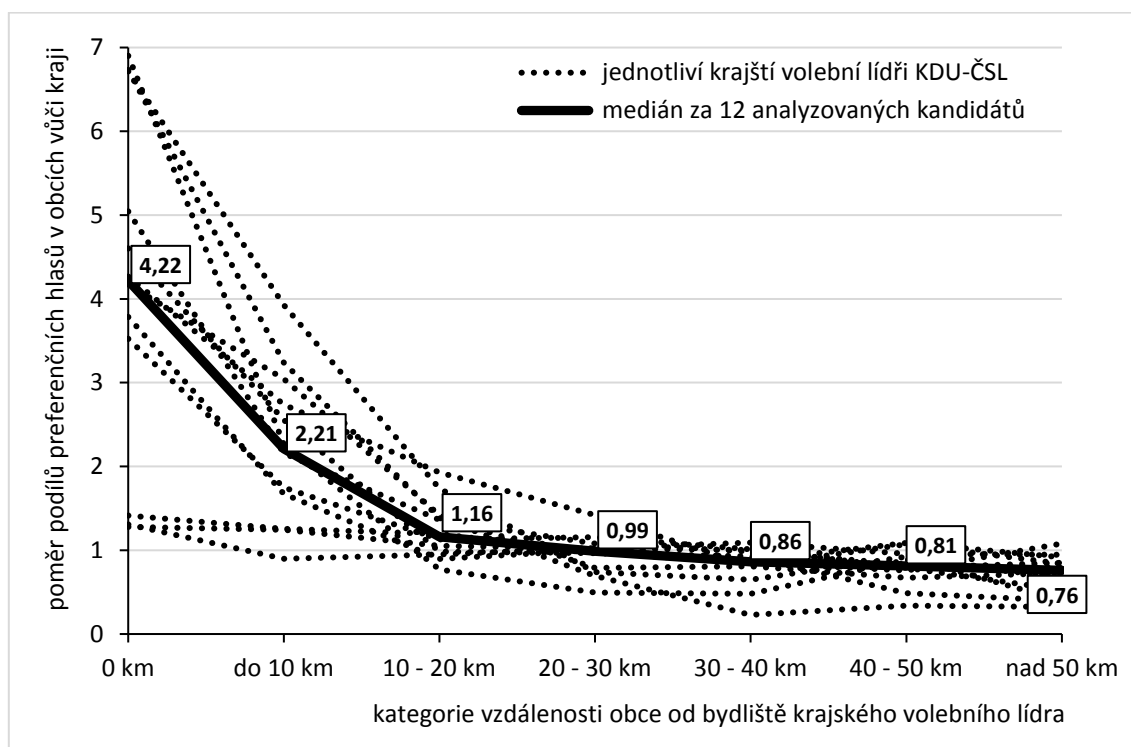
Mapa 7 zachycuje kromě importovaného kandidáta ve Středočeském kraji více podstatný fenomén vlivu efektu souseda u všech 12 zbylých kandidátů (v Praze nelze význam vzdálenosti od kandidátova bydliště sledovat na řádovostní úrovni obcí, ale bylo by potřeba pracovat s daty za městské části či volební okrsky). Efekt souseda se však v jednotlivých krajích projevuje velmi odlišně. Ke kvantifikaci (matematickému vyjádření) síly efektu souseda u konkrétních kandidátů ve smyslu role vzdálenosti od místa jejich bydliště na prostorovou distribuci jejich preferenčních hlasů byl odděleně u všech kandidátů sledován tvar linie grafu s vynesáním poměru podílu přednostních hlasů na celkovém počtu hlasů pro stranu ve vybrané skupině obcí vůči tomuto podílu v příslušném kraji na ose y a vzdálenostní kategorie těchto obcí od bydliště krajského volebního lídra na ose x.

Při uvážení mediánových hodnot výše popsaného poměru v každé vzdálenostní kategorii za všech 12 krajských volebních lídrů KDU-ČSL je zřetelně identifikovatelná negativní závislost nelineárního charakteru. V čím větší vzdálenosti od místa bydliště kandidáta se obec nachází, tím menší zde tento kandidát získává podíl preferenčních hlasů (Graf 6). Tvar křivky tohoto grafu velmi dobře odpovídá podobným empirickým modelům Van Wingena a Parkera (1979) nebo Malcové (2012) s tím rozdílem, že obě tyto studie zkoumaly vliv efektu souseda v senátních volbách s většinovým volebním systémem. V souladu s předpoklady z teoretické části práce je vzorec závislosti velmi podobný i při analýze preferenčního hlasování v českých parlamentních volbách.

Střední hodnota poměru podílu preferenčních hlasů pro kandidáta v obci jeho bydliště vůči celému kraji byla u krajských volebních lídrů KDU-ČSL naměřena na 4,22 (Graf 6). U místostarosty města Domažlice Stanislava Antoše, starostky města Bečov

nad Teplou Ol'gy Halákové a Václava Noska, dlouholetého bývalého starosty Jablonce nad Jizerou, byla hodnota tohoto poměru dokonce téměř 7, což znamená, že získávali v obci svého bydliště 7krát vyšší podíl přednostních hlasů ve srovnání s celokrajským. K takto vysokým hodnotám přispěly dominantně tři stěžejní faktory. Jedná se o osoby, které působí nebo v minulosti působily na nejvyšších postech v komunální politice ve svém městě a z toho důvodu jsou lokálně velmi známí a populární. Své bydliště mají v populačně menších či středních městech, tudíž je snazší vysokého podílu udělených preferenčních hlasů dosáhnout. A v neposlední řadě nepatří mezi hlavní představitele celého politického subjektu, tudíž nejsou tak podporováni ve zbylých lokalitách kraje a celkové podíly jejich preferenčních hlasů jsou dostatečně nízké na to, aby bylo vůbec matematicky možné poměru 7 docílit.

Graf 6 - Vliv efektu souseda na územní koncentraci preferenčních hlasů u krajských volebních lídrů KDU-ČSL (2017)

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017); vlastní výpočty

V kategorii obcí ve vzdálenosti do 10 km (uvažováno bez obce bydliště) byla na příkladu krajských volebních lídrů KDU-ČSL hodnota sledovaného poměru ve většině

případů vyšší než 2, avšak v kategorii obcí 10 až 20 km vzdálených byl medián tohoto poměru již pouze 1,16. Ve všech dalších kategoriích mediánová hodnota postupně dále klesala, přičemž za hraniční vzdálenost, ve které byl poměr stále vyšší než 1 bychom mohli označit přibližně 20 km (Graf 6), přestože ji nelze určit přesně vzhledem k tomu, že pracujeme s kategorizovanými daty.

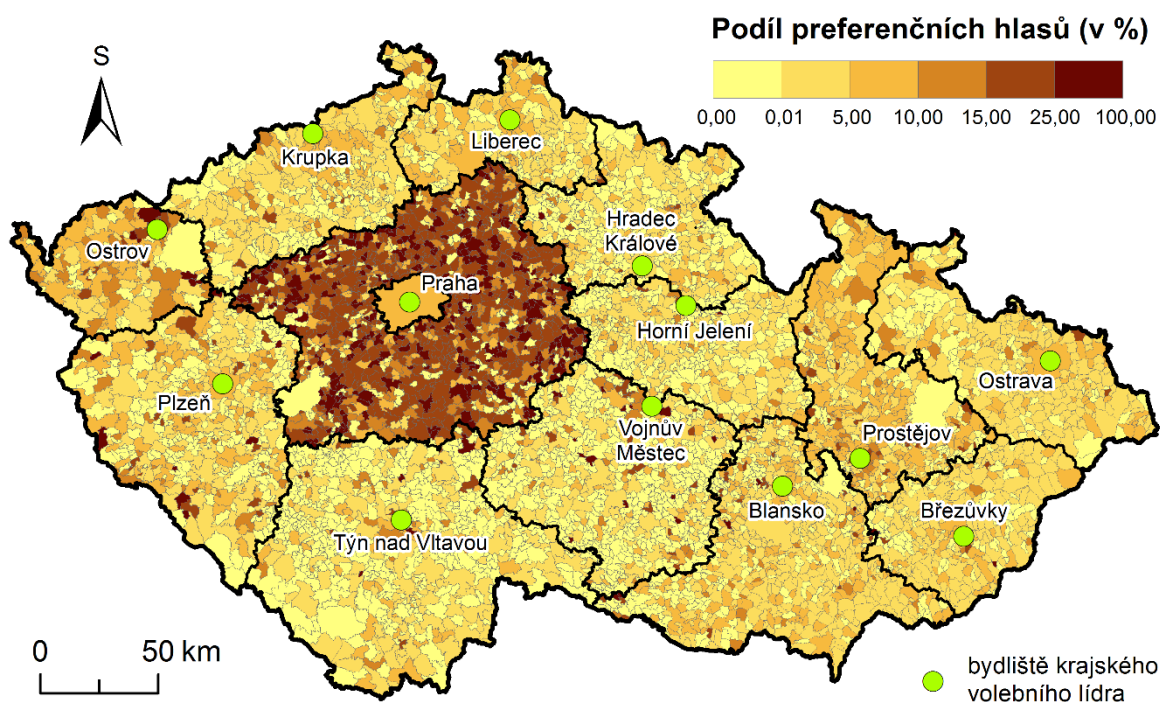
Efekt souseda, jež dokumentuje nelineární křivka grafu s vysokými hodnotami ukazatele v obci bydliště a jejím blízkém zázemí a naopak relativně nižšími hodnotami ve vyšších vzdálenostech, je pozorovatelný u 9 z 12 krajských volebních lídrů, kterým patří jednotlivé doplňkové linie v grafu (značeny tečkovaně, viz Graf 6). U tří zbylých kandidátů se lokální koncentrace preferenčních hlasů do okolí kandidátova bydliště téměř vůbec neprojevila. Jedná se o Pavla Bělobrádka z Náchoda, který byl celostátním lídrem KDU-ČSL v analyzovaných volbách a částečně i díky tomu se mohl těšit vysoké podpoře v celém Královéhradeckém kraji. Podobná situace panovala také u Mariana Jurečky z Rokytnice v Olomouckém kraji, který patřil k nejpoblárnějším kandidátům strany, což dokazuje nejen vysoký podíl přednostních hlasů na území celého kraje, ale i zvýšená volební podpora KDU-ČSL v tomto regionu (viz Mapa 2, kapitola 4.3.1).

Kartogram podílu preferenčních hlasů pro krajské volební lídry politické strany KDU-ČSL v jednotlivých obcích Česka (Mapa 7) zachycuje v neposlední řadě zajímavou situaci v Kraji Vysočina, kde se přednostní hlasy Víta Kaňkovského koncentrují nejen do blízkosti jeho trvalého bydliště ve městě Třešť, ale také do oblasti v severozápadní části kraje v okrese Havlíčkův Brod. Dvojí jádro volební podpory Víta Kaňkovského souvisí primárně s jeho lokální působností, kdy má sice své bydliště v Třešti, ale velmi dlouho pracuje jako lékař v havlíčkobrodské nemocnici, přičemž v letech 2006–2011 zastával pozici jejího ředitele (Naši politici 2013). V současné době je zde primářem, a právě proto je jeho osoba známá a oblíbená nejen v lokalitě bydliště, ale i v místě, se kterým je úzce spjatá jeho profesní lékařská kariéra.

Ve srovnání s krajskými volebními lídry KDU-ČSL se efekt souseda u kandidátů druhého analyzovaného politického subjektu, hnutí SPD, příliš neukázal. Koncentraci preferenčních hlasů do okolí bydliště (nebo jiného místa kandidátovy výrazné lokální působnosti) lze ztelněji, ale i přesto v omezeném rozsahu, evidovat pouze ve třech případech (Mapa 8). Konkrétně se jedná o územní koncentraci přednostních hlasů pro

krajského volebního lídra SPD Miloslava Roznera v Jihočeském kraji do blízkého okolí města Týn nad Vltavou, kde má tento kandidát své bydliště, dále o lokalitu u severního okraje Vysočiny poblíž městyse Vojnův Městec (kandidát Radek Koten) a také o město Ostrov v Karlovarském kraji a jeho zázemí v souvislosti se zdejším trvalým bydlištěm zdravotní sestry a krajské zastupitelky Karly Maříkové.

Mapa 8 – Preferenční hlasy krajských volebních lídrů SPD ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017

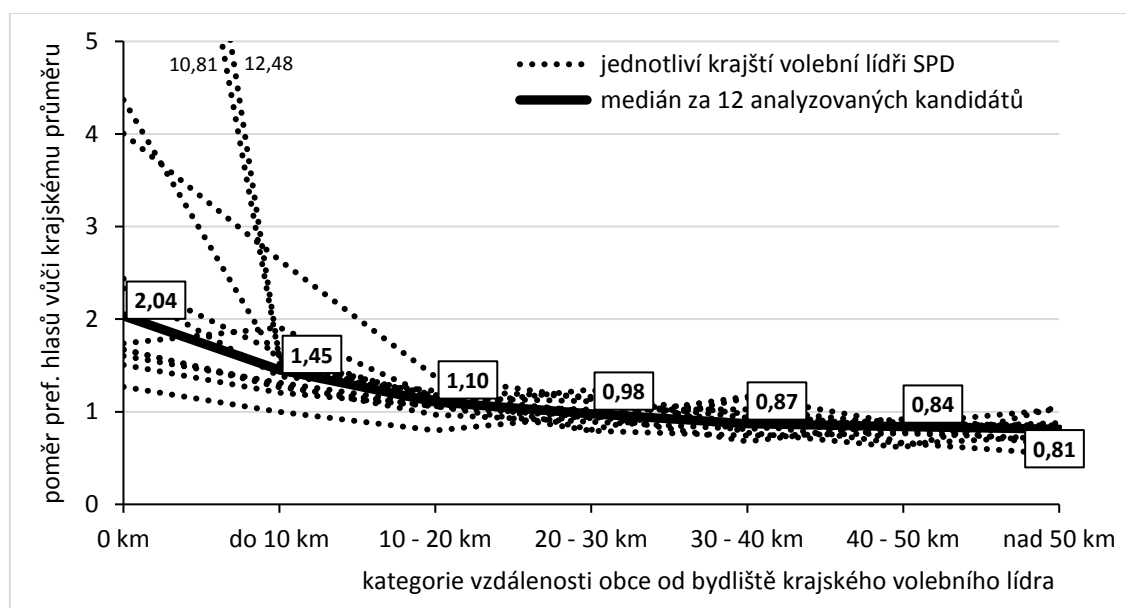

Zdroj: autor; vlastní výpočty na základě dat ČSÚ (2017); podklad: ArcČR 500, verze 3.2

Ve Středočeském kraji Tomio Okamura, předseda hnutí SPD, jeho nejen krajský, ale i celostátní volební lídr, na jednu stranu získával velice vysoké relativní i absolutní počty preferenčních hlasů téměř ve všech obcích kraje, avšak v kontextu vlivu efektu souseda nebyla patrná jejich silnější koncentrace do žádné konkrétní lokality v kraji, zejména proto, jelikož má Tomio Okamura své bydliště v Praze a na kandidátní listinu ve Středočeském kraji byl „importovaný“. Kromě případů „importovaných kandidátů“ nelze vliv efektu souseda na územní rozložení preferenčních hlasů zpravidla sledovat ani u kandidátů s bydlištěm v krajském městě, kteří mívají své přednostní hlasy také

velmi rovnoměrně prostorově distribuovány (Mapa 7 a Mapa 8). Příkladem jsou nejen lídři kandidátních listin hnutí SPD v Plzeňském, Libereckém, Královéhradeckém nebo Moravskoslezském kraji, ale také reprezentant KDU-ČSL z Brna, vysokoškolský učitel a poslanec Jiří Mihola, u kterého rovněž nebyla v rámci sněmovních voleb roku 2017 identifikována téměř žádná prostorová koncentrace jeho obdržených preferenčních hlasů do jihomoravské metropole a jejího zázemí (Mapa 7).

Graf 7 – Vliv efektu souseda na územní koncentraci preferenčních hlasů u krajských volebních lídrů SPD (2017)

Zdroj: autor; na základě dat ČSÚ (2017); vlastní výpočty

Hlavní rozdíl mezi prostorovými vzorci preferenčního hlasování u kandidátů na předních pozicích kandidátních listin KDU-ČSL na jedné straně a SPD na straně druhé spočívá dominantně právě ve významu efektu souseda a síle jeho vlivu na výslednou podobu těchto prostorových vzorců. Zatímco u většiny krajských volebních lídrů z řad KDU-ČSL byla roku 2017 pozorovatelná jejich silná lokální spjatost a v důsledku toho také určitá koncentrace jejich získaných přednostních hlasů do těchto lokalit, u lídrů krajských kandidátních listin hnutí SPD je tato koncentrace spíše marginální nebo se projevuje jen ve velmi omezené míře (viz Graf 7). Důvodem by bylo zejména chybějící dlouhodobé budování vztahu mezi kandidáty hnutí SPD a lokálními voliči, například prostřednictvím působení v komunální politice.

5 Ukotvení v rámci paradigmat humánní geografie

Počátky rozsáhlejšího výzkumu efektu souseda spadají do anglosaské literatury 60. let 20. století (např. Stokes a Miller 1962; Cox 1969). Převládajícím paradigmatem na poli volební geografie této doby byla jednoznačně prostorová věda spojená se zkoumáním prostorového kontextu volebního chování a konkrétně při analýze efektu souseda pak s modelováním vztahu mezi volební podporou kandidáta a vzdáleností od místa jeho bydliště. Pro paradigma prostorové vědy, respektive kvantitativní geografie, je klíčový nomotetický přístup, prosazující hledání pravidelností, zákonitostí a opakovatelnosti jevů na úkor pouhého popisu jedinečných případů a unikátních rysů (Daněk 2013).

Haggett (1965) vidí jako stěžejní skutečnost, aby geografický výzkum směřoval k obecným tvrzením a závěrům, k čemuž je potřeba vytvářet i metodické přístupy, jež by sloužily k jejich ověřování. Ještě o dvanáct let dříve německý geograf působící v USA Fred Schaefer (1953) sdílel ve svém nejcitovanějším odborném článku *Exceptionalism in Geography: A Methodological Examination* myšlenku, že rozmístění jevů v prostoru bychom měli vždy považovat za projev zákonitostí. Pokud toto tvrzení aplikujeme na příkladu této diplomové práce, tak lze konstatovat, že prostorová diferenciací volební podpory každého politického subjektu je projevem zákonitostí ve volebním chování obyvatel, které lze modelovat.

Daněk (2013) vymezuje několik základních charakteristických rysů prostorové vědy, přičemž všechny tyto body do určité míry splňuje právě i tato diplomová práce. Pro kvantitativní geografii je podle Daňka (2013) typický dominantně zájem o prostor a prostorové struktury, což naplňuje pojetí práce ve smyslu kontextuálního přístupu volební geografie s důrazem na prostorové kontextové faktory ovlivňující rozhodovací proces voličů. S tím souvisí i zaměření kvantitativní geografie na studium procesů, kdy se práce nesnaží o pouhý popis prostorového rozmístění volební podpory jednotlivých stran a hnutí, ale zejména o vysvětlení příčin, které toto rozmístění způsobují, k nimž se řadí i analyzovaný efekt souseda. Zájem kvantitativní geografie o kvantifikaci neboli číselné vyjadřování různých ukazatelů se v práci projevil například u kapitoly 4.2, kde probíhají matematické výpočty síly efektu souseda v jednotlivých obcích. V neposlední řadě je pak z práce patrná obliba modelů a modelování, kterou Daněk (2013) označuje za vůbec nejdůležitější charakteristický rys prostorové vědy.

Přestože bylo paradigma prostorové vědy příznačné zejména pro geografii cca od 50. do 70. let 20. století, rozhodně v nemalé míře přetrvává i v současném sociálně-geografickém výzkumu. S nástupem nových paradigmat sice prostorová věda ztratila své dominantní postavení, avšak na poli volební geografie je stále silně zakotvená a má zde i v dnešní době rozsáhlé uplatnění jak v základním vědeckém, tak i v aplikovaném výzkumu. Na akademické půdě je však velice často konfrontována přístupy a zastánci humanistické a behaviorální geografie za svou odlidštěnost, či radikálními geografy za to, že dostatečně nereflektuje aktuální dění ve společnosti (Daněk 2013).

Modely prostorové vědy jsou založené na předpokladu racionálně uvažujících jedinců, kteří usilují o maximalizaci svého užitku, mají kompletní spektrum informací o svých možnostech a žijí v geometrickém pseudoprostoru, jehož jedinou proměnnou je fyzická vzdálenost (Daněk 2013). Přední představitel behaviorální geografie Julian Wolpert (1964) se zabýval studiem rozhodování zemědělců ve středním Švédsku. Ten původně patřil ke stoupcům prostorové vědy, avšak jejími principy nedokázal dobře vysvětlit chování analyzovaných farmářů v prostoru. Homo economicus zkrátka nikdy nebude reálně naplnitelnou podmínkou, což si Wolpert (1964) uvědomoval a v rámci svého behaviorálně-geografického výzkumu zdůrazňoval i roli osobních preferencí či zvyků, nebo celkově subjektivitu rozhodovacího procesu jedince, kterou kvantitativně pojatá geografie zpravidla přehlíží.

Radikální geografie na druhou stranu kritizuje především absenci společenské relevance a angažovanosti kvantitativní geografie. Podle jejích zásad by měla geografie a geografický výzkum sloužit jako nástroj pro odstranění nerovností ve společnosti či jako nástroj boje za lepší a spravedlivější svět (např. Harvey 1973). Prostorová věda se oproti tomu zabývá spíše jen otázkami maximalizace zisku – v souvislosti s volební geografii maximalizací volebního zisku – a pracuje tak více ve prospěch firem, nikoliv ve prospěch prostých občanů (přeneseně na volební geografii a studii efektu souseda pomáhá politickým subjektům, nikoliv voličům), což již před více než 50 lety kritizují jako jedni z prvních američtí geografové Richard Morrill či William Bunge (viz Daněk 2013) a s podobnou kritikou se kvantitativní geografové setkávají dodnes.

6 Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo na základě různých metod prostorově-statistické analýzy prokázat vliv efektu souseda na výsledky voleb do Poslanecké sněmovny roku 2017. Význam efektu souseda v otázce volebního chování obyvatel Česka se ukázal být velmi znatelný, přičemž byly pozorovány značné odlišnosti v jeho síle a prostorovém rozsahu. Projevoval se nejen územní koncentrací preferenčních hlasů do okolí bydliště konkrétních kandidátů, ale sekundárně i zvýšenou podporou příslušných politických subjektů v těchto lokalitách.

Při sledování efektu souseda v jednotlivých obcích byla patrná velmi podstatná závislost jeho relativní magnitudy zejména na populační velikosti dané obce, ke které se působení efektu vztahovalo, což koresponduje i s výsledky podobných studií (např. Lewis-Beck, Rice 1983; Gimpel a kol. 2008; Malcová 2012). Z hlediska tohoto ukazatele byly rozdíly mezi analyzovanými politickými subjekty vysvětlitelné právě na základě odlišné průměrné či mediánové velikosti obcí, v nichž měli kandidáti svá bydliště.

Zatímco v konkrétních obcích se přítomnost starostů na kandidátních listinách projevila v podobě vyššího než modelem očekávaného volebního zisku strany či hnutí, jež místní starosta reprezentoval, ve více než 96 % z celkového počtu 358 případů, byl statisticky významný přesah jejich vlivu do plošně rozsáhlejšího území znatelný spíše výjimečně. Ke klíčovým determinantům, ovlivňujícím sílu a prostorový rozsah efektu souseda, se řadila dominantně pozice na kandidátní listině (větší síla i rozsah zpravidla u předních kandidátů), dosavadní politická působnost kandidáta, kdy je velmi důležité dlouhodobější utváření vztahu s lokálními voliči (více u kandidátů se zkušenostmi jak z komunální, tak z krajské politiky), a v neposlední řadě také typ lokality. Konkrétními silnými lokálními a regionálními kandidáty bylo v rámci sledovaných voleb roku 2017 více ovlivňováno volební chování obyvatel v nemetropolitních oblastech.

Práce dále odhalila výrazné difference ve výzkumné relevanci efektu souseda při zkoumání prostorových vzorců volební podpory jednotlivých politických stran a hnutí v Česku. Jednoznačně největší vliv na územní diferenciaci volebních výsledků měly ve sněmovních volbách 2017 silné osobnosti na kandidátních listinách KDU-ČSL a STAN, zatímco například u kandidátů politických hnutí SPD a ANO nebyl efekt souseda téměř vůbec identifikovatelný.

K hlavním přínosům této diplomové práce by mohly patřit nejen prezentované empirické závěry a dílčí zjištění, nýbrž i metodické obohacení kontextuálního přístupu volební geografie. Stěžejní metoda lokální hot spot analýzy na řádovostní úrovni obcí s využitím hodnot regresních reziduí byla sice částečně inspirována studií Bernarda, Kosteleckého a Šimona (2014), avšak zároveň doplněna o vlastní princip čtyřfázového ověřování působení efektu souseda, kdy se uvažuje nejen prostorový shluk pozitivních reziduí na 5% hladině významnosti a jeho překryv s bydlištěm některého významného kandidáta daného politického subjektu, ale také vizuální tvar tohoto shluku, umístění kandidátova bydliště v rámci shluku, územní distribuce a relativní počty přednostních hlasů a vývojový pohled na výsledky voleb na odlišných měřítkových úrovních.

Výsledky práce, které ukazují znatelný vliv lokálních kandidátů na rozhodování voličů v českém volebním prostředí, jsou aplikovatelné též v praxi. Potenciálu efektu souseda by mohly politické subjekty vhodně využít například při procesu sestavování kandidátních listin nebo v průběhu předvolebních kampaní. Jako konkrétní příklad lze uvést volební strategii regionálního politického hnutí Jihočeši 2012 pro krajské volby v roce 2020, jejímž dominantním heslem je slogan „jsme vaši sousedé“ (Jihočeši 2012 2020). Zároveň analýzy dokáží rozlišit, kteří kandidáti jsou populární a přispívají tak k vyšší volební podpoře subjektu, který reprezentují, nejen ve své obci, ale i v blízkém okolí, a naopak kteří kandidáti tuto „vlastnost“ postrádají.

7 Seznam použité literatury

7.1 Odborné publikace

- BALÍK, S. (2006):** *Kontinuita či diskontinuita voličských vzorců? Volební podpora KSČ a KSČM v prostoru dnešního Olomouckého kraje v období 1929–1935 a 1996–2002.* *Evropská volební studia*, 1, 1, 38–60.
- BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T. (2014):** *Prostorový kontext volebního chování – jak působí lokální a regionální prostředí na rozhodování voličů.* *Sociologický časopis*, 50, 1, 3–28.
- BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T., ŠIMON, M. (2014):** *Existují prostorové kontextové vlivy na volební chování i v relativně nacionalizovaném stranickém systému? příklad Česka.* *Geografie*, 119, 3, 240–258.
- BIDMONOVÁ, Š. (2018):** *Volební podpora kandidátů menších politických stran v senátních volbách.* Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, katedra politologie, Brno.
- BLÁŽEK, J., KOSTELECKÝ, T. (1991):** *Geografická analýza výsledků parlamentních voleb v roce 1990.* *Sborník ČGS*, 96, 1, 1–14.
- BLÁHA, J. D. (2012):** *Tvorba map ve věku geoinformačních systémů: matematické základy mapy.* *Geografické rozhledy*, 22, 1, 12–13.
- CACH, J. (2011):** *Efekt kandidáta při parlamentních volbách v Pardubickém a Královéhradeckém kraji.* Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, katedra geografie, Olomouc.
- COX, K. R. (1969):** *The Voting Decision in a Spatial Context.* *Progress in Geography*, 1, 1, 81–117.
- CREWE, I. (1996):** *Review of Whiteley, Seyd and Richardson, True Blues: The Politics of Conservative Party Membership.* *American Political Science Review*, 90, 1, 227–228.

- DANĚK, P. (2013):** *Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů*. Masarykova univerzita, Brno.
- DENVER, D. T., HANDS, G. (1974):** *Marginality and turnout in British general elections*. British Journal of Political Science, 4, 4, 17–35.
- DENVER, D. T., HANDS, G. (1993):** *Measuring the intensity and effectiveness of constituency campaigning in the 1992 general election*. In: Denver, D. T., Norris, P., Broughton, D., Railings, C. (eds.): *British Elections and Parties Yearbook 1993*. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead, 229–242.
- DE VAUS, D. (2002):** *Surveys in Social Research*. Allen & Unwin, St. Leonards.
- FRIČ, D. (2018):** *Efekt souseda ve volbách v Královéhradeckém kraji*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.
- GIMPEL, J. G., KARNES, K. A., MCTAGUE, J., PEARSON-MERKOWITZ, S. (2008):** *Distance-decay in the political geography of friends-and-neighbors voting*. Political Geography, 27, 2, 231–252.
- HAGGETT, P. (1965):** *Locational Analysis in Human Geography*. Edward Arnold, London.
- HAMPL, M., MÜLLER, J. (1998):** *Jsou obce v České republice příliš malé?* Geografie – Sborník ČGS, 103, 1, 1–12.
- HARVEY, D. (1973):** *Social Justice and the City*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- HENDL, P. (2006):** *Přehled statistických metod zpracování dat*. Portál, Praha.
- HLOUŠEK, V. (2002):** *Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy*. Středoevropské politické studie, 4, 2–3, 1–10.
- JEHLIČKA, P., SÝKORA, L. (1991):** *Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v českých zemích (1920–1990)*. Sborník ČGS, 96, 2, 81–95.

- JOHNSTON, R. (1973):** *Spatial Patterns and Influences On Voting in Multi-Candidate Elections: the Christchurch City Council Elections, 1968.* Urban Studies, 10, 1, 69–81.
- JOHNSTON, R. (1974):** *Local Effects in Voting at a Local Election.* Annals of the Association of American Geographers, 64, 3, 418–429.
- JOHNSTON, R., PATTIE, C. (1997):** *Where's the Difference? Decomposing the Impact of Local Election Campaigns in Great Britain.* Electoral Studies, 16, 2, 165–174.
- JOHNSTON, R. (2009):** *Friends-and-neighbours effect.* In: Gregory, D. a kol. (eds.): Dictionary of Human Geography, 5th edition. Wiley Blackwell, New Jersey, 264.
- KEY, V. O. (1949):** *Southern politics in state and nation.* A. A. Knopf, New York.
- KITSCHOLT, H. (1994):** *The Transformation of European Social Democracy.* Cambridge University Press, Cambridge.
- KOSTELECKÝ, T., ČERMÁK, D. (2004):** *Vliv teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů.* Sociologický časopis, 40, 4, 469–487.
- KOSTELECKÝ, T. (2009):** *Regionální rozdíly ve volebních výsledcích v České republice – parlamentní volby 1996–2006.* Evropská volební studia, 4, 2, 124–134.
- KOUBA, K. (2007):** *Prostorová analýza českého stranického systému. Institucionalizace a prostorové režimy.* Sociologický časopis, 43, 5, 1017–1037.
- KOWALSKI, M. (1999):** *Electoral Geography in Poland.* In: Duró, A. (ed.): Spatial Research in Support of the European Integration. Centre for Regional Studies, Pécs, 87–95.
- KRÁL, O. (2015):** *Sousedský efekt ve vybraných senátních obvodech.* Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, katedra politologie, Brno.

- KUBÁT, M. (2013):** *Jaký volební systém pro Českou republiku?*. In: Balík, S. (ed.): *Většinový systém pro sněmovní volby?*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha, 103–118.
- KYLOUŠEK, J. (2007):** *České parlamentní volby 2006: analýza kandidátních listin*. *Politologický časopis*, 14, 1, 79–92.
- LEBEDA, T. (2001):** *Hlavní proměnné proporčních volebních systémů*. *Sociologický časopis*, 37, 4, 425–448.
- LEPIČ, M. (2017):** *Limits to territorial nationalization in election support for an independence-aimed regional nationalism in Catalonia*. *Political Geography*, 60, 1, 190–202.
- LEWIS-BECK, M. S., RICE, T. W. (1983):** *Localism in Presidential Elections: The Home State Advantage*. *American Journal of Political Science*, 27, 3, 548–556.
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S. (1967):** *Party Systems and Voter Alignments*. Free Press & Collier-MacMillan Limited, New York & London.
- MACALLISTER, I., JOHNSTON, R., PATTIE, C., TUNSTALL, H., DORLING, D., ROSSITER, D. (2001):** *Class Dealignment and the Neighbourhood Effect: Miller Revisited*. *British Journal of Political Science*, 31, 1, 41–59.
- MALCOVÁ, K. (2012):** *Lokální aspekt volební podpory kandidátů do Senátu Parlamentu ČR*. *Sociologický časopis*, 48, 2, 283–313.
- MAŠKARINEC, P. (2011):** *Volební podpora ČS(D)SD, (KDU)-ČSL, KSČ(M) a ODS v prostoru dnešního Libereckého kraje v letech 1920–1935 a 1996–2010: Kontinuita či diskontinuita voličských vzorců?* *Evropská volební studia*, 6, 1, 22–43.
- MILLER, W. L. (1977):** *Electoral Dynamics in Britain since 1918*. Palgrave MacMillan, London.

- MISAŘ, J. (2014):** *Efekt kandidáta na příkladu voleb do Senátu PČR na území Moravskoslezského kraje*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, katedra geografie, Olomouc.
- MRKLAS, L., SOKOL, P. (2000):** *Úvod do volební geografie Slovinska ve druhé polovině 90. let*. Politologický časopis, 7, 4, 309–333.
- NAVRÁTIL, V. (2010):** *Volební geografie a parlamentní volby v České republice 2010*. Evropská volební studia, 5, 1, 183–205.
- NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011):** *Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciacie obcí v České republice*. Sociologický časopis, 47, 4, 717–744.
- PATTIE, C., FIELDHOUSE, E., JOHNSTON, R. (1995):** *Winning the local vote: the effectiveness of constituency campaign spending in Great Britain, 1983-1992*. American Political Science Review, 89, 4, 969–979.
- PATTIE, C., JOHNSTON, R. (2000):** *“People Who Talk Together Vote Together”: An Exploration of Contextual Effects in Great Britain*. Annals of the Association of American Geographers, 90, 1, 41–66.
- RICE, T. W., MACHT, A. A. (1987):** *The Hometown Advantage: Mobilization or Conversion?*. Political Behavior, 9, 3, 257–262.
- ROY, J., ALCANTARA, C. (2015):** *The Candidate Effect: Does the Local Candidate Matter?*. Journal of Elections, Public Opinion & Parties, 25, 2, 195–214.
- ŘEHÁKOVÁ, B. (1999):** *Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů*. Sociologický časopis, 35, 3, 311–334.
- SCHAEFER, F. K. (1953):** *Exceptionalism in Geography: A Methodological Examination*. Annals of the Association of American Geographers, 43, 3, 226–249.
- SPURNÁ, P. (2008):** *Prostorová autokorelace – všudypřítomný jev při analýze prostorových dat?*. Sociologický časopis, 44, 4, 767–787.

- STOKES, D. E., MILLER, W. E. (1962):** *Party Government and the Saliency of Congress.* Public Opinion Quarterly, 26, 4, 531–546.
- TATALOVICH, R. (1975):** „*Friends and Neighbors*“ Voting: Mississippi, 1943–73. The Journal of Politics, 37, 3, 807–814.
- TAYLOR, P., JOHNSTON, R. (1979):** *Geography of Elections.* Penguin Books, London.
- TENGLER, O. (2014):** *Sousedský efekt v senátních volbách v ČR.* Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, katedra politologie, Brno.
- TOBLER, W. (1970):** *A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region.* Economic Geography, 46, 2, 234–240.
- VAN WINGEN, J., PARKER, B. (1979):** *Measuring Friends-and-Neighbors Voting.* American Politics Quarterly, 7, 3, 367–383.
- VODA, P., PINK, M. (2009):** *Kandidáti v poslaneckých volbách. Analýza preferenčního hlasování ve volbách do PS PČR v roce 2006.* Středoevropské politické studie, 11, 2–3, 163–180.
- VODA, P. (2010):** *Volební geografie ČR: Analýza volební podpory KDU-ČSL.* Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno.
- WOLPERT, J. (1964):** *The Decision Process in Spatial Context.* Annals of the Association of American Geographers, 54, 4, 537–558.

7.2 Internetové zdroje

ARCDATA PRAHA (2016): *Digitální geografická databáze ArcČR 500, verze 3.2.*

<https://www.arcdata.cz/produkty/geograficka-data/arccr-500> (15. 7. 2019).

CÁPOVÁ, M. (2017): *Nepropásněte možnost volit. O voličský průkaz můžete žádat už jen*

pár dní. <https://echo24.cz/a/pLwNL/nepropasnete-moznost-volit-o-volicsky-prukaz-muzete-zadat-uz-jen-par-dni> (26. 10. 2019).

ČERVENKA, J. (2017): *Stranické preference a volební model v září 2017.*

https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4415/f9/pv170925.pdf (8. 11. 2019).

ČSÚ (2010): *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve*

dnech 28.05. – 29.05.2010. <https://www.volby.cz/pls/ps2010/ps> (13. 2. 2020).

ČSÚ (2011): *Sčítání lidu, domů a bytů 2011.* <https://www.czso.cz/csu/sldb>

(28. 2. 2019).

ČSÚ (2013): *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve*

dnech 25.10. – 26.10.2013. <https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps> (13. 2. 2020).

ČSÚ (2014): *Volby do zastupitelstev obcí 10.10. – 11.10.2014.*

<https://www.volby.cz/pls/kv2014/kv?xjazyk=CZ&xid=1> (18. 1. 2020).

ČSÚ (2016): *Volby do zastupitelstev krajů konané dne 7.10. – 8.10.2016.*

www.volby.cz/pls/kz2016/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20161007 (8. 2. 2020).

ČSÚ (2017): *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve*

dnech 20.10. – 21.10.2017. www.volby.cz/cz/ps2017.htm (16. 5. 2019).

ČSÚ (2018): *Volby do zastupitelstev obcí 05.10. – 06.10.2018.*

<https://www.volby.cz/pls/kv2018/kv?xjazyk=CZ&xid=1> (17. 1. 2020).

HÁBL, R. (2017): *Mapa exekucí.* <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>

(25. 1. 2020).

JIHOČEŠI 2012 (2020): *Krajské volby 2020.*

<http://www.jihocesi2012.cz/volby/krajske-volby-2020/> (10. 3. 2020).

MORAVANÉ (2017): *Volební spolupráce Moravané a SPD.*

<http://moravane.cz/domains/moravane.cz/blog/2017/07/volebni-spoluprace-moravane-a-spd> (10. 4. 2020).

MVČR (2019): *Informační servis – Volby – PSP.* <https://www.mvcr.cz/psp.aspx>

(8. 11. 2019).

NAŠI POLITICI (2013): *Politik – MUDr. Vít Kaňkovský.*

<https://web.archive.org/web/20131029201225/http://www.nasipolitici.cz/cs/politik/2853-vit-kankovsky> (2. 3. 2020).

SEVERA, D. (2019): *V roce 2021 nás čekají volby do Poslanecké sněmovny.*

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-do-poslanecke-snemovny-system-77895> (9. 11. 2019).